

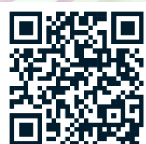

Journal of Graduate Studies
for Lifelong Learning

ISSN 3027-883X (Online)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2569

วารสารบัณฑิตศึกษา เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

<https://so15.tci-thaijo.org/index.php/GSLL>

กองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

1. รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรี ผาสุข
(รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

บรรณาธิการบริหาร

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัชย์ ลินสุวรรณ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักบัณฑิตศึกษา

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร

1. รองศาสตราจารย์ ดร.กิระพล กาละดี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรัตน์ ศุภนาททรัพย์
3. อาจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกาเยะบุตร

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักบัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักเทคโนโลยีการศึกษา

กองบรรณาธิการ

1. ศาสตราจารย์ ดร.ดุสิต เวชกิจ
2. ศาสตราจารย์ ดร.กล้าหาญ ณ น่าน
3. รองศาสตราจารย์ ดร.บำรุง ศรีนวลปาน
4. รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริสุทธิ์ เฉลิมชัยวัฒน์
5. รองศาสตราจารย์ ดร.วิชิต ชูอัน
6. รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์
7. รองศาสตราจารย์ ดร.สมพร พุทธาพิทักษ์ผล
8. รองศาสตราจารย์ ดร.นราธิป ศรีรวม
9. รองศาสตราจารย์ ดร.วัลภา สบายยิ่ง
10. รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา จันทรงค์
11. รองศาสตราจารย์ ดร.วิรัชย์ ร่มสายหยุด
12. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิดา เยี่ยมขันติถาวร
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรัตน์ ชูพันธ์ อรรถพลพิพัฒน์
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสินี จินตลิตติ
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศกร ไชยพงษ์
16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชชัย ธนโชคสว่าง
17. อาจารย์ ดร.บุญประจักษ์ จันทรวิน
18. อาจารย์ ดร.เจตนิพัธ สมมาตย์
19. อาจารย์ ดร.ทันตแพทย์หญิงอรรณณ นามมนตรี
20. อาจารย์ศิริมา ศิลพัฒน์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ (ข้าราชการบำนาญ)

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแนะแนวและการศึกษาเชิงจิตวิทยา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัย มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครศรีธรรมราช

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการส่งเสริมสุขภาพ การสื่อสารสุขภาพ

และการคุ้มครองผู้บริโภค วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น

สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านทันตสาธารณสุข ทันตกรรมป้องกัน การส่งเสริมสุขภาพ

วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น

สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ

เจ้าของ: สำนักบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120

โทร. 02-5047568

ผู้จัดการวารสาร: นางสาวดวงฤดี โพธิ์สุน

ผู้ประสานงานวารสาร: นางอรุณา แยมประดิษฐ์

ปก: อาจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกาเยะบุตร

ออกแบบรูปเล่ม: อาจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกาเยะบุตร

จัดรูปเล่ม: นางอรุณา แยมประดิษฐ์

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Journal of Graduate Studies for Lifelong Learning: GSLL) มีนโยบายรับตีพิมพ์บทความวิชาการและบทความวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี รวมถึงวิทยาศาสตร์สุขภาพ โดยมุ่งเป็นเวทีในการเผยแพร่ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพ สำหรับคณาจารย์ นักศึกษา นักวิจัยจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป

วารสารบัณฑิตศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ดำเนินงานก้าวเข้าสู่ปีที่ 3 โดยวารสารฯ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ได้เผยแพร่แล้วในช่วงเดือนมกราคม – เมษายน พ.ศ. 2568 และวารสารฉบับปัจจุบันเป็นวารสารฯ ฉบับปีที่ 3 ฉบับที่ 2 ซึ่งมีกำหนดเผยแพร่ระหว่างเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม พ.ศ. 2569

สำนักบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอกสถาบันที่ให้ความอนุเคราะห์ประเมินบทความและให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพของผลงานวิชาการ ตลอดจนขอขอบคุณผู้สนับสนุนทุกท่านที่ส่งบทความเข้ารับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้รับการเผยแพร่ในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า และพัฒนาความรู้ของผู้อ่าน และขอเชิญชวนผู้สนใจส่งบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฯ ในโอกาสต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัชัย ลินสุวรรณ

บรรณาธิการบริหาร

วารสารบัณฑิตศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ
เพื่อส่งเสริมทักษะ การอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
พียดา ไผ่กิจ และเยาวเรศ รัตนธารทอง.....5 – 20

การศึกษาความรู้ความเข้าใจในระเบียบเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ
และต่างประเทศของบุคลากรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
นราศักดิ์ จงคุณกลาง.....21 – 40

บทความวิชาการ

แนวทางการประยุกต์ใช้มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์
เพื่อยกระดับความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
สหทัศน์ โชติวงศ์, สุภาภรณ์ ศรีดี และกวิทธิ์ ศรีสัมฤทธิ์.....41 – 50

พลังแห่งการสื่อสารเครือข่ายสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบาย: การปลดล็อกตลาดคราฟท์เปียร์ไทย
รัตน์สุดา ทองแดง, กรกช ชันธบุญ, วิทยาธร ท่อแก้ว และสมาน งามสนิท.....51 – 65

การจัดการปุ่มกระดูกขนาดใหญ่หลายตำแหน่งในช่องปากก่อนการบูรณะ
ด้วยฟันเทียมถอดได้แบบทั้งปาก: รายงานผู้ป่วย
พงษ์สกร ทัศนราพันธ์.....66 – 82

ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิภายใต้การถ่ายโอนภารกิจสู่ท้องถิ่นในประเทศไทย : บทเรียนจากอดีต
สู่ทิศทางอนาคต
กิตติคุณ คำแสง.....83 – 105

Content

	Page
Research article	
Development of Cooperative Learning Management STAD Technique and Matching Games with Pictures to Promote Reading Skills with Spelling According to Section for Grade 3 Students Piyada Maiyakit and Yaovared Rattanatrantong.....	5 – 20
A study of Knowledge and Understanding on Financial Expense Regulations for Domestic and International Travel Expenses of Faculty and staff in Sukhothai Thammathirat Open University Narasak Chongkhunklang.....	21 – 40
Academic article	
Guidelines for Applying Website Security Standards to Enhance Cybersecurity in Local Government Sahathust Chotivong, Supaporn Sridee and Kawit risamrit.....	41 – 50
The Power of Network Communication for Policy Change: Deregulation of Thailand's Craft Beer Market Rutsuda Thongdaeng, Korrakoch Kantaboon, Wittayatorn Tokaew and Sman Ngamsanit.....	51 – 65
The Management of Multiple Large Oral Tori and Exostoses Prior to Complete Dentures Rehabilitation: A Case Report Pongsakorn Thatsanarapan.....	66 – 82
Primary Oral Health System in Thailand Under Decentralization : Lessons from the Past and Future Directions Kittikkhun Khamthalaeng.....	83 – 105

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกด ตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

พียดา โมยกิจ^{1*} และเยาวเรศ รัตนารทอง²

Received: January 25, 2026

Revised: May 7, 2026

Accepted: May 9, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ 2) สร้างและหาประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ 3) ทดลองจัดการเรียนรู้ และ 4) ประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา ดำเนินการเป็น 4 ระยะ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในวิจัยระยะทดลอง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 8 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ แบบทดสอบวัดทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา แบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบอันดับที่ของผลต่างของวิลคอกซัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้นักเรียนจำตัวสะกดไม่ได้ 2) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ที่พัฒนาขึ้นมี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) ขั้นสอน (2) ขั้นทบทวนความรู้เป็นกลุ่ม (3) ขั้นทดสอบย่อย (4) ขั้นหาคะแนนพัฒนาการ และ (5) ขั้นให้รางวัลกลุ่ม โดยทุกแผนการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมในระดับมาก มีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 84.38/82.50 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดและดัชนีประสิทธิผล เท่ากับ 0.6957 3) ทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังการจัดการเรียนรู้ สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบร่วมมือ / เทคนิค STAD / เกมจับคู่ประสมคำกับภาพ /

ทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา

***ผู้รับผิดชอบบทความ:** พียดา โมยกิจ หลักสูตรศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ E-mail: piyada.ma@ksu.ac.th

¹ นักศึกษาสาขาวิชาเอกการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

² อาจารย์สาขาวิชาเอกการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Development of Cooperative Learning Management STAD Technique and Matching Games with Pictures to Promote Reading Skills with Spelling According to Section for Grade 3 Students

Piyada Maiyakit^{1*} and Yaovared Rattanatrantong²

Abstract

This research focuses on Development of cooperative learning using the STAD technique combined with word-picture matching games to promote reading skills for words with standard spelling for third-grade students. The objectives are: 1) to study the problems in learning management; 2) to create and evaluate the effectiveness of the learning management; 3) to pilot the learning; and 4) to assess student satisfaction with the learning management.

The research was conducted in 4 phases using research and development (R&D) methodologies. The tools used in the research include a learning management plan, a test to measure reading skills with the correct spelling according to the section. Satisfaction Questionnaire The statistics used in the data analysis were mean, standard deviation, and the Wilcoxon Difference Rank Test.

The results showed that 1) the problem of learning management of students not remembering spelling 2) cooperative learning management The STAD technique developed has 5 components: (1) teaching stage, (2) group knowledge review stage, (3) sub-test stage, (4) development score stage, and (5) group reward stage. 3) The reading skills of the students in the 3rd grade after the learning management were statistically significantly higher than before the learning management at the level of .05, and 4) the overall satisfaction of the 3rd graders with the learning management was very high.

Keywords: Cooperative learning / STAD Techniques / Word-picture matching game /

Reading words with the correct spelling according to the section

* **Corresponding Author:** Piyada Maiyakit, Bachelor of Education Program Kalasin University, E-mail: piyada.ma@ksu.ac.th

¹ Student, Primary Education, Faculty of Education and Educational Innovation, Kalasin University

² Lecturer in Primary Education, Faculty of Education and Educational Innovation, Kalasin University

1. บทนำ

ภาษาไทยนับว่ามีความสำคัญอันเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารของคนไทย เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคม อีกทั้งภาษาไทยยังแสดงถึงเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญา และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนไทย การอ่านเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการเรียนรู้ของผู้เรียน เนื่องจากเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงองค์ความรู้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และเป็นรากฐานของความสำเร็จด้านวิชาการในระดับที่สูงขึ้น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ได้กำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ต้องมีความสามารถในการอ่านออกเสียงคำ ข้อความ และบทร้อยกรองได้อย่างถูกต้อง เข้าใจความหมายของคำ ตลอดจนสามารถจับใจความสรุปสาระสำคัญ และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทักษะการอ่านจึงเป็นทักษะสำคัญที่ผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

จากการศึกษาสภาพปัญหาของนักเรียน สุภัทรา สดเอี่ยม (2565) พบว่า ปัญหาในการอ่านของนักเรียนคือ ออกเสียงสะกดคำผิด เกิดจากการจำรูปและเสียงของพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ สับสนจำหลักเกณฑ์ในการอ่านสะกดคำไม่ได้ พยัญชนะบางตัวทำหน้าที่เป็นทั้งพยัญชนะต้นและตัวสะกด และเมื่อทำหน้าที่เป็นพยัญชนะสะกดก็มีหลายรูปเห็นได้จากมาตราตัวสะกดที่มีรูปไม่ตรงตามมาตรฐานการออกเสียงคำที่มีรูปคล้ายกันแต่ออกเสียงต่างกัน เช่น คำพ้องรูป และการอ่านคำที่มีเสียงพยัญชนะคล้ายกัน การอ่านคำควบกล้ำที่นักเรียนไม่สามารถจำหลักเกณฑ์ในการอ่านได้ ณัฐพงศ์ เชื้อเพชร (2561) ระบุว่า นักเรียนประถมศึกษา มักประสบปัญหาในการจำแนกพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ อ่านสะกดคำผิด ไม่เข้าใจหลักการอ่าน การแจกลูก การอ่านคำควบกล้ำ รวมทั้งอ่านคำที่มีตัวสะกดผิดมาตรา ทำให้การอ่านของนักเรียนไม่คล่องแคล่วและขาดความมั่นใจ ซึ่งส่งผลต่อความเข้าใจในการอ่านและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทยโดยรวม

การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ประวิทย์นุช ศิริบุรณ์ (2564) กล่าวว่า เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มละความสามารถ คือ สมาชิกในกลุ่มจะประกอบไปด้วยนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับสูง ปานกลาง และต้องพัฒนาโดยสมาชิกแต่ละคนจะต้องพัฒนาความรู้ของตนเองในเรื่องที่ครูกำหนด เพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่มทำให้เกิดการช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ครูสอน เนื่องจากความสำเร็จรายบุคคลเป็นความสำเร็จของกลุ่มด้วย จากนั้นใช้การทดสอบความรู้เป็นรายบุคคลเปรียบเทียบกับคะแนนเพื่อดูพัฒนาการของสมาชิกแต่ละคน และรวมคะแนนเป็นกลุ่ม กลุ่มที่ได้คะแนนมากที่สุดจะได้รับรางวัลหรือธง ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และได้ฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งงานวิจัยของวรกานต์ อาจหาญ (2566) พบว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือนี้ประกอบไปด้วย การฟังและเกื้อกูลกัน การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้ของสมาชิกแต่ละคน การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และการวิเคราะห์กระบวนการกลุ่มที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนจากการเรียนรู้แบบร่วมมือ

จากปัญหาการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประกอบกับแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการพัฒนาและออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา ซึ่งคาดว่าจะช่วยพัฒนาความสามารถในการอ่านของนักเรียนให้ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงสร้างเจตคติที่ดีต่อการอ่านภาษาไทย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

2.2 เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 3

2.3 เพื่อทดลองใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

2.4 เพื่อประเมินการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎี

- หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยพุทธศักราช 2551
- เกมจับคู่ประสมคำกับภาพ

ตัวแปรอิสระ

การเรียนรู้แบบร่วมมือ
เทคนิค STAD ร่วมกับ
เกมจับคู่ประสม คำกับภาพ

ตัวแปรตาม

ทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา

- 1) การอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราแม่ กม
- 2) การอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราแม่ กง
- 3) การอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราแม่ เกย
- 4) การอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราแม่ เกอว

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ครั้งนี้ ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จากสมุดบันทึกผลการเรียนประจำรายวิชา (ปพ.5) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนเทศบาล 6 แห่งศรีเมืองประจักษ์ อำเภอมะนัง จังหวัดกาฬสินธุ์ และสัมภาษณ์พร้อมตรวจสอบผลงานนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเทศบาล 6 แห่งศรีเมืองประจักษ์ อำเภอมะนัง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 25 คน ที่เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 และสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเทศบาล 6 แห่งศรีเมืองประจักษ์ ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 1 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสมุดบันทึกผลการเรียนประจำรายวิชา (ปพ.5) ใช้สถิติความถี่และร้อยละ แต่หากเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์นักเรียนและครูผู้สอนใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาออกแบบและพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา ต่อไป

ระยะที่ 2 การสร้างและหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในระยะที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย แนวคิดการสอนเพื่อการอ่าน และแนวคิดการใช้เกมการศึกษา เพื่อกำหนดองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ วัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล พร้อมทั้งจัดทำคู่มือการจัดการเรียนรู้ จากนั้นแปลงการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมาจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดแนวคิดการจัดการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง แล้วนำแผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน และด้านการจัดการเรียนรู้ภาษาไทย ตรวจสอบความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ผลการประเมินด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กำหนดเกณฑ์การยอมรับที่ระดับค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.51 ขึ้นไป และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต้องไม่เกิน 1.00 พร้อมปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของ

ผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำไปหาประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้แบบกลุ่มเดียวกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนเทศบาล 6 แห่งศรีเมืองประชาวิทย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นนักเรียนเก่ง ปานกลาง และอ่อน อย่างละ 1 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหา ภาษา ภาพประกอบ และเวลาในการจัดการเรียนรู้ พร้อมปรับปรุงตามคำแนะนำของนักเรียน จากนั้นนำไปหาประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้แบบกลุ่มเล็กกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนเทศบาล 6 แห่งศรีเมืองประชาวิทย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นนักเรียนเก่ง ปานกลาง และอ่อน อย่างละ 4 คน โดยทำการจัดการเรียนรู้ จำนวน 8 ครั้ง ไม่รวมทดสอบก่อนเรียนและทดสอบหลังเรียน ทำการเก็บคะแนนจากการเล่นเกมในแต่ละแผน และทดสอบหลังเรียนด้วยแบบทดสอบวัดความสามารถในทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย และนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ 80/80 พร้อมปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ภายหลังการทดลองกลุ่มเล็ก ก่อนนำไปทดลองใช้ในชั้นตอนต่อไป

ระยะที่ 3 การทดลองการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 การวิจัยในระยะนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ใช้แบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการทดลอง (One Group Pretest-Posttest Design) กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนห้วยวังวิทยาาคม อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 8 คน ได้โดยการเลือกแบบเจาะจงจากนักเรียนทุกคนในชั้นที่ผู้วิจัยเป็นผู้สอน จากนั้นดำเนินการทดลองดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบวัดทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนการทดลอง (Pre-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยผู้วิจัยเป็นผู้ทดสอบด้วยตนเอง
2. การดำเนินการทดลองด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 8 แผน แผนละ 60 นาที โดยจัดกิจกรรมสัปดาห์ละ 2 ครั้ง โดยผู้วิจัยเป็นผู้จัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
3. เมื่อสิ้นสุดการทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบวัดทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังการทดลอง (Post-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชุดเดียวกันกับที่ใช้ทดสอบก่อนการทดลอง โดยผู้วิจัยเป็นผู้ทดสอบด้วยตนเอง
4. เปรียบเทียบทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ ด้วยสถิติทดสอบอันดับที่ของผลต่างของวิลคอกซัน (The Wilcoxon Signed Rank Test)

ระยะที่ 4 การประเมินความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา เมื่อสิ้นสุดการทดลอง ผู้วิจัยให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่กำลังศึกษาใน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนห้วยวังวิทยา อําเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 8 คน ที่ผ่านการทดลองจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ ทำการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 3 ระดับ จำนวน 10 ข้อ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลการจัดการเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แปลความหมายระดับความพึงพอใจตามเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.34 – 3.00 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.67 – 2.33 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.66 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

5. ผลการวิจัย

5.1 สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ครูผู้สอนยังคงใช้การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสอนจากหนังสือเรียนเป็นหลัก และมุ่งเน้นการอ่านตามแบบหรือการท่องจำ ส่งผลให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ขาดทักษะพื้นฐานด้านการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา นักเรียนส่วนใหญ่ยังอ่านสะกดคำไม่ถูกต้อง เกิดความสับสนมาตราตัวสะกด และอ่านคำได้ไม่คล่อง ส่งผลให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านภาษาไทยอยู่ในระดับต่ำ และยังพบข้อบกพร่องจำนวนมากในการอ่านและสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการใช้สื่อหรือกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในการอ่านสะกดคำอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5.2 การสร้างและหาประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า

5.2.1 แผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่พัฒนาขึ้น มีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ขั้นสอน ขั้นที่ 2 ขั้นทบทวนความรู้เป็นกลุ่ม ขั้นที่ 3 ขั้นทดสอบย่อย ขั้นที่ 4 ขั้นหาคะแนนพัฒนาการ ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เป็นการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและนำเนื้อหาที่ได้เรียนมาแล้วมาพัฒนาการอ่าน ประกอบด้วย 4 เกม ได้แก่ เกมเรียงประโยค /

เกมเรียงลำดับ เกมจับคู่ภาพกับคำ เกมภาพตัดต่อ เกมลอตโต ชั้นที่ 5 ชั้นให้รางวัลกลุ่ม แล้วนำมาจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดแนวคิดการจัดการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง จำนวน 8 แผน

5.2.2 ความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 3.60 – 3.97 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระหว่าง 0.48 – 0.73

5.2.3 ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ มีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 84.38/82.50 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (เกณฑ์ประสิทธิภาพ 80/80) และดัชนีประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เท่ากับ 0.6957 คิดเป็นร้อยละ 69.57 ดังแสดงในตารางที่ 1 – 2

ตารางที่ 1 ผลการหาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ

แผนการจัดการเรียนรู้	ประสิทธิภาพ ของกระบวนการ (E_1)	ประสิทธิภาพ ของผลลัพธ์ (E_2)
1. มาตรฐานตัวสะกดที่ตรงตามมาตราแม่กม (1)	78.75	82.50
2. มาตรฐานตัวสะกดที่ตรงตามมาตราแม่กม (2)	85.00	
3. มาตรฐานตัวสะกดที่ตรงตามมาตราแม่กง (1)	77.50	
4. มาตรฐานตัวสะกดที่ตรงตามมาตราแม่กง (2)	86.25	
5. มาตรฐานตัวสะกดที่ตรงตามมาตราแม่เกย (1)	81.25	
6. มาตรฐานตัวสะกดที่ตรงตามมาตราแม่เกย (2)	88.75	
7. มาตรฐานตัวสะกดที่ตรงตามมาตราแม่เกอว (1)	85.00	
8. มาตรฐานตัวสะกดที่ตรงตามมาตราแม่เกอว (2)	92.50	
รวมเฉลี่ย	84.38	82.50

จากตารางที่ 1 พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า มีประสิทธิภาพ 84.38/82.50 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (80/80)

ตารางที่ 2 ค่าดัชนีประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่
ประสมคำกับภาพ

จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	คะแนนรวม		ดัชนีประสิทธิผล (E.I.)
		ก่อนเรียน	หลังเรียน	
8	20	68	132	0.6957

จากตารางที่ 2 ดัชนีประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่
ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 3 มีค่า 0.6957 คิดเป็นร้อยละ 69.57

5.3 ทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังการจัด
การเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้
แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.4 ความพึงพอใจของนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ
เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.61$,
S.D. = 0.22) ผลการศึกษาความพึงพอใจ ดังปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ
เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านปัจจัยนำเข้า			
1. กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา	3.00	0.00	มาก
2. เกมมีความท้าทายความสามารถและน่าสนใจ	2.63	0.52	มาก
3. แบบฝึกทักษะมีความน่าสนใจ	2.63	0.52	มาก
เฉลี่ย	2.75	0.24	มาก
ด้านกระบวนการ			
4. การจัดการเรียนรู้แบบ STAD ร่วมกับเกมจับคู่ ประสมคำกับภาพทำให้นักเรียนมีส่วนร่วม ในการเรียน	2.75	0.46	มาก
5. การจัดการเรียนรู้แบบ STAD ร่วมกับเกมจับคู่ ประสมคำกับภาพทำให้นักเรียนได้ฝึกฝน และ พัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำที่ตรงตามมาตรา	2.75	0.46	มาก

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ (ต่อ)

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านกระบวนการ			
6. การจัดการเรียนรู้แบบ STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน	2.50	0.53	มาก
7. การจัดการเรียนรู้แบบ STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน	2.38	0.52	มาก
8. ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งมีความเหมาะสม	2.75	0.46	มาก
เฉลี่ย	2.63	0.25	มาก
ด้านผลผลิต			
9. การจัดการเรียนรู้แบบ STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพทำให้นักเรียนมีทักษะการอ่านสะกดคำที่ตรงตามมาตรา	2.25	0.46	ปานกลาง
10. การจัดการเรียนรู้แบบ STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพทำให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	2.50	0.53	มาก
เฉลี่ย	2.38	0.35	มาก
เฉลี่ยรวม	2.61	0.22	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา โดยภาพรวม มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.61$, S.D. = 0.22) โดยด้านปัจจัยนำเข้า มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.75$, S.D. = 0.24) รองลงมาคือด้านกระบวนการ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.63$, S.D. = 0.25) และด้านผลผลิตมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.38$, S.D. = 0.35)

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ ประสมคำกับภาพเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ชั้นปีที่ 3 มีข้อค้นพบที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

6.1 ผลการสร้างและหาประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ ประสมคำกับภาพเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยการ พิจารณาความเหมาะสมขององค์ประกอบต่าง ๆ ของแผนการจัดการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 8 แผน มีความเหมาะสมในระดับมาก และผู้วิจัยได้มีการทดลองจัดการ เรียนรู้ พบว่า มีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 84.38/82.50 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ที่กำหนดไว้ และมีดัชนีประสิทธิผล เท่ากับ 0.6957 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเทคนิค STAD เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้น การทำงานเป็นทีม ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยเหลือกันในการแก้ปัญหา ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจร่วมกันอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกันกิจกรรมเกมการศึกษาจับคู่ประสมคำกับภาพ เป็นสื่อที่ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เพิ่มแรงจูงใจภายใน ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน และสามารถ เชื่อมโยงเสียง-รูปคำได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้ผู้เรียนมีสมาธิและเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้อง กับงานวิจัยของสรวงมณต์ สิทธิสมาน (2564) ที่พบว่ากิจกรรมที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมและการใช้สื่อ ที่น่าสนใจช่วยพัฒนาความจำ ความคิด และทักษะภาษาได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประวิณนุช ศิริบุญรณ์ (2564) พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้การอ่านและการเขียนคำพื้นฐานโดยกิจกรรมการ เรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ประกอบแบบฝึกทักษะ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีประสิทธิภาพ 90.24 / 94.18 ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า การจัด การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มละความสามารถ คือ สมาชิกในกลุ่มจะประกอบไปด้วยนักเรียนที่มี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับสูง ปานกลาง และต้องพัฒนาโดยสมาชิกแต่ละคนจะต้องพัฒนา ความรู้ของตนเองในเรื่องที่ครูกำหนด เพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่มทำให้เกิดการช่วยเหลือ แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นระหว่างกัน เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ครูสอน และสอดคล้องกับ งานวิจัยของวรกานต์ อาจหาญ (2566) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค STAD สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ที่ระบุว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยส่งเสริมการฟังพาดำกับกับความรับผิดชอบรายบุคคล และการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีภายในกลุ่ม ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในบทเรียนและมีผลการเรียนรู้ที่ดีขึ้น

6.2 ผลทดลองการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 3 พบว่า หลังการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพนักเรียนประถมศึกษา ชั้นปีที่ 3 มีทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก เทคนิค STAD มีโครงสร้างที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกันในลักษณะช่วยเหลือกัน เป็นระบบการเรียนรู้

ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนอธิบายความรู้ให้เพื่อนฟัง ตรวจสอบคำตอบร่วมกัน และแก้ไขข้อผิดพลาดได้ทันที ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึก (deep learning) มากกว่าการเรียนรู้แบบบรรยายบุคคล นอกจากนี้ การใช้กิจกรรมเกมการศึกษาจับคู่ประสมคำกับภาพช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สนุกสนาน ลดความกังวลในการอ่านคำที่มีตัวสะกดซึ่งมักเป็นจุดอ่อนของเด็กประถม และช่วยให้ผู้เรียนจดจำ ความสัมพันธ์ระหว่างเสียง-รูปภาพ-รูปคำได้ง่ายขึ้น การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติและมีประสิทธิภาพทำให้นักเรียนหลังเรียนมีทักษะการอ่านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สรวมณธ์ สิทธิสมาน (2564) ที่พบว่า สื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจและกิจกรรมที่มีส่วนร่วมสูงช่วยส่งเสริม ทักษะภาษาและความจำของผู้เรียนได้อย่างยืนยาว อีกทั้งยัง สอดคล้องกับงานวิจัยของจักรพันธ์ หลงสุข และสิรินาถ จงกลกลาง (2561) ที่พบว่าแรงจูงใจภายในและกิจกรรมที่สนุกสนานช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านการอ่านเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสอดคล้องกับงานของณัฐพงศ์ เชื้อเพชร และยุวัฒน์ คล้ายมงคล (2561) ซึ่งรายงานว่าการใช้เกมจับคู่คำ-ภาพช่วยให้ผู้เรียนอ่านสะกดคำได้ถูกต้องมากขึ้นกว่าการใช้วิธีสอน แบบปกติ

6.3 ผลประเมินความพึงพอใจของนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกด ตรงตามมาตรา พบว่า โดยภาพรวมนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกิจกรรมที่ออกแบบโดยใช้ เทคนิค STAD ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านการทำงานกลุ่มแบบละความสามารรถ ทำให้ผู้เรียนได้รับการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของการเรียนรู้ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่ม นอกจากนี้กิจกรรมเกมจับคู่ประสมคำกับภาพมีความสนุก เข้าใจง่าย กระตุ้นความสนใจ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราได้อย่าง เพลิดเพลิน ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในระดับมากทุกด้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของหทัยพจน์รัตน์ เพ็งคำ และดุจเดือน ไชยพิชิต (2564) พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบร่วมมือเทคนิค STAD ประกอบแบบฝึกทักษะการอ่านและการเขียนสะกดคำอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งในภาพรวมและรายด้าน สะท้อนว่ารูปแบบการเรียนรู้เชิงร่วมมือแบบ STAD เป็นรูปแบบที่ผู้เรียน ชั้นประถมศึกษาให้การตอบรับเชิงบวก และรู้สึกสนุกกับการเรียน

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

7.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

7.1.1 การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพอาจต้อง มีการปรับตัวช่วงแรก ในการนำรูปแบบการสอนนี้ไปใช้จริงกับนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 3 อาจพบว่าการ ดำเนินกิจกรรมในช่วงแรกยังไม่ราบรื่น เนื่องจากนักเรียนยังไม่คุ้นเคยกับขั้นตอนของ STAD และ วิธีการเล่นเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ ดังนั้นครูผู้สอนควรใช้เวลาในการชี้แจงวัตถุประสงค์ วิธีดำเนิน

กิจกรรม ขั้นตอนการช่วยเหลือกันในกลุ่ม รวมถึงเกณฑ์การให้คะแนนอย่างชัดเจน เพื่อให้ นักเรียนเข้าใจ และสามารถทำกิจกรรมได้ตรงตามเป้าหมาย

7.1.2 ครูผู้สอนควรจัดกลุ่มนักเรียนแบบความสามารถเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกัน จะช่วยให้นักเรียนเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน นักเรียนที่อ่านได้ดีสามารถช่วยเพื่อนในกลุ่ม ที่ยังอ่านไม่คล่อง ขณะที่นักเรียนที่อ่อนกว่าจะได้พัฒนาทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา ไปพร้อมกับกลุ่มครูผู้สอนดูแล ให้คำแนะนำ เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

7.1.3 การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพในช่วงแรก นักเรียนหลายคนยังไม่สามารถเล่นเกมได้สำเร็จ ทำให้ขาดความมั่นใจและแรงจูงใจในการเรียนรู้ เนื่องจาก เกมดังกล่าวต้องอาศัยความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราล่วงหน้า จึงจะสามารถหา คำที่ถูกต้องมาตรงกับภาพได้ ดังนั้นครูผู้สอนควรเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนก่อนเริ่มเล่นเกม เช่น การอธิบายตัวอย่างคำ การให้ดูตัวอย่างการจับคู่ เมื่อผู้เรียนเริ่มเข้าใจและคุ้นเคยกับเกมแล้ว จึงค่อยให้ นักเรียนหาข้อมูลเพิ่มเติมด้วยตนเอง ครูควรมีการเสริมแรงทางบวกสำหรับนักเรียนที่สามารถเล่นเกม ได้สำเร็จ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราได้ดีขึ้น อย่างต่อเนื่อง

7.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

7.2.1 ควรมีการจัดการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมการศึกษาในรูปแบบอื่น เช่น เกมบิงโกคำ เกมต่อภาพและคำ หรือเกมดิจิทัล เพื่อศึกษาว่าสื่อรูปแบบใดช่วยส่งเสริมทักษะทางภาษา อื่น ๆ ได้ดี เช่น ทักษะการอ่านจับใจความ ทักษะการสะกดคำ หรืออาจทดลองใช้กับนักเรียนระดับชั้นอื่น เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์และสรุปแนวทางการใช้เกมการศึกษาให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

7.2.2 ควรมีการพัฒนาการจัดการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับวิธีการสอนอื่น ๆ เช่น การเสริมแรงทางบวก การใช้สื่อประสม สื่อเทคโนโลยี เพื่อสร้างแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย และนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ส่งผลต่อทักษะด้านภาษาไทยอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และช่วยให้สามารถ เปรียบเทียบประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

8. สรุปผลการวิจัย

การดำเนินการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

8.1 สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ครูผู้สอนยังคงใช้การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสอนจากหนังสือเรียน เป็นหลัก และมุ่งเน้นการอ่านตามแบบหรือการท่องจำ ส่งผลให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ขาดทักษะ พื้นฐานด้านการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา นักเรียนส่วนใหญ่ยังอ่านสะกดคำไม่ถูกต้อง สับสน

มาตราตัวสะกด และอ่านคำได้ไม่คล่อง ส่งผลให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านภาษาไทยอยู่ในระดับต่ำ และยังพบข้อผิดพลาดจำนวนมากในการอ่านและสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการใช้สื่อหรือกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในการอ่านสะกดคำอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

8.2 การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มี 5 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ขั้นสอน ขั้นที่ 2 ขั้นทบทวนความรู้เป็นกลุ่ม ขั้นที่ 3 ขั้นทดสอบย่อย ขั้นที่ 4 ขั้นหาคะแนนพัฒนาการ ขั้นที่ 5 ขั้นให้รางวัลกลุ่มมีคุณภาพในระดับมากที่สุดทุกแผน และมีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 84.38/82.50 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ที่กำหนดไว้ ดัชนีมีประสิทธิผล เท่ากับ 0.6957 คิดเป็นร้อยละ 69.57 2) แบบทดสอบมีความเหมาะสมในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = 0.67)

8.3 ทักษะการอ่านคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

8.4 ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

9. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรรณิการ์ พวงเกษม. (2533). *ปัญหาและกลวิธีการสอนภาษาไทยในโรงเรียนประถมศึกษา*. ไทยวัฒนาพานิช.
- จักรพันธ์ หลงสุข และสิรินาถ จงกลกลาง. (2561). การศึกษาพฤติกรรมการอ่าน ปัจจัยที่ส่งเสริมพฤติกรรมการอ่าน และแนวทางในการส่งเสริมการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 7. *วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 12(2), 148–162. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NRRU/article/view/164679>
- จุฑามาศ ศรีใจ และอ้อมมจิตร แป้นศรี. (2565). การพัฒนาทักษะการอ่านคำพื้นฐานภาษาไทย โดยใช้บทเรียนการ์ตูนร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(1), 243–256. <https://doi.org/10.14456/jra.2022.19>
- จำนง ทองประเสริฐ. (2548). *ตรรกศาสตร์ : ศิลปะแห่งการนิยามความหมายและการให้เหตุผล* (พิมพ์ครั้งที่ 12). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ณัฐพงศ์ เชื้อเพชร และยุรวัฒน์ คล้ายมงคล. (2561) สภาพและแนวทางแก้ไขปัญหาการอ่านสะกดคำ และเขียนสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 13(3), 82–95. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/view/189149>
- ณิตาวรรณ โพธิ์ใหม่. (2565). การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบศูนย์การเรียนรู้ เรื่องการสร้างคำในภาษาไทย ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่จัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD โรงเรียนกุสุมาลย์ วิทยาคม อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา สกลนคร. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 7(4), 389–400. <https://doi.org/10.14456/jra.2024.132>
- ทัศนีย์ บุตรอุมตม. (2552). การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ร่วมกับเกมจับคู่ประสมคำกับภาพ [การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธีรวรรณ โคษา. (2550). การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง การบวก ลบ คูณ หารระคน กลุ่มสาระ การเรียนรู้คณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ STAD [การศึกษา ค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิคิล ไชยช่วย. (2549). การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องสมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว กลุ่มสาระ การเรียนรู้คณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ STAD [การศึกษา ค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นงลักษณ์ วรชิน. (2557). การพัฒนาทักษะการอ่าน การเขียนคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตราและไม่ตรง มาตราโดยใช้แผนผังความคิดประกอบการเรียนรู้แบบกลุ่มร่วมมือเทคนิค STAD กลุ่มสาระ การเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น*. สุวีริยาสาส์น.
- ประภัสสร หวังดี. (2548). การพัฒนาแผนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่องทฤษฎี บทพีทาโกรัส ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ STAD [การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประวีร์นุช ศิริบุรณ์. (2564). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ด้านการอ่านและเขียนสะกดคำพื้นฐาน โดยใช้กิจกรรม การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ประกอบแบบฝึกทักษะ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- วรกานต์ อาจหาญ. (2566). ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค STAD ร่วมกับแอปพลิเคชัน ต่อทักษะการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัย อุดรภูมิจังหวัดยโสธร. <https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/Worakan.Arjh.pdf>

- วรรณิ ปัตถาวโร. (2553). ผลการใช้แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เทคนิค STAD ประกอบบทเรียนการ์ตูนชุดนิทานคุณธรรม เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 [การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วรรณิ โสมประยูร. (2539). การสอนภาษาไทยระดับประถมศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). ไทยวัฒนาพานิช.
- สรวงมณต์ ลิทธิสมาน. (2564, 21 กรกฎาคม). พิตักษะ การอ่าน เพิ่มเส้นใยสมอง. BRAINFIT, <https://bit.ly/3YamS2v>.
- สุภัทรา สดเอี่ยม. (2565). การพัฒนาทักษะการอ่านและแรงจูงใจในการอ่านของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาตอนปลายด้วยวิธีการสอนแบบแจกลูกสะกดคำร่วมกับเกมมิฟิเคชัน [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. <https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/Supuhttra.Sodi.pdf>
- หนึ่งฤทัย ชูแก้ว. (2556). ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทเรียนการ์ตูนร่วมกับเทคนิค STAD เรื่องคู่อันดับกราฟ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 [การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Sec_Ed/Nuengruethai_C.pdf
- หทัยพจนรัตน์ เพ็งคำ และดุจดเดือน ไชยพิชิต. (2564). การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนภาษาไทย เรื่อง มาตราตัวสะกด ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD ร่วมกับผังมโนทัศน์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(3), 88–107.
- อุไรรัตน์ ชุระสุข. (2550). การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระคณิตศาสตร์เรื่องเศษส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD [การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Ahmed, S. (2003). The Development of Phonmic and Orthographic Spelling Patterns: A Method for Assessing Spelling Knowledge in Grades Two through Five. *Dissertation Abstracts International*, 61(6), 157–B 20.
- Bouchard, M. P. (2020). An Investigation of Students Word Knowledge as Demonstrated By Their Reading and Spelling Errors. *Dissertation Abstracts International*, 63(2), 541 A.

การศึกษาความรู้ความเข้าใจในระเบียบ เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ ภายในประเทศและต่างประเทศของบุคลากร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

นราศักดิ์ จงคุณกลาง

Received: November 27, 2025

Revised: January 15, 2026

Accepted: January 20, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายตามระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 และระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ พ.ศ. 2562 ตลอดจนศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการและพนักงานมหาวิทยาลัย จำนวน 273 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตรา ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายตามระเบียบดังกล่าว ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 มากกว่าระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ พ.ศ. 2562 ทั้งนี้สาเหตุสำคัญมาจากบุคลากรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเดินทางไปราชการภายในประเทศมากกว่า ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว คิดเป็นร้อยละ 56.41 ขณะที่พบเพียงร้อยละ 43.59 ที่ประสบปัญหา ซึ่งประเด็นปัญหาสำคัญ ได้แก่ ขั้นตอนการอนุมัติและการเบิกจ่ายที่ยุ่งยากซับซ้อน และการขาดความเข้าใจในขั้นตอนการเบิกจ่ายที่ถูกต้อง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่มหาวิทยาลัยควรปรับปรุงหรือแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการให้มีความชัดเจน ครบคลุม และสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน พร้อมทั้งกำหนดประกาศแนวทางปฏิบัติและวิธีการเบิกจ่ายค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ควรจัดทำแนวทางหรือคู่มือการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ โดยระบุหลักเกณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการเบิกจ่ายอย่างละเอียด เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน ลดข้อผิดพลาด และส่งเสริมประสิทธิภาพในการบริหารงบประมาณของมหาวิทยาลัย

คำสำคัญ: ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่าย / ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ / การเดินทางไปราชการภายในประเทศ / การเดินทางไปราชการต่างประเทศ

ผู้รับผิดชอบบทความ: นราศักดิ์ จงคุณกลาง กองกฎหมาย สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช E-mail: narasak.jon@stou.ac.th
นิติกรชำนาญการ กองกฎหมาย สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

A study of Knowledge and Understanding on Financial Expense Regulations for Domestic and International Travel Expenses of Faculty and staff in Sukhothai Thammathirat Open University

Narasak Chongkhunklang

Abstract

This research article aims to investigate the knowledge and understanding of university personnel regarding their entitlements and reimbursement rates in accordance with the regulations of Sukhothai Thammathirat Open University concerning domestic official travel expenses (B.E. 2562) and temporary overseas official travel expenses (B.E. 2562). Furthermore, the study examines the problems and obstacles encountered in adhering to these regulations. The sample consisted of 273 civil servants and university employees. Data were collected using a questionnaires and analyzed through descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The findings indicate that personnel possess a moderate level of knowledge and understanding concerning their entitlements and reimbursement rates under the regulations for both domestic and overseas official travel expenses. It was observed that personnel demonstrated a greater understanding of the domestic travel expense regulations (B.E. 2562) compared to those governing temporary overseas official travel (B.E. 2562). Regarding challenges in compliance, the majority of personnel (56.41%) reported no difficulties, while 43.59% experienced certain problems and obstacles. Despite most personnel not encountering difficulties, issues relating to cumbersome approval and reimbursement procedures, as well as insufficient knowledge of the reimbursement process, were identified as significant concerns. The results underscore the necessity to revise and clarify the university's regulations on official travel expenses. Additionally, it is recommended that the university issue official directives outlining detailed operational guidelines and reimbursement procedures, provided such directives are consistent with existing university regulations. Moreover, the development of a comprehensive reimbursement manual is advised, delineating the criteria, procedures, and methods for expense claims to ensure accurate, complete, and uniform adherence to the regulations and directives, thereby minimizing errors in the reimbursement process.

Keywords: Knowledge and understanding of rights and rates for reimbursement of expenses /
Travel expenses / Domestic official travel / Overseas official travel

Corresponding Author: Narasak Chongkhunklang, Legal Affairs Division, Office of the President, Sukhothai Thammathirat Open University, E-mail: narasak.jon@stou.ac.th

Legal officer, Professional Level, Legal Affairs Division, Office of the President, Sukhothai Thammathirat Open University

1. บทนำ

การดำเนินงานตามภารกิจของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชจำเป็นต้องมีการเดินทางไปปฏิบัติราชการเพื่อปฏิบัติงานสนับสนุนการดำเนินงานตามพันธกิจด้านต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านการบริหารงาน ด้านการพัฒนางานวิจัย ด้านการให้บริการวิชาการแก่สังคม และด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย การเดินทางไปราชการดังกล่าวจึงต้องได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากมหาวิทยาลัยที่เหมาะสม ทั้งนี้ยังเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาบุคลากรให้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และศักยภาพในการทำงาน ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับประสิทธิภาพในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยโดยรวม (มธุรดา สิงสุธรรม และคณะ, 2567) ในการเดินทางไปราชการในแต่ละครั้งย่อมมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น บุคลากรที่ได้รับมอบหมายให้เดินทางไปราชการจึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ เพื่อให้สามารถเบิกจ่ายได้อย่างถูกต้องตรงตามระเบียบที่กำหนดไว้ (สุกัญญา กลัดเชยดี, 2566) ทั้งนี้การเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชดำเนินการตามระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 และระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 ดังนั้นบุคลากรจึงควรมีความรู้ความเข้าใจในรายละเอียดของระเบียบทั้งสองฉบับดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิ อัตรา หลักเกณฑ์ และเงื่อนไขในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่าย อย่างไรก็ตามปัจจุบันพบว่า มหาวิทยาลัยมีระเบียบเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการอยู่หลายฉบับ ซึ่งระเบียบดังกล่าวมีหลักเกณฑ์และอัตราการเบิกจ่ายในบางประเด็นที่มีความแตกต่างจากที่ทางราชการกำหนด อีกทั้งยังมีรายละเอียดบางส่วนที่มีการปรับปรุง แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปจากระเบียบเดิม และมีเนื้อหาค่อนข้างซับซ้อน ส่งผลให้บุคลากรบางส่วนเกิดความสับสน ไม่เข้าใจระเบียบอย่างถ่องแท้ ขาดความชัดเจนในขั้นตอนการขออนุมัติเดินทาง หรือจัดเตรียมเอกสารประกอบการเบิกจ่ายไม่ครบถ้วน ส่งผลให้การเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายคลาดเคลื่อนหรือไม่เป็นไปตามระเบียบที่กำหนด (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักงานตรวจสอบภายใน, 2559) นอกจากนี้ยังพบกรณีที่บุคลากรไม่สามารถเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายได้ตามสิทธิ เนื่องจากไม่ได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบก่อนเดินทาง ซึ่งในบางกรณีอาจนำไปสู่การสอบหาข้อเท็จจริง การสอบสวนทางวินัย หรือการตีความระเบียบเพิ่มเติม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช กองกฎหมาย, 2565) ปัญหาดังกล่าวไม่เพียงก่อให้เกิดความล่าช้าในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่าย แต่ยังส่งผลต่อขวัญและกำลังใจของบุคลากร และอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในภาพรวม โดยเฉพาะบุคลากรใหม่หรือผู้ที่ไม่ได้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งอาจยังขาดประสบการณ์และความเข้าใจในกระบวนการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายอย่างถูกต้อง (จันทนา ศรีวรสาร, 2567) เพื่อป้องกันปัญหาและข้อผิดพลาดในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ และเพื่อให้การเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายเป็นไปตามเจตนารมณ์ของระเบียบดังกล่าว ตลอดจนให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้จ่ายงบประมาณของมหาวิทยาลัย บุคลากรจึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจระเบียบที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด เพื่อให้สามารถดำเนินการได้ถูกต้อง

ครบถ้วน และสอดคล้องกับแนวปฏิบัติที่กำหนด ทั้งนี้เพื่อให้การเดินทางไปราชการของบุคลากรบรรลุผลสัมฤทธิ์สูงสุดและเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนามหาวิทยาลัยอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ความเข้าใจของบุคลากรในระเบียบเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ จึงได้ดำเนินการศึกษาความรู้ความเข้าใจของบุคลากรในเนื้อหาของระเบียบทั้งสองฉบับเกี่ยวกับสิทธิและอัตราการเบิกจ่าย ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบทั้งสองฉบับ เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ลดความผิดพลาดในการปฏิบัติงาน และส่งเสริมให้บุคลากรสามารถดำเนินการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคลากรและการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในระยะยาวต่อไป

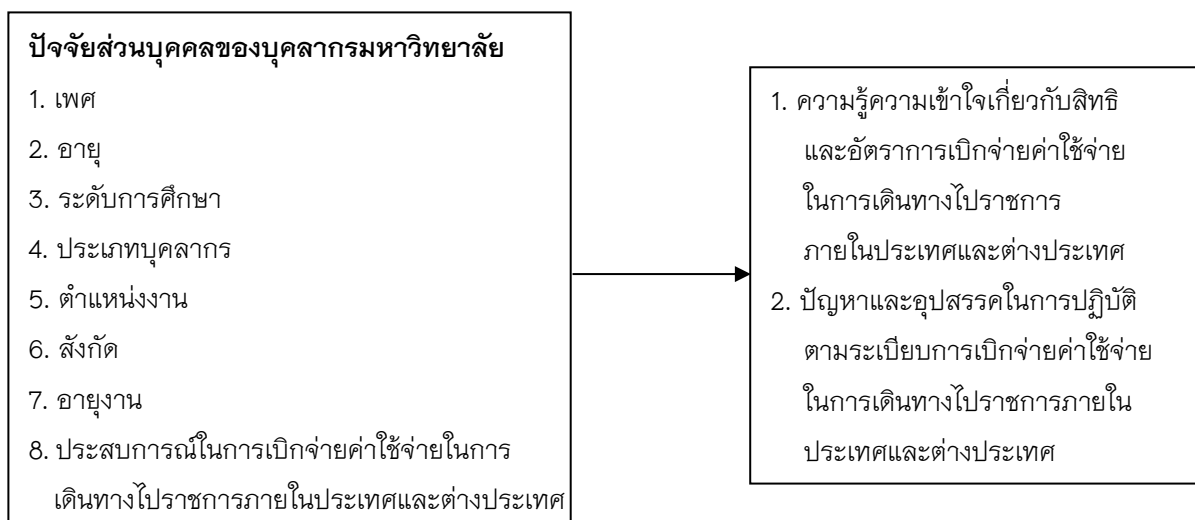
2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ ตามระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 และระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562

2.2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 และระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว ภายใต้กรอบของระเบียบเงินรายได้เกี่ยวกับการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการของบุคลากรตามระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศของมหาวิทยาลัย โดยมีกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการ และพนักงานมหาวิทยาลัย สังกัด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทั้งในตำแหน่งวิชาการ ตำแหน่งประเภททั่วไป และตำแหน่งประเภทวิชาชีพเฉพาะหรือเชี่ยวชาญเฉพาะ จำนวนทั้งสิ้น 1,105 คน สำหรับกลุ่มตัวอย่างใช้จำนวน 294 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) และใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นคำถามเลือกตอบ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง สังกัด อายุงาน ประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการในประเทศ และประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ เป็นคำถามปลายเปิดและปลายปิดแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ เป็นลักษณะการตอบแบบสอบถามปลายปิดให้เลือก โดยกำหนดคำตอบเป็น 3 ช่อง คือ ใช่ ไม่ใช่ ไม่แน่ใจ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ

ตอบ ใช่	= 1 คะแนน
ตอบ ไม่ใช่	= 0 คะแนน
ตอบ ไม่แน่ใจ	= 0 คะแนน

เกณฑ์การแปลความหมายของระดับความรู้ความเข้าใจ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 0.00 – 0.33	หมายถึง มีความรู้ความเข้าใจระดับน้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 0.34 – 0.66	หมายถึง มีความรู้ความเข้าใจระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 0.67 – 1.00	หมายถึง มีความรู้ความเข้าใจระดับมาก

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ เป็นลักษณะการตอบแบบสอบถามแบบปลายปิดให้เลือก โดยกำหนดคำตอบเป็น 3 ช่อง คือ เป็นปัญหา ไม่เป็นปัญหา และไม่แน่ใจ โดยเกณฑ์การให้คะแนน คือ

ตอบ เป็นปัญหา	= 1 คะแนน
ตอบ ไม่เป็นปัญหา	= 0 คะแนน
ตอบ ไม่แน่ใจ	= 0 คะแนน

และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ ในส่วนนี้เป็นคำถามแบบปลายเปิด ที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจะเป็นข้อมูลสำคัญในการทบทวน ปรับปรุง และพัฒนาระเบียบดังกล่าว ให้มีความเหมาะสม ชัดเจน และสอดคล้องกับการปฏิบัติงานในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

4.3 การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วย บุคลากรสายวิชาการและสายสนับสนุนในหน่วยงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย โดยมีได้จำกัดหรือระบุเฉพาะเจาะจงว่าผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องเคยเดินทางไปราชการหรือเคยมีประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

ไปราชการมาก่อน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมบุคลากรทุกประเภท และสะท้อนมุมมองที่หลากหลาย อันจะช่วยให้ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยมากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่และค่าร้อยละ ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำค่าเฉลี่ยมาแปลผลระดับความรู้ความเข้าใจ และตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ

5. ผลการวิจัย

5.1 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 189 คน คิดเป็นร้อยละ 69.23 ในด้านอายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 51 ปี ขึ้นไป จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 37.73 เมื่อพิจารณาระดับการศึกษา พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 138 คน คิดเป็นร้อยละ 50.55 ในส่วนของประเภทบุคลากร พบว่า ส่วนใหญ่เป็นพนักงานมหาวิทยาลัย จำนวน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 71.06 สำหรับตำแหน่ง พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งระดับชำนาญการ จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 33.70 ส่วนตำแหน่งบริหาร พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งบริหาร จำนวน 244 คน คิดเป็นร้อยละ 89.40 เมื่อพิจารณาสังกัด พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่สังกัดสำนักบริการการศึกษา จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 10.30 ด้านอายุงาน พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีอายุงานระหว่าง 11 – 15 ปี จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 16.80 ในส่วนของประสบการณ์เกี่ยวกับการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ เคยมีประสบการณ์เบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ จำนวน 195 คน คิดเป็นร้อยละ 71.43 ขณะที่ส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์เบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ จำนวน 211 คน คิดเป็นร้อยละ 77.29

5.2 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีบุคลากรตอบถูกจำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 34.07 และตอบผิดจำนวน 180 คน คิดเป็นร้อยละ 65.93 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ระเบียบที่บุคลากรตอบถูกมากที่สุด คือ ระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 42.49 รองลงมาคือ ระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 25.27 ขณะเดียวกัน ระเบียบที่ควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น คือ ระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562

จำนวน 204 คน คิดเป็นร้อยละ 74.73 รองลงมาคือ ระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 จำนวน 157 คน คิดเป็นร้อยละ 57.51

5.3 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 ปรากฏดังนี้

ตารางที่ 1 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562

ข้อคำถาม	ความรู้ความเข้าใจ		ค่าเฉลี่ย	ระดับความรู้ความเข้าใจ
	จำนวน	ร้อยละ		
	(คน)			
1. ผู้เดินทางไปราชการภายในประเทศต้องได้รับการอนุมัติให้เดินทางไปราชการก่อนทุกครั้ง	266	97.44	0.97	มาก
2. เบี้ยเลี้ยงเดินทางเหมาจ่ายให้เบิกจ่ายได้ในอัตรา ดังนี้	170	62.27	0.62	ปานกลาง
- ผู้ดำรงตำแหน่งระดับชำนาญการพิเศษ ชำนาญงานพิเศษ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ลงมา อัตรา 240 บาทต่อวัน				
- ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิการบดี รองประธานกรรมการประจำสาขาวิชา และรองผู้อำนวยการสำนัก/สถาบัน อัตรา 240 บาทต่อวัน				
- ผู้ดำรงตำแหน่งระดับเชี่ยวชาญ และรองศาสตราจารย์ ขึ้นไป อัตรา 270 บาทต่อวัน				
- ผู้ดำรงตำแหน่งอธิการบดี รองอธิการบดี ประธานกรรมการประจำสาขาวิชา และผู้อำนวยการสำนัก/สถาบัน อัตรา 270 บาทต่อวัน				
3. บุคลากรของศูนย์วิทยบริการและชุมชนสัมพันธ์ และบุคคลภายนอกที่มาปฏิบัติราชการ ณ ที่ตั้งมหาวิทยาลัย จะต้องเบิกค่าเช่าที่พักตามอัตราของศูนย์สัมมนาและฝึกอบรมเท่านั้น เว้นแต่ไม่สามารถจัดที่พักได้ก็มีสิทธิเบิกได้ตามสิทธิ	132	48.35	0.48	น้อย
4. ค่าเช่าที่พักเหมาจ่ายให้เบิกจ่ายได้ในอัตรา ดังนี้	177	64.84	0.65	ปานกลาง
- ผู้ดำรงตำแหน่งระดับปฏิบัติการ และระดับชำนาญงาน ลงมา อัตรา 700 บาทต่อวัน				
- ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ และผู้ดำรงตำแหน่งระดับชำนาญการ/ชำนาญการพิเศษ อัตรา 800 บาทต่อวัน				

ตารางที่ 1 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 (ต่อ)

ข้อคำถาม	ความรู้ความเข้าใจ			ระดับความรู้ความเข้าใจ
	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	
	(คน)			
- ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิการบดี รองประธานกรรมการ ประจำสาขาวิชา และรองผู้อำนวยการสำนัก/สถาบัน อัตรา 800 บาทต่อวัน - ผู้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และ ผู้ดำรงตำแหน่งระดับเชี่ยวชาญ ขึ้นไป อัตรา 1,000 บาทต่อวัน - ผู้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการประจำสาขาวิชา และ ผู้อำนวยการสำนัก/สถาบัน อัตรา 1,000 บาทต่อวัน - ผู้ดำรงตำแหน่งอธิการบดี และรองอธิการบดี อัตรา 1,200 บาทต่อวัน				
5. ผู้เดินทางสามารถขออนุมัติอธิการบดีเบิกจ่ายค่าเช่าที่พักตามอัตราที่กระทรวงการคลังกำหนดได้ หากมีเหตุผลและความจำเป็นที่ไม่สามารถเบิกจ่ายได้ตามระเบียบของมหาวิทยาลัย	155	56.78	0.57	ปานกลาง
6. การเบิกจ่ายค่าเช่าที่พักในทุกกรณีต้องมีหลักฐานประกอบการเบิกจ่ายเงิน	70	25.64	0.26	น้อย
7. ค่าพาหนะ รวมถึงค่าเช่ายานพาหนะ ค่าเชื้อเพลิงหรือพลังงานสำหรับยานพาหนะ ค่าระวางบรรทุก ค่าจ้างคนหาบหาม และอื่น ๆ ทำนองเดียวกัน	171	62.64	0.63	ปานกลาง
8. ค่าพาหนะเดินทางโดยรถโดยสารประจำทางให้เบิกจ่ายได้ตามที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินอัตราที่คณะกรรมการควบคุมการขนส่งทางบกกลางกำหนด	191	69.96	0.70	มาก
9. ค่าพาหนะเดินทางโดยรถไฟให้เบิกจ่ายได้ตามที่จ่ายจริง	175	64.10	0.64	ปานกลาง
10. ผู้ดำรงตำแหน่งระดับชำนาญงาน ชำนาญการ และผู้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ ที่เดินทางโดยรถไฟชั้นที่ 1 นั่งนอนปรับอากาศ ไม่สามารถเบิกค่าพาหนะเดินทางได้	85	31.14	0.31	น้อย
11. ผู้เดินทางที่จะเดินทางโดยเครื่องบินจะต้องขออนุมัติต่ออธิการบดีก่อนทุกกรณีจึงจะสามารถเบิกค่าพาหนะเดินทางได้ กรณีที่ไม่ได้รับการอนุมัติให้เดินทางโดยเครื่องบิน ผู้เดินทางจะต้องเดินทางภาคพื้นดินเท่านั้น	23	8.42	0.08	น้อย

ตารางที่ 1 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 (ต่อ)

ข้อคำถาม	ความรู้ความเข้าใจ			ระดับความรู้ความเข้าใจ
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	
12. กรณีที่ผู้เดินทางได้รับอนุมัติให้เดินทางโดยเครื่องบิน ผู้เดินทางมีสิทธิเบิกค่าใช้จ่ายได้ตามที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินสิทธิในการเดินทางภาคพื้นดินที่ผู้เดินทางจะพึงเบิกได้	31	11.36	0.11	น้อย
13. ผู้เดินทางมีสิทธิเบิกค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็นต้องจ่ายเนื่องในการเดินทางไปราชการได้	115	42.12	0.42	น้อย
14. บุคคลภายนอกที่มหาวิทยาลัยให้มาช่วยปฏิบัติงาน ณ ที่ตั้งมหาวิทยาลัย มีสิทธิเบิกค่าพาหนะ เหมารถไป-กลับ คนละ 600 บาทต่อคน หรือกิโลเมตรละ 4 บาท ได้ แล้วแต่กรณี	124	45.42	0.45	น้อย
15. ค่าพาหนะรับจ้างจากที่พักไปสถานียานพาหนะประจำทาง ให้เบิกได้ในอัตราเหมาจ่าย 500 บาทต่อคน	44	16.12	0.16	น้อย
16. ผู้เดินทางที่ได้รับอนุมัติจากอธิการบดีให้เดินทางโดยพาหนะส่วนตัว มีสิทธิเบิกเงินชดเชย โดยอัตราเงินชดเชยรถยนต์ส่วนบุคคล กิโลเมตรละ 5 บาท และอัตราเงินชดเชยรถจักรยานยนต์ส่วนบุคคล กิโลเมตรละ 3 บาท	71	26.01	0.26	น้อย
17. ผู้เดินทางโดยพาหนะส่วนบุคคลต้องเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองรถเท่านั้น	85	31.14	0.31	น้อย
18. ผู้เดินทางโดยพาหนะส่วนบุคคลมีสิทธิเบิกค่าผ่านทางพิเศษได้ตามที่จ่ายจริง	33	12.09	0.12	น้อย
19. ผู้เดินทางสามารถส่งหลักฐานการคำนวณระยะทางตามเส้นทางของ Google Maps เพื่อประกอบการเบิกจ่ายก็ได้	30	10.99	0.11	น้อย
20. การคำนวณเบี้ยเลี้ยงเดินทางในกรณีที่มีการพักแรม ให้นับ 24 ชั่วโมงเป็น 1 วัน ถ้าไม่ถึง 24 ชั่วโมง หรือเกิน 24 ชั่วโมง และส่วนที่ไม่ถึงหรือเกิน 24 ชั่วโมงนั้น นับได้เกิน 12 ชั่วโมง ให้ถือเป็น 1 วัน	179	65.57	0.66	ปานกลาง
รวม	-	42.49	0.43	ปานกลาง

จากตารางพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราตามระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อคำถามที่บุคลากรตอบถูกมากที่สุด คือ ข้อ 1 “ผู้เดินทางไปราชการภายในประเทศต้องได้รับการอนุมัติให้เดินทางไปราชการก่อนทุกครั้ง” โดยมีผู้ตอบถูกจำนวน

266 คน คิดเป็นร้อยละ 97.44 ในทางกลับกัน ข้อคำถามที่ควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น คือ ข้อ 11 “ผู้เดินทางที่จะเดินทางโดยเครื่องบินจะต้องขออนุมัติต่ออธิการบดีก่อนทุกกรณี จึงจะสามารถเบิกค่าพาหนะเดินทางได้ กรณีที่ไม่ได้รับอนุมัติให้เดินทางโดยเครื่องบิน ผู้เดินทางจะต้องเดินทางภาคพื้นดินเท่านั้น” โดยมีผู้ตอบผิดจำนวน 250 คน คิดเป็นร้อยละ 91.58

5.4 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 ปรากฏดังนี้

ตารางที่ 2 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562

ข้อคำถาม	ความรู้ความเข้าใจ		ระดับความรู้ความเข้าใจ	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	
1. ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราวของผู้เดินทาง ได้แก่ (1) เบี้ยเลี้ยงเดินทาง (2) ค่าเช่าที่พัก (3) ค่าพาหนะ (4) ค่ารับรอง (5) ค่าแต่งตัว และ (6) ค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็นเนื่องในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว	44	16.12	0.16	น้อย
2. ค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็นเนื่องในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว ได้แก่ ค่าธรรมเนียมการจัดทำหนังสือเดินทาง ค่าภาษีอากรเดินทางออกนอกราชอาณาจักร ค่าธรรมเนียมการใช้สนามบินค่าธรรมเนียมเข้าประเทศ (วีซ่า) และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องตามเงื่อนไขในการออกวีซ่าของแต่ละประเทศ เช่น อัตราค่าเบี้ยประกันการเดินทาง	104	38.10	0.38	ปานกลาง
3. เบี้ยเลี้ยงเดินทางเหมาจ่ายให้เบิกจ่ายได้ในอัตรา ดังนี้ - ผู้ดำรงตำแหน่งระดับชำนาญการพิเศษ ชำนาญงานพิเศษ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ลงมา อัตรา 2,100 บาทต่อวัน - ผู้ดำรงตำแหน่งระดับเชี่ยวชาญ และรองศาสตราจารย์ ขึ้นไป อัตรา 3,100 บาทต่อวัน	34	12.45	0.12	น้อย
4. ค่าพาหนะระหว่างสถานที่พัก กับสนามบินหรือท่าเรือภายในประเทศ ให้เบิกได้ตามจ่ายจริงแต่ไม่เกินเที่ยวละ 500 บาทต่อคน	127	46.52	0.47	ปานกลาง
5. ค่าพาหนะในต่างประเทศที่ปฏิบัติราชการ ให้เบิกได้ในลักษณะเหมาจ่ายอัตราวันละ 1,000 บาท	33	12.09	0.12	น้อย

ตารางที่ 2 ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ
ชั่วคราว พ.ศ. 2562 (ต่อ)

ข้อคำถาม	ความรู้ความเข้าใจ		ค่าเฉลี่ย	ระดับความรู้ความเข้าใจ
	จำนวน (คน)	ร้อยละ		
6. ค่าพาหนะข้ามเขตระหว่างเมือง รัฐหรือประเทศ ให้เบิกได้ตามจ่ายจริง	85	31.14	0.31	น้อย
7. การเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราวโดยเครื่องบิน ให้เดินทางโดยเครื่องบินของบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เท่านั้น	91	33.33	0.33	น้อย
8. ค่ารับรอง ให้เบิกในลักษณะเหมาจ่าย ตามอัตราที่กำหนด ในระเบียบเฉพาะการเดินทางไปเจรจาธุรกิจ	73	26.74	0.27	น้อย
9. ผู้เดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราวซึ่งได้รับทุนหรือความช่วยเหลือจากต่างประเทศ หรือจากหน่วยงานใด ๆ ถ้าค่าใช้จ่ายที่ได้รับต่ำกว่าอัตราที่กำหนดในระเบียบนี้ มหาวิทยาลัยจะจ่ายสมทบให้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในระเบียบ	81	29.67	0.30	น้อย
10. การนับเวลาเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราวเพื่อคำนวณ เบี้ยเลี้ยงเดินทาง ให้นับตั้งแต่เวลาเดินทางที่ออกจากที่พัก ในประเทศไทยจนถึงเวลาเดินทางที่กลับถึงที่พักในประเทศไทย	21	7.69	0.08	น้อย
รวม	-	25.27	0.25	น้อย

จากตารางพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราตามระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 อยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อคำถามที่บุคลากรตอบถูกมากที่สุด คือ ข้อ 4 “ค่าพาหนะระหว่างสถานที่อยู่ที่พัก กับสนามบินหรือท่าเรือภายในประเทศ ให้เบิกได้ตามจ่ายจริง แต่ไม่เกินเที่ยวละ 500 บาทต่อคน” โดยมีผู้ตอบถูกจำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 46.52 ในทางกลับกัน ข้อคำถามที่ควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น คือ ข้อ 10 “การนับเวลาเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราวเพื่อคำนวณ เบี้ยเลี้ยงเดินทาง ให้นับตั้งแต่เวลาเดินทางที่ออกจากที่พักในประเทศไทยจนถึงเวลาเดินทางที่กลับถึงที่พักในประเทศไทย” โดยมีผู้ตอบผิดจำนวน 252 คน คิดเป็นร้อยละ 92.31

5.5 ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ ปรากฏดังนี้

ตารางที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ว่าด้วย
ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ

ข้อคำถาม	ตอบเป็นปัญหา		ตอบไม่เป็นปัญหา	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(คน)		(คน)	
1. การขออนุมัติและการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ มีหลายขั้นตอน และยุ่งยากซับซ้อน	146	53.48	127	46.52
2. ผู้เดินทางไปราชการไม่ทราบขั้นตอนในการขออนุมัติและการเบิกจ่าย ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ	156	57.14	117	42.86
3. ผู้เดินทางไปราชการไม่สามารถคำนวณอัตราการเบิกจ่ายค่าใช้จ่าย ในการเดินทางตามสิทธิของผู้เดินทางได้ตามระเบียบ	122	44.69	151	55.31
4. ผู้เดินทางไปราชการไม่ทราบว่า ในการเดินทางไปราชการแต่ละครั้ง จะต้อง มีหลักฐานประกอบการเบิกจ่ายเงินใดบ้าง ทำให้ส่งหลักฐาน ไม่ครบถ้วนตามที่ระเบียบกำหนด	135	49.45	138	50.08
5. มสธ. ไม่มีคู่มือในการศึกษาเกี่ยวกับการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ไปราชการ	127	46.52	146	53.48
6. กรอบเวลาในการส่งหลักฐานขอใช้เงินยืมในการเดินทางไปราชการ ค่อนข้างจำกัด ทำให้ส่งหลักฐานไม่ทันตามกำหนดเวลา	94	34.43	179	65.57
7. ระเบียบการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางภายในประเทศมีรายละเอียด ไม่ชัดเจน ติความได้หลายนัย ทำให้เบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ไปราชการไม่ถูกต้อง	110	40.29	163	59.71
8. ระเบียบการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปต่างประเทศชั่วคราว มีรายละเอียดไม่ชัดเจน ติความได้หลายนัย ทำให้เบิกจ่ายค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปราชการไม่ถูกต้อง	86	31.50	187	68.50
9. แบบใบเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการมีรายละเอียดมาก	134	49.08	139	50.92
10. ผู้เดินทางไปราชการเขียนใบเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ ยังไม่สอดคล้องกับระเบียบ	95	34.80	178	65.20
11. เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ไปราชการยังไม่เข้าใจระเบียบหรือเข้าใจระเบียบคลาดเคลื่อน	108	39.56	165	60.44
รวม	119	43.59	154	56.41

จากตารางพบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 56.41 ขณะที่บุคลากรที่มีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบ ดังกล่าว มีจำนวน 119 คน คิดเป็นร้อยละ 43.59 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประเด็นที่บุคลากร ไม่มีปัญหาและอุปสรรคมากที่สุด คือ ข้อ 8 “ระเบียบการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปต่างประเทศ

ชั่วคราวมีรายละเอียดไม่ชัดเจน ได้ความได้หลายนัย ทำให้เบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการไม่ถูกต้อง” โดยมีผู้ตอบว่าไม่มีปัญหาจำนวน 187 คน คิดเป็นร้อยละ 68.50 รองลงมา คือ ข้อ 6 “กรอบเวลาในการส่งหลักฐานขอคืนเงินยืมในการเดินทางไปราชการค่อนข้างจำกัด ทำให้ส่งหลักฐานไม่ทันตามกำหนดเวลา” จำนวน 179 คน คิดเป็นร้อยละ 65.57 ในทางกลับกัน ประเด็นที่บุคลากรมีปัญหาและอุปสรรคมากที่สุด คือ ข้อ 2 “ผู้เดินทางไปราชการไม่ทราบขั้นตอนในการขออนุมัติและการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ” โดยมีผู้ตอบว่ามีปัญหาจำนวน 156 คน คิดเป็นร้อยละ 57.14 รองลงมา คือ ข้อ 1 “การขออนุมัติและการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการมีหลายขั้นตอนและยุ่งยากซับซ้อน” จำนวน 146 คน คิดเป็นร้อยละ 53.48

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 69.23) ในด้านอายุ พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 51 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 37.73) และมีระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ที่ระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 50.55) โดยเป็นพนักงานมหาวิทยาลัย (ร้อยละ 71.06) และดำรงตำแหน่งระดับชำนาญการ (ร้อยละ 33.70) สะท้อนให้เห็นว่า พนักงานมหาวิทยาลัยเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติงานและเป็นกลุ่มที่มีบทบาทหลักในการเดินทางไปราชการ อันอาจส่งผลต่อระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรพิมล พูลคำ (2555) เรื่อง ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพเชียงใหม่ เกี่ยวกับระเบียบการเบิกจ่าย ซึ่งพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีระดับการศึกษา ระดับปริญญาตรี และปฏิบัติงานในตำแหน่งพนักงานตามพันธกิจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทมาส เหลืองน้ำเพชร และสุกัญญา นิมนเนียม (2555) เรื่อง การศึกษาความรู้ความเข้าใจในระเบียบค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการของบุคลากร และปัญหาการจัดทำเอกสารเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการของบุคลากร คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ตำแหน่งชำนาญการพิเศษลงมาหรือเทียบเท่า ที่ระบุว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีระดับการศึกษา ระดับปริญญาตรี เมื่อพิจารณาด้านหน่วยงาน พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่สังกัดสำนักบริการการศึกษา (ร้อยละ 10.30) เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีบุคลากรจำนวนมาก รวมถึงผู้ปฏิบัติงานในศูนย์วิทยบริการและชุมชนสัมพันธ์ในจังหวัดต่าง ๆ ด้วย สำหรับอายุงาน พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีอายุงานระหว่าง 11-15 ปี (ร้อยละ 16.80) แสดงให้เห็นว่าบุคลากรกลุ่มนี้ได้ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว จึงมีประสบการณ์ในการเดินทางไปราชการและมีความคุ้นเคยกับระเบียบปฏิบัติงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ บุคลากรส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ (ร้อยละ 71.43) แต่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ (ร้อยละ 77.29) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน การประชุม สัมมนา และการฝึกอบรมภายในประเทศมากกว่า

ต่างประเทศ การที่บุคลากรมีประสบการณ์ในเส้นทางไปราชการและเคยเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายมาก่อน จึงทำให้มีความคุ้นเคยกับระเบียบและขั้นตอนการเบิกจ่ายมากกว่าบุคลากรที่ไม่เคยมีประสบการณ์และไม่เคยเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายดังกล่าว และการที่บุคลากรส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการเดินทางและการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศอาจส่งผลกระทบต่อระดับความรู้ความเข้าใจในระเบียบที่เกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

6.2 จากผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการทั้งภายในประเทศและต่างประเทศโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยบุคลากรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 มากที่สุด จำนวน 115 คน (ร้อยละ 42.49) รองลงมา คือ ระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 จำนวน 69 คน (ร้อยละ 25.27) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 มากกว่าระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 ซึ่งสาเหตุเนื่องมาจากบุคลากรส่วนใหญ่มีโอกาสเดินทางไปราชการภายในประเทศบ่อยครั้งกว่า ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปราชการสอบ การฝึกอบรม การสัมมนา หรือ การศึกษาดูงาน จึงทำให้มีประสบการณ์โดยตรงในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายและมีความคุ้นเคยกับระเบียบดังกล่าวมากกว่า ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศมากกว่าการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรพิมล พูลคำ (2555) เรื่อง ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ภาคพายัพ เชียงใหม่ เกี่ยวกับระเบียบการเบิกจ่าย ซึ่งพบว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบการเบิกจ่ายอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานและการเดินทางไปราชการมีอิทธิพลต่อระดับความรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

6.3 จากผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีบุคลากรตอบถูกจำนวน 116 คน (ร้อยละ 42.49) และตอบผิดจำนวน 157 คน (ร้อยละ 57.51) ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า แม้บุคลากรส่วนใหญ่จะมีความรู้ความเข้าใจระเบียบดังกล่าวในระดับหนึ่ง แต่ยังมีบุคลากรจำนวนไม่น้อยที่ขาดความรู้ความเข้าใจในรายละเอียดเชิงลึกของสิทธิและอัตราการเบิกจ่าย ทั้งนี้ สาเหตุที่บุคลากรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง มาจากการที่บุคลากรมีประสบการณ์เดินทางไปราชการภายในประเทศ จึงมีความคุ้นเคยกับขั้นตอนและการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายตามระเบียบดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ยังมีบุคลากรบางส่วนที่ขาดความรู้ความเข้าใจในรายละเอียดเฉพาะ เช่น สิทธิและอัตราการเบิกจ่ายในบางกรณี ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความเสี่ยงในการปฏิบัติที่ผิดระเบียบ

หรือเบิกจ่ายไม่ถูกต้องได้ เมื่อพิจารณารายประเด็นพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับน้อย จำนวน 12 ข้อ ระดับปานกลาง จำนวน 6 ข้อ และระดับมาก จำนวน 2 ข้อ จากทั้งหมด 20 ข้อ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า บุคลากรบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนเกี่ยวกับรายละเอียดของสิทธิและอัตราการเบิกจ่ายตามระเบียบดังกล่าว สาเหตุหนึ่งมาจากกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย โดยมีได้จำกัดเฉพาะกลุ่มบุคลากรที่มีประสบการณ์เดินทางไปราชการภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้ที่ไม่เคยเดินทางไปราชการภายในประเทศจำนวน 78 คน (ร้อยละ 28.57) ซึ่งได้ร่วมตอบแบบสอบถามด้วย ทำให้บุคลากรกลุ่มนี้ขาดประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายและไม่คุ้นเคยกับระเบียบ ส่งผลให้ไม่สามารถตอบคำถามได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรพิมล พูลคำ (2555) เรื่อง ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพเชียงใหม่ เกี่ยวกับระเบียบการเบิกจ่าย ซึ่งพบว่า แม้บุคลากรจะมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบเบิกจ่ายอยู่ในระดับปานกลาง แต่ยังมีบางประเด็นที่บุคลากรเข้าใจไม่ถูกต้องครบถ้วน นอกจากนี้ยังอาจเกิดจากความรู้ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในการตอบแบบสอบถามของบุคลากรบางราย ซึ่งส่งผลให้คะแนนความรู้ความเข้าใจในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้แตกต่างจากงานวิจัยของ ธีรฉัตร คงจันทร์ (2560) เรื่อง การพัฒนาคู่มือการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ ซึ่งพบว่า หลังจากมีการพัฒนาคู่มือการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศแล้ว บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่า การมีคู่มือและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและเป็นระบบจะสามารถช่วยยกระดับความรู้ ความเข้าใจของบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6.4 จากผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 อยู่ในระดับน้อย โดยมีบุคลากรตอบถูกจำนวน 69 คน (ร้อยละ 25.27) และตอบผิดจำนวน 204 คน (ร้อยละ 74.73) ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า บุคลากรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในรายละเอียดของสิทธิและอัตราการเบิกจ่ายตามระเบียบดังกล่าว โดยเฉพาะในส่วนที่มีความซับซ้อนหรือมีเงื่อนไขเฉพาะ ซึ่งอาจเกิดจากการที่บุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ตรงในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า บุคลากรจำนวน 211 คน (ร้อยละ 77.29) ไม่เคยเดินทางไปราชการต่างประเทศ จึงไม่เคยมีประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด ทำให้ขาดความคุ้นเคยและไม่เข้าใจในระเบียบดังกล่าวอย่างลึกซึ้ง ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า บุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ และไม่เคยดำเนินการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในส่วนนี้มาก่อน เมื่อพิจารณารายประเด็นพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับน้อย จำนวน 8 ข้อ ระดับปานกลาง จำนวน 2 ข้อ และไม่มีข้อใดอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่า บุคลากรยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิทธิและอัตราการเบิกจ่ายในระเบียบดังกล่าวอย่างชัดเจน สาเหตุหนึ่งมาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์เดินทางไป

หรือเคยเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ ทำให้บุคลากรที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในด้านนี้ จำนวน 211 คน (ร้อยละ 77.29) ได้ร่วมตอบแบบสอบถามด้วย ส่งผลให้ขาดความรู้ความเข้าใจเชิงลึกในระเบียบดังกล่าว อีกทั้งอาจมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในการตอบแบบสอบถาม ทำให้ตอบคำถามได้ไม่ถูกต้องครบถ้วน ซึ่งแตกต่างกับงานวิจัยของ พรพิมล พูลคำ (2555) เรื่อง ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพเชียงใหม่ เกี่ยวกับระเบียบการเบิกจ่ายที่พบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่บุคลากรไม่มีประสบการณ์โดยตรงในการเดินทางและการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศ จึงขาดความคุ้นเคยกับสิทธิ อัตรา และเงื่อนไขของการเบิกจ่าย และเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบดังกล่าวอยู่ในระดับน้อย

6.5 จากผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ จำนวน 119 คน (ร้อยละ 43.59) และไม่มีปัญหาและอุปสรรค จำนวน 154 คน (ร้อยละ 56.41) ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า บุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว ขณะที่บุคลากรอีกส่วนหนึ่งแม้ว่าจะมีสัดส่วนที่น้อยกว่า แต่ก็ยังประสบปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรให้ความสำคัญ เนื่องจากอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการได้อย่างไรก็ตามแม้ว่าบุคลากรส่วนใหญ่จะสามารถปฏิบัติตามระเบียบได้ แต่ยังคงมีบุคลากรบางกลุ่มที่พบปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการปฏิบัติงานโดยตรง โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับขั้นตอนการอนุมัติและการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายที่มีความซับซ้อน ยุ่งยาก และการขาดความเข้าใจในขั้นตอนการดำเนินการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการเบิกจ่ายในปัจจุบันยังขาดความสะดวกและอาจเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกัญญา กลัดเขยดี (2566) เรื่อง การพัฒนาการปฏิบัติงานตรวจสอบและการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการของบุคลากร คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ซึ่งพบว่า บุคลากรประสบปัญหาและอุปสรรคในการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ อันเนื่องมาจากแบบฟอร์มการขออนุมัติเดินทางที่มีรายละเอียดมาก ซับซ้อน ไม่สามารถคำนวณอัตราการเบิกจ่ายได้อย่างถูกต้อง รวมถึงขาดความเข้าใจในขั้นตอนการดำเนินงานและไม่มีคู่มือที่ใช้ศึกษาอ้างอิง เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงควรจัดทำคู่มือหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ ที่มีเนื้อหากระชับ เข้าใจง่าย และมีตัวอย่างเอกสารประกอบอย่างชัดเจน เพื่อช่วยลดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงาน และส่งเสริมประสิทธิภาพในการใช้จ่ายงบประมาณได้อย่างคุ้มค่า แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทนา ศรีวรสาร (2567) เรื่อง การพัฒนาคู่มือการปฏิบัติงานการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ที่พบว่า การจัดทำคู่มือช่วยให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ จารุณี มีสมบัติ และณัฐฉิณี สุริยวงศ์ (2561) เรื่อง การศึกษาความรู้ความเข้าใจด้านการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมและค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเสนอให้จัดทำคู่มือ

การเบิกจ่ายที่ระบุขั้นตอนการดำเนินงาน ทางเดินเอกสาร ระเบียบที่เกี่ยวข้อง อัตรา และสิทธิการเบิกจ่าย เพื่อช่วยลดข้อผิดพลาดในการดำเนินงาน ลดความซ้ำซ้อนของขั้นตอน และเพิ่มประสิทธิภาพในการเบิกจ่าย ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

7.1 จัดทำแนวทางหรือคู่มือการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศ โดยมีเนื้อหาที่กระชับ เข้าใจง่าย และมีตัวอย่างเอกสารประกอบที่ชัดเจน

7.2 จัดอบรมเกี่ยวกับขั้นตอนการขออนุมัติและการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ เพื่อเพิ่มความถูกต้องและลดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงาน

7.3 พัฒนาเครื่องมือที่ช่วยในการคำนวณค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการให้มีความสอดคล้องกับระเบียบในปัจจุบัน

7.4 จัดให้มีช่องทางให้คำปรึกษาและสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ และส่งเสริมการสื่อสารระหว่างผู้เดินทาง หน่วยงานต้นสังกัดของผู้เดินทาง และหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการคลังของมหาวิทยาลัย เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

7.5 จัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศและต่างประเทศในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงได้สะดวก เพื่อให้บุคลากรสามารถใช้ระเบียบได้อย่างถูกต้องและลดข้อผิดพลาดในการเบิกจ่าย

8. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 อยู่ในระดับปานกลาง และบุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและอัตราในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 อยู่ในระดับน้อย โดยบุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจในระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ พ.ศ. 2562 มากกว่าระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการต่างประเทศชั่วคราว พ.ศ. 2562 ซึ่งสอดคล้องกับประสบการณ์การปฏิบัติงานของบุคลากรที่ส่วนใหญ่มีการเดินทางไปราชการภายในประเทศมากกว่า ส่งผลให้มีประสบการณ์ในการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศมากกว่าการเดินทางไปราชการต่างประเทศ ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว พบว่า แม้บุคลากรส่วนใหญ่จะไม่ประสบปัญหาและอุปสรรค แต่ยังมีบางส่วนที่พบข้อจำกัดในด้านขั้นตอนการอนุมัติและการเบิกจ่ายที่ซับซ้อน รวมถึงการขาดความเข้าใจในขั้นตอนการดำเนินการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงกระบวนการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายให้มีความสะดวก รวดเร็ว และชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพในการดำเนินงานและลดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว

9. เอกสารอ้างอิง

- จารุณี มีสมบัติ และณัฐฉิณี สุริยวงศ์. (2561). การศึกษาความรู้ความเข้าใจด้านการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมและค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. หอสมุดและคลังความรู้มหาวิทยาลัยมหิดล,
<https://repository.li.mahidol.ac.th/handle/123456789/63110>
- จันทนา ศรีวรสาร. (2567). การพัฒนาคู่มือการปฏิบัติงานการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 7(1), 107-119.
<https://ppsj.snru.ac.th/article-file-154.html>
- ถิรฉัตร คงจันทร์. (2560). การพัฒนาคู่มือการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการภายในประเทศ (รายงานวิจัย). กลุ่มบริหารงบประมาณโรงเรียนสตรีภูเก็ต สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 14.
- นันทมาศ เหลืองน้ำเพชร และสุกัญญา นิ่มเนียม. (6-7 ธันวาคม, 2555). การศึกษาความรู้ความเข้าใจในระเบียบค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ และปัญหาการจัดทำเอกสารเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการของบุคลากร คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ตำแหน่งชำนาญการพิเศษลงมาหรือเทียบเท่า [Paper]. การประชุมวิชาการแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 9: ตามรอยพระยุคลบาท เกษตรศาสตร์กำแพงแสน, การประชุมวิชาการแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 9: ตามรอยพระยุคลบาท เกษตรศาสตร์กำแพงแสน.
https://kukr.lib.ku.ac.th/kukr_es/kukr/search_detail/result/20013708
- พรพิมล พูลคำ. (2555). ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ภาคพายัพเชียงใหม่ เกี่ยวกับระเบียบการเบิกจ่าย [การค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
https://cmul.primo.exlibrisgroup.com/permalink/66CMU_INST/1jlp5re/alma991000377889708906
- มธุรดา สิงสุธรรม, นิรมล จำนงค์, ธัญญธร พัวพิทยาธร, อนันต์ แสงจันทร์, ลลิตตา หินเทา และศศิธร เทียมมาลา. (2567). สำนวนความรู้ ความเข้าใจระเบียบการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการของบุคลากรคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. วารสารวิชาการ ปชมท., 13(3), 001-011. <https://www.council-uast.com/journal/journal-detail.php?id=44>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, กองกฎหมาย. (2565). รฐานข้อมูลงานวินัยและคดี.
<https://legalaffairs.stou.ac.th/case-database/>

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, สำนักงานตรวจสอบภายใน. (2559, 27 กันยายน). รายงานผล
การตรวจสอบการเบิกจ่าย (ที่ ศธ 0522.01(06)/406) [บันทึกข้อความ]. สำนักงานตรวจสอบ
ภายใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

สุกัญญา กลัดเขยดี. (2566). การพัฒนาการปฏิบัติงานตรวจสอบและการเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทาง
ไปราชการของบุคลากรคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
วารสารวิชาการ นวัตกรรม สหวิทยาการ, 2(1), 64–78. <https://so15.tci-thaijo.or>

แนวทางการประยุกต์ใช้มาตรฐาน การรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ เพื่อยกระดับความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สหทัศน์ โชติวงศ์¹, สุภากรณ์ ศรีดี² และกวีกร ศรีสัมฤทธิ์³

Received: January 14, 2026

Revised: February 27, 2026

Accepted: March 2, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางปฏิบัติในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ให้สอดคล้องกับมาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568 ที่ประกาศโดยคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ (กมช.) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ในการรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากกฎหมาย มาตรฐานสากล และบริบทปัญหาของหน่วยงานท้องถิ่นที่มักเผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร ผลการศึกษาพบว่า การนำมาตรฐานฯ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต้องอาศัยแนวทางปฏิบัติใน 3 ระยะ ได้แก่ (1) ระยะการกำกับดูแล โดยเน้นการกำหนดเจ้าภาพผู้รับผิดชอบความเสี่ยง (Risk Owner) และการปรับปรุงข้อกำหนดในขอบเขตงาน (TOR) เพื่อควบคุมคุณภาพผู้ให้บริการภายนอกผ่านการประเมินช่องโหว่ (Vulnerability Assessment) (2) ระยะการสร้างภูมิคุ้มกันทางเทคนิค ผ่านการตั้งค่าความปลอดภัยขั้นพื้นฐานและการบริหารจัดการแพตช์ และ (3) ระยะการเฝ้าระวัง โดยส่งเสริมการใช้เครื่องมือประเมินตนเอง (Self-Assessment) การจัดทำแผนเผชิญเหตุ และการสร้างความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อแบ่งปันทรัพยากร ซึ่งแนวทางเหล่านี้จะช่วยยกระดับความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์และนำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นทางดิจิทัล (Digital Trust) ให้แก่ประชาชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: มาตรฐานความปลอดภัยเว็บไซต์ / องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น / ความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ / ความเชื่อมั่นทางดิจิทัล / สกมช.

¹ผู้รับผิดชอบบทความ: สหทัศน์ โชติวงศ์ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช E-mail: sahathuc@gmail.com

¹นักศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

²รองศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

³ดร. หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Guidelines for Applying Website Security Standards to Enhance Cybersecurity in Local Government

Sahathust Chotivong¹, Supaporn Sridee² and Kawit Srisamrit³

Abstract

This academic article aims to propose guidelines for maintaining website security in Local Government in compliance with the Website Security Standards B.E. 2568 (2025) issued by the National Cyber Security Committee (NCSC). Employing documentary research, this study synthesizes data from relevant laws, international standards, and the specific context of LAOs, which often face constraints regarding budget and personnel. The findings suggest that effective implementation of the standards requires a three-phase approach: 1) Governance Phase, focusing on designating a Risk Owner and optimizing Terms of Reference (TOR) to control outsourcing quality through mandatory Vulnerability Assessments; 2) Technical Protection Phase, emphasizing fundamental secure configurations and patch management; and 3) Monitoring Phase, encouraging the use of self-assessment tools, actionable incident response plans, and inter-municipal collaboration for resource sharing. Implementing these guidelines will essentially enhance cybersecurity resilience and foster sustainable Digital Trust among citizens.

Keywords: Website security standards / Local government / Cybersecurity / Digital trust / NCSA

¹ **Corresponding Author:** Sahathust Chotivong, Faculty of Communication arts, Sukhothai Thammathirat Open University,
E-mail: sahathuc@gmail.com

¹ Student of Education program in Communication Innovation for Political and Local Administration, School of Communication Art, Sukhothai Thammathirat Open University

² Associate Professor Dr. of Education program in Communication Innovation for Political and Local Administration, School of Communication Art, Sukhothai Thammathirat Open University

³ Dr. of Education program in Communication Innovation for Political and Local Administration, School of Communication Art, Sukhothai Thammathirat Open University

1. บทนำ

ในปัจจุบันการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล (Digital Local Government) ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะและการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน โดยมี เว็บไซต์ เป็นเครื่องมือสื่อสารหลักและเปรียบเสมือนประตูหน้าบ้านทางดิจิทัล (Digital Front Door) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ภัยคุกคามทางไซเบอร์ได้ทวีความรุนแรงและซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการโจมตีเว็บไซต์ของหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นที่มักตกเป็นเป้าหมายสำคัญไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงหน้าเว็บไซต์ (Web Defacement) หรือการฝังโฆษณาเว็บพแนอนไลน์ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือขององค์กร สาเหตุสำคัญของปัญหาดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคลและงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงการขาดแนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานในการกำกับดูแลและบริหารจัดการความมั่นคงปลอดภัยของระบบสารสนเทศ ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ (กมช.) จึงได้ประกาศใช้ มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568 เพื่อเป็นกลไกในการกำหนดกรอบการดำเนินงานขั้นพื้นฐานให้หน่วยงานของรัฐต้องถือปฏิบัติ เพื่อป้องกันและรับมือกับความเสี่ยงทางไซเบอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สถานการณ์ภัยคุกคามทางไซเบอร์ในประเทศไทยยังคงน่าเป็นห่วง โดยสถิติพบว่าหน่วยงานด้านการศึกษาและหน่วยงานของรัฐตกเป็นเป้าหมายการโจมตีสูงสุด มีการโจมตีหน่วยงานการศึกษากว่า 632 ครั้ง และหน่วยงานรัฐอื่น ๆ กว่า 461 ครั้ง รูปแบบภัยคุกคามที่พบบ่อยที่สุดคือการแฮ็กเว็บไซต์เพื่อฝังโฆษณาพแนอนไลน์ (Web Defacement) และการโจมตีเพื่อเปลี่ยนแปลงหน้าเว็บไซต์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มในปีที่พบการพยายามบุกรุกระบบ (Intrusion Attempts) สูงถึง 1,133 ครั้งในช่วงเดือนมกราคมถึงตุลาคม (สำนักงานคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ, 2566) ตัวเลขเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเว็บไซต์ของหน่วยงานท้องถิ่นมีความเสี่ยงสูงที่จะถูกใช้เป็นฐานในการก่ออาชญากรรมทางไซเบอร์หากขาดมาตรการป้องกันที่ได้มาตรฐาน

บทความวิชาการนี้จึงใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นการรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 ประกาศคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ และมาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้อง เพื่อถอดบทเรียนจากมาตรฐานดังกล่าวสู่การปฏิบัติจริง ทั้งในมิติด้านการบริหารจัดการและการควบคุมทางเทคนิค สรุปเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการยกระดับความมั่นคงปลอดภัยและสร้างความเชื่อมั่นทางดิจิทัล (Digital Trust) ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สาระสำคัญของมาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568

2.2 เพื่อนำเสนอแนวทางปฏิบัติ (Guidelines) ที่เหมาะสมสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. สาระสำคัญของมาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568

จากการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568 ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับรองที่ออกตามความในพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ. 2562 พบว่ามาตรฐานดังกล่าวถูกกำหนดขึ้นเพื่อเป็นเกณฑ์ขั้นต่ำ (Baseline Security) ให้หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานควบคุมหรือกำกับดูแล และหน่วยงานโครงสร้างพื้นฐานสำคัญทางสารสนเทศ (Critical Information Infrastructure: CII) ถือปฏิบัติ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางไซเบอร์ให้กับบริการสาธารณะดิจิทัล มาตรฐานฉบับนี้ถูกออกแบบบนพื้นฐานหลักการความมั่นคงปลอดภัยสารสนเทศ 3 ประการ (CIA Triad) ได้แก่ 1) การรักษาความลับ (Confidentiality) การป้องกันการเข้าถึงข้อมูลโดยไม่ได้รับอนุญาต โดยเฉพาะข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน 2) ความถูกต้องครบถ้วน (Integrity) การป้องกันไม่ให้น้ำเว็บไซต์หรือข้อมูลถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยมิชอบ และ 3) ความพร้อมใช้งาน (Availability) การรับประกันว่าระบบเว็บไซต์จะสามารถให้บริการประชาชนได้ตลอดเวลาโดยไม่หยุดชะงักจากการโจมตี ซึ่งมาตรฐานนี้ครอบคลุมทั้งระบบที่ติดตั้งภายในหน่วยงาน (On-Premises) และระบบบนคลาวด์ (Cloud) (ประกาศคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ เรื่อง มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568, 2568) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์สาระสำคัญออกเป็น 2 มิติหลัก เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ มิติด้านการกำกับดูแลและการบริหารจัดการ และมิติด้านการควบคุมทางเทคนิค ดังนี้

3.1 มิติด้านการกำกับดูแลและการบริหารจัดการ มาตรฐานฯ ให้ความสำคัญสูงสุดกับบทบาทของผู้บริหารองค์กรและการวางโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน โดยนำหลักการบริหารความเสี่ยงระดับองค์กรมาประยุกต์ใช้ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

3.1.1 การกำหนดนโยบายและโครงสร้างความรับผิดชอบ (Policy and Roles) หน่วยงานต้องจัดทำนโยบายการรักษาความมั่นคงปลอดภัยเว็บไซต์เป็นลายลักษณ์อักษร และสื่อสารให้บุคลากรรับทราบ ที่สำคัญคือต้องมีการระบุ เจ้าของความเสี่ยง (Risk Owner) และผู้รับผิดชอบดูแลระบบให้ชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาความคลุมเครือในการตัดสินใจเมื่อเกิดเหตุภัยคุกคาม

3.1.2 การบริหารจัดการผู้ให้บริการภายนอก (Third-Party Management) เนื่องจากหน่วยงานรัฐส่วนใหญ่นิยมใช้วิธีการจ้างเหมาบริการ (Outsourcing) มาตรฐานฯ จึงกำหนดให้หน่วยงานต้องระบุข้อกำหนดด้านความมั่นคงปลอดภัย (Security Requirements) ไว้อย่างชัดเจนในขอบเขตของงาน

(Terms of Reference: TOR) และสัญญาจ้าง โดยเฉพาะการกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ให้บริการต้องส่งมอบรายงานผลการประเมินช่องโหว่ (Vulnerability Assessment Report) ก่อนการส่งมอบงาน และต้องมีการรับประกันการอัปเดตแพตช์ความปลอดภัยตลอดอายุสัญญา

ในการสื่อสารและเผยแพร่ข้อมูลบนเว็บไซต์ หน่วยงานท้องถิ่นต้องระมัดระวังการตีความ พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) ที่คลาดเคลื่อนจนนำไปสู่การปิดบังข้อมูลสาธารณะที่ควรเปิดเผย (เช่น ข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้าง) หน่วยงานควรใช้วิธีการทำข้อมูลให้เป็นนิรนาม (Anonymization) หรือปกปิดเฉพาะข้อมูลอ่อนไหว แทนการลบข้อมูลทิ้งทั้งหมด เพื่อรักษาคุณภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคล และความโปร่งใสในการบริหารงาน (สลิทธ ทองมีนสุข และโชติกา เชียงหลิว, 2568)

3.1.3 การตรวจสอบและประเมินผล (Audit and Assessment) หน่วยงานต้องจัดให้มีการตรวจสอบสถานะความมั่นคงปลอดภัยของเว็บไซต์อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง หรือทุกครั้งที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบอย่างมีนัยสำคัญ เพื่อให้มั่นใจว่ามาตรการป้องกันยังคงมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์ภัยคุกคามปัจจุบัน

3.2 มิติด้านการควบคุมทางเทคนิค ในส่วนของการปฏิบัติการ มาตรฐานฯ ได้กำหนดมาตรการทางเทคนิคโดยอ้างอิงแนวปฏิบัติสากล อาทิ OWASP Top 10 และ NIST SP 800-63B (National Institute of Standards and Technology, 2017; OWASP Foundation, 2025) เพื่อปิดช่องโหว่ที่พบบ่อย โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

3.2.1 การเข้ารหัสข้อมูลและการสื่อสาร (Encryption) เว็บไซต์ของหน่วยงานรัฐต้องรองรับการเชื่อมต่อผ่านโปรโตคอล HTTPS (Hypertext Transfer Protocol Secure) เพื่อป้องกันการดักจับข้อมูลระหว่างการรับส่ง และต้องมีการบริหารจัดการใบรับรองอิเล็กทรอนิกส์ (SSL/TLS Certificate) ให้มีความถูกต้องและเป็นปัจจุบัน

3.2.2 การพิสูจน์ตัวตนและการจัดการสิทธิ์ (Authentication and Access Control) ระบบบริหารจัดการเว็บไซต์ (Back-end System) ต้องมีกลไกการพิสูจน์ตัวตนที่รัดกุม โดยมาตรฐานฯ ส่งเสริมให้ใช้การยืนยันตัวตนแบบหลายปัจจัย (Multi-Factor Authentication: MFA) สำหรับบัญชีผู้ดูแลระบบ และกำหนดสิทธิ์การเข้าถึงข้อมูลตามหลักความจำเป็น (Least Privilege) เพื่อจำกัดความเสียหายหากบัญชีถูกประนีประนอม

3.2.3 การจัดการช่องโหว่และการเฝ้าระวัง (Vulnerability Management and Monitoring) หน่วยงานต้องมีกระบวนการอัปเดตซอฟต์แวร์ ระบบปฏิบัติการ และส่วนเสริม (Plugins) ให้เป็นเวอร์ชันปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ (Patch Management) รวมถึงต้องมีการจัดเก็บข้อมูลจราจรทางคอมพิวเตอร์ (Log Files) อย่างน้อย 90 วัน ตามกฎหมาย เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการสืบสวนสอบสวนหากเกิดเหตุการณ์ความมั่นคงปลอดภัย

4. สถานการณ์และข้อจำกัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์

แม้ว่ามาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568 จะเป็นกฎหมายที่บังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐทุกระดับ แต่ในทางปฏิบัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งประกอบด้วย องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล กลับต้องเผชิญกับความท้าทายและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่แตกต่างจากหน่วยงานส่วนกลางอย่างสิ้นเชิง จากการศึกษาบริบทการทำงานพบว่า อุปสรรคสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติตามมาตรฐานฯ มี 3 ประการสำคัญ ดังนี้

4.1 ข้อจำกัดด้านบุคลากรและองค์ความรู้ โครงสร้างอัตรากำลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ ไม่ได้กำหนดตำแหน่ง นักวิชาการคอมพิวเตอร์ หรือผู้เชี่ยวชาญด้านความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ไว้ โดยเฉพาะ การกิจในการดูแลเว็บไซต์จึงมักถูกมอบหมายให้เป็นหน้าที่รองของเจ้าหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายแผนงาน หรือนักจัดการงานทั่วไป ซึ่งขาดความรู้ความเข้าใจเชิงลึกในด้านเทคนิค (Technical Know-how) ตัวอย่างเช่น เมื่อเว็บไซต์เกิดเหตุขัดข้องจากการถูกโจมตีทางไซเบอร์ เช่น การถูกฝังโฆษณาเว็บพแนอนไลน์ (Web Defacement) เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลมักไม่สามารถวิเคราะห์สาเหตุจากข้อมูลจราจรคอมพิวเตอร์ (Log Analysis) เพื่อหาช่องโหว่ได้ ทำได้เพียงการแจ้งผู้ให้บริการเพื่อกู้คืนข้อมูล (Restore) กลับมาเท่านั้น ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุและทำให้ช่องโหว่เดิมยังคงอยู่ ส่งผลให้ระบบมีความเสี่ยงที่จะถูกโจมตีซ้ำในลักษณะเดิม

4.2 การพึ่งพาผู้ให้บริการภายนอกในระดับสูง เนื่องจากข้อจำกัดด้านบุคลากร การพัฒนาและดูแลเว็บไซต์ของท้องถิ่นจึงนิยมใช้วิธีการจ้างเหมาบริการจากภาคเอกชน (Outsourcing) เป็นหลัก ปัญหาที่พบคือ สัญญาจ้างมักเป็นแบบปีต่อปีหรือตามโครงการ ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการดูแลรักษา (Maintenance Continuity) กรณีศึกษาที่พบบ่อย เมื่อมีการเปลี่ยนผู้รับจ้างรายใหม่ มักเกิดปัญหาการส่งต่อข้อมูล (Handover) ที่ไม่ครบถ้วน เช่น หน่วยงานไม่มีรหัสผ่านระดับผู้ดูแลระบบสูงสุด (Super Admin) หรือ Source Code ที่ได้รับมอบมา มีการเข้ารหัส (Encrypt) โดยผู้รับจ้างรายเดิม ทำให้หน่วยงานตกอยู่ในสภาวะ การถูกผูกขาดโดยเทคนิค (Vendor Lock-in) ไม่สามารถเข้าไปบริหารจัดการ อัปเดตแพตช์ความปลอดภัย หรือแก้ไขการตั้งค่าเซิร์ฟเวอร์ให้สอดคล้องกับมาตรฐานใหม่ได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องว่าจ้างรายเดิมต่อไปเรื่อยๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4.3 ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากร การปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัยไซเบอร์ระดับสูง มักต้องอาศัยงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์หรือซอฟต์แวร์ป้องกัน เช่น Web Application Firewall (WAF) หรือระบบตรวจจับผู้บุกรุก ซึ่งสำหรับท้องถิ่นขนาดเล็ก งบประมาณส่วนใหญ่ถูกจัดสรรไปเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการสาธารณะด้านอื่น ทำให้การตั้งงบประมาณเพื่อป้องกัน สิ่งที่ยังไม่เกิด (Intangible Risk) มักถูกจัดลำดับความสำคัญไว้ท้ายสุด

ผลกระทบที่เป็นรูปธรรม ด้วยงบประมาณที่จำกัด หน่วยงานท้องถิ่นจำนวนมากจึงเลือกใช้บริการเช่าพื้นที่เว็บไซต์แบบรวม (Shared Hosting) ราคาประหยัดที่มีมาตรการความปลอดภัยต่ำและใช้ทรัพยากรร่วมกับเว็บไซต์อื่นๆ ส่งผลให้เมื่อเว็บไซต์ใดเว็บไซต์หนึ่งในเซิร์ฟเวอร์เดียวกันถูกโจมตี เว็บไซต์ของหน่วยงานก็มีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบไปด้วย (Cross-site Contamination) ทำให้กลายเป็นเป้าหมายที่อ่อนแอ (Soft Target) ที่กลุ่มแฮกเกอร์มักใช้เป็นฐานในการโจมตีต่อไป

จากข้อจำกัดข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการจะนำมาตรฐานฯ มาบังคับใช้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องอาศัย แนวทางปฏิบัติ (Guidelines) ที่ไม่เน้นความซับซ้อนทางเทคนิคจนเกินไป แต่เน้นการปรับกระบวนการบริหารจัดการและการสร้างกลไกควบคุมผู้ให้บริการภายนอกให้รัดกุมยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นหัวใจสำคัญในหัวข้อถัดไป

5. แนวทางการประยุกต์ใช้มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ในบริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์สาระสำคัญของมาตรฐานฯ และข้อจำกัดเชิงโครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นข้างต้น ผู้เขียนขอเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้มาตรฐาน (Guidelines) โดยเน้นกระบวนการที่ทำให้ได้จริง คุ่มค่า และยั่งยืน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะการดำเนินงาน ดังนี้

5.1 ระยะการกำกับดูแลและจัดทำข้อกำหนด เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง โดยผู้บริหารท้องถิ่นต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นเพียงผู้เซ็นอนุมัติมาเป็นผู้กำกับดูแลความเสี่ยง

5.1.1 การกำหนดเจ้าภาพที่ชัดเจน ควรมีการแต่งตั้งคณะทำงานดูแลเว็บไซต์หรือมอบหมายให้มีเจ้าภาพหลัก (เช่น หัวหน้าสำนักปลัด หรือผู้อำนวยการกองวิชาการ หรือกองสารสนเทศ) รับผิดชอบในฐานะ Risk Owner เพื่อให้มีผู้มีอำนาจตัดสินใจเมื่อเกิดวิกฤต แทนที่จะปล่อยให้เป็นการละเลยของเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการเพียงลำพัง

5.1.2 การปฏิรูปกระบวนการจัดจ้าง ในการจ้างพัฒนาหรือบำรุงรักษาเว็บไซต์ครั้งต่อไป หน่วยงานต้องระบุเงื่อนไขในขอบเขตของงาน (TOR) ให้สอดคล้องกับมาตรฐานฯ อย่างเคร่งครัดโดยใช้การคำนึงถึงความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ให้อยู่ในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง ได้แก่

1) *ความเป็นเจ้าของสิทธิ์* กำหนดให้ผู้รับจ้างต้องส่งมอบ Source Code และรหัสผ่านระดับผู้ดูแลระบบสูงสุด (Super Admin) ให้แก่หน่วยงาน เพื่อป้องกันปัญหา Vendor Lock-in

2) *การประกันคุณภาพความปลอดภัย* ผู้รับจ้างต้องส่งมอบรายงานผลการตรวจสอบช่องโหว่ (Vulnerability Assessment Report) จากผู้เชี่ยวชาญที่เป็นบุคคลที่สาม (Third Party) ก่อนการตรวจรับงานสุดท้าย เพื่อยืนยันว่าเว็บไซต์ปราศจากช่องโหว่ร้ายแรงตามมาตรฐาน OWASP Top 10

5.1.3 การสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยแบบไม่จับผิด นอกเหนือจากมาตรการเชิงบังคับ ผู้บริหารท้องถิ่นควรส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการรายงานความผิดปกติ โดยเปลี่ยนมุมมองจากการลงโทษผู้กระทำผิดพลาด (Blame Culture) มาเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่กล้ารายงานเหตุการณ์เมื่อสงสัยว่าตนเองตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวง (Phishing) หรือทำผิดพลาดโดยไม่เจตนา ซึ่งจะช่วยให้หน่วยงานสามารถตรวจจับและระงับยับยั้งภัยคุกคามได้รวดเร็วกว่าการปิดบังข้อมูล (สุมาลี สิสุพรรณ และอภิรดี เพียรขุนทด, 2565)

5.2 ระยะการสร้างภูมิคุ้มกันทางเทคนิค มุ่งเน้นการปิดช่องโหว่พื้นฐานเพื่อลดโอกาสการถูกโจมตี โดยเน้นมาตรการที่ใช้งบประมาณต่ำแต่ได้ผลสูง (Quick Wins)

5.2.1 มาตรฐานความปลอดภัยขั้นพื้นฐาน (Security Hygiene)

1) *เว็บไซต์ต้องเปิดใช้งานการเข้ารหัสข้อมูล (HTTPS) ในทุกหน้า* เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชนผู้ใช้งาน และต้องมีการปิดหรือเปลี่ยนชื่อเส้นทางเข้าสู่ระบบหลังบ้าน (Default Admin Path) ของระบบ CMS (เช่น เปลี่ยนจาก /wp-admin เป็นชื่อเฉพาะที่คาดเดายาก)

2) หน่วยงานควรตรวจสอบและปิดช่องทางการเข้าถึงจากภายนอก ผ่านโปรโตคอลที่มีความเสี่ยงสูงหากไม่มีความจำเป็นต้องใช้งาน เช่น SSH, RDP, TELNET และ SMB เพื่อป้องกันการเจาะระบบจากระยะไกลและการแพร่กระจายของมัลแวร์ (Malware)

5.2.2 การจัดการสิทธิ์และการยืนยันตัวตน (Access Control)

1) บังคับใช้นโยบายรหัสผ่านที่รัดกุม (Strong Password Policy) และควรพิจารณาใช้เทคโนโลยีการยืนยันตัวตนแบบ 2 ขั้นตอน (2FA) สำหรับผู้ดูแลระบบ ซึ่งปัจจุบันมีเครื่องมือฟรี (เช่น Google Authenticator) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้โดยไม่ต้องลงทุนเพิ่ม นอกเหนือจากการใช้ MFA ทั่วไป หน่วยงานท้องถิ่นควรพิจารณาบูรณาการระบบการพิสูจน์และยืนยันตัวตนทางดิจิทัลผ่านแอปพลิเคชัน ThaiID หรือระบบยืนยันตัวตน (SSO) ของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น มาใช้สำหรับการเข้าสู่ระบบบริการประชาชน เพื่อลดภาระในการพัฒนาระบบความปลอดภัยเองและเป็นไปตามมาตรฐานระดับประเทศ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศท้องถิ่น, 2558)

2) ควรมีการบริหารจัดการสินทรัพย์สารสนเทศ (Asset Management) หน่วยงานควรจัดทำทะเบียนบัญชีผู้ใช้ (User Inventory) และสิทธิ์การเข้าถึง โดยต้องทบทวนสิทธิ์ (Access Review) อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และระงับบัญชีทันทีเมื่อบุคลากรย้ายหรือลาออก

5.2.3 การบริหารจัดการแพตช์ กำหนดให้มีการตรวจสอบและอัปเดตเวอร์ชันของระบบปฏิบัติการและส่วนเสริม (Plugins) อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เนื่องจากเว็บไซต์ท้องถิ่นส่วนใหญ่ถูกโจมตีผ่านช่องโหว่ของ Plugin ที่ล้าสมัย

5.3 ระยะการเฝ้าระวังและประเมิน เตรียมความพร้อมเพื่อรับมือเมื่อเกิดเหตุไม่คาดฝัน เพื่อจำกัดความเสียหายให้น้อยที่สุด และตรวจสอบสถานะความพร้อมอย่างต่อเนื่อง

5.3.1 การประเมินสถานะตนเอง (Self-Assessment) เนื่องจากท้องถิ่นอาจไม่มีงบประมาณจ้างที่ปรึกษาตรวจสอบได้บ่อยครั้ง จึงควรนำแบบรายการตรวจสอบการประเมินตนเอง (Self-Assessment Checklist) มาใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจทานสถานะความมั่นคงปลอดภัยเบื้องต้น โดยเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบควรทำการประเมินทุกไตรมาส ครอบคลุมหัวข้อสำคัญ เช่น การสำรองข้อมูล (Backup) การต่ออายุใบรับรอง SSL และความสมบูรณ์ของ Log Files

5.3.2 การจัดเก็บข้อมูลจราจร (Log Management) ต้องตรวจสอบให้แน่ใจว่าระบบมีการบันทึก Log การใช้งานเว็บไซต์ย้อนหลังอย่างน้อย 90 วัน ตามมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม) และต้องมีการสำรองไฟล์ Log นี้ไว้ในที่ปลอดภัยแยกจากตัวเครื่อง Web Server

5.3.3 แผนเผชิญเหตุและการบริหารความต่อเนื่องทางธุรกิจ (Incident Response and Business Continuity Planning) หน่วยงานควรจัดทำคู่มือปฏิบัติงานฉุกเฉิน (SOP) ที่ครอบคลุมทั้งมิติด้านเทคนิคและการให้บริการ โดยระบุขั้นตอนที่ชัดเจนเมื่อเกิดเหตุวิกฤต เช่น ขั้นตอนการตัดการเชื่อมต่อเครือข่าย และแผนสำรองการให้บริการ (Contingency Plan) ในรูปแบบที่ไม่อาศัยเทคโนโลยี

(Manual Process) สำหรับงานบริการสำคัญเร่งด่วน เช่น การรับชำระภาษีหรือการจ่ายเบี้ยยังชีพ เพื่อให้มั่นใจว่าภารกิจหลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะยังคงดำเนินต่อไปได้แม้ระบบสารสนเทศหลักจะหยุดชะงัก และควรแถลงการณ์ชี้แจงประชาชนผ่านช่องทางที่เหมาะสม เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถตอบสนองได้ทันทีโดยไม่ต้องรอคำสั่งการตามลำดับชั้นปกติ

5.3.4 ความร่วมมือเครือข่ายความมั่นคงปลอดภัยท้องถิ่น เพื่อข้ามผ่านข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพิจารณาแนวทางการรวมกลุ่มพันธมิตรในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค (Cluster) เพื่อแบ่งปันทรัพยากรร่วมกัน เช่น การจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ร่วม หรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภัยคุกคาม (Threat Intelligence) ระหว่างกัน ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติสากลที่ช่วยลดต้นทุนการดำเนินงานและเพิ่มอำนาจการต่อรองกับผู้ให้บริการภายนอก

6. บทสรุป

การประกาศใช้มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่กระตุ้นให้หน่วยงานภาครัฐต้องตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างภูมิคุ้มกันทางไซเบอร์ แต่สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การปฏิบัติตามมาตรฐานดังกล่าวให้สัมฤทธิ์ผลนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับการจัดซื้อเทคโนโลยีราคาสูงเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่

บทความนี้ได้นำเสนอแนวทางปฏิบัติ (Guidelines) ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดจ้าง (Governance) ให้มีกลไกตรวจสอบคุณภาพความปลอดภัยที่เข้มงวด เช่น การกำหนดให้มีการประเมินช่องโหว่ (VA Scan) และการทดสอบเจาะระบบ (Pentest) ในเงื่อนไขการตรวจรับงาน ควบคู่ไปกับการสร้างมาตรการป้องกันทางเทคนิคขั้นพื้นฐาน (Protection) และการใช้เครื่องมือประเมินตนเอง (Self-Assessment) เพื่อเฝ้าระวังความเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้สำหรับความเสี่ยงระดับสูงที่ไม่สามารถกำจัดได้ด้วยงบประมาณปกติ (Residual Risk) ผู้บริหารอาจพิจารณาเครื่องมือทางการเงินสมัยใหม่ เช่น การประกันภัยไซเบอร์ (Cyber Insurance) (Taskin et al., 2025) เพื่อเป็นกลไกในการถ่ายโอนความเสี่ยงและคุ้มครองภาระค่าใช้จ่ายในการกู้คืนระบบหรือการเยียวยาความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ท้ายที่สุดแล้ว การยกระดับความมั่นคงปลอดภัยเว็บไซต์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ใช่เพียงเพื่อให้รอดพ้นจากบทลงโทษทางกฎหมาย แต่เป้าหมายสูงสุดคือการสร้างความไว้วางใจทางดิจิทัล (Digital Trust) (Castelfranchi & Falcone, 2010) ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน เมื่อประชาชนเชื่อมั่นว่า ประตูด่านบ้านดิจิทัล ของท้องถิ่นมีความมั่นคงปลอดภัย การยอมรับและใช้งานบริการภาครัฐผ่านช่องทางดิจิทัลก็จะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของการเป็นรัฐบาลดิจิทัลที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และยั่งยืนอย่างแท้จริง

7. เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศท้องถิ่น. (2558, 24 กันยายน). *การพัฒนาและปรับปรุงระบบยืนยันตัวตน (SSO) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น* (ที่ มท 0806.2/ว4365) [หนังสือภายนอก]. ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
https://fa2.naxapi.com/localthai.org/dnm_file/st/1758762900090_29788_side1.pdf
- ประกาศคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ เรื่อง มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยสำหรับเว็บไซต์ พ.ศ. 2568. (2568, 16 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 142 ตอนพิเศษ 304 ง. หน้า 33–35.
- สลิลธร ทองมีนสุข และโชติกา เชียงหลิว. (2568, 22 พฤษภาคม). *PDPA กับความเข้าใจผิดของรัฐสู่การปิดบังข้อมูลสาธารณะ*. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI),
<https://tdri.or.th/2025/05/misunderstood-pdpa-concealing-public-information-article/>.
- สำนักงานคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ. (2566). *คู่มือกฎหมายไซเบอร์สำหรับประชาชน*. <https://www.ncsa.or.th/>
- สุมาลี สีสุพรรณ และ อภิรติ เพียรขุนทด. (2565). วัฒนธรรมปรับตัวเพื่อไปสู่การเป็นองค์กรดิจิทัลกรณีศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิชาการร้อยแก่นสาร*, 7(8), 246–264
- สุภาภรณ์ สีสุพรรณ และอจิรภาส เพียรขุนทด. (2565). การปรับตัวเพื่อเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นองค์กรดิจิทัลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. *Journal of Roi Kaensam Academi*, 7(8), 246–264. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/255394/173313>
- Castelfranchi, C., & Falcone, R. (2010). *Trust Theory: A Socio-Cognitive and Computational Model*. Markono. <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-574379-2b6320d159.pdf>
- National Institute of Standards and Technology. (2017). *Digital Identity Guidelines: Authentication and Lifecycle Management* (NIST Special Publication 800–63B). U.S. Department of Commerce. <https://doi.org/10.6028/NIST.SP.800-63b>
- OWASP Foundation. (2025). *OWASP Top 10: 2025*. <https://owasp.org/Top10/2025/>
- Taskin, N., Özkeleş Yıldırım, A., Ercan, H. D., Wynn, M., & Metin, B. (2025). Cyber insurance adoption and digitalisation in small and medium-sized enterprises. *Information*, 16(1), 66. <https://doi.org/10.3390/info16010066>

พลังแห่งการสื่อสารเครือข่าย สู่การเปลี่ยนแปลงนโยบาย: การปลดล็อกตลาดคราฟท์เบียร์ไทย

รัตน์สุดา ทองแดง¹, กรกช จันทรบุญ², วิทยาธร ท่อแก้ว³ และสมาน งามสนิก³

Received: December 3, 2025

Revised: December 30, 2025

Accepted: January 14, 2026

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พลวัตการสื่อสารเครือข่ายของกลุ่ม "ประชาชนเบียร์" ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงนโยบายเพื่อปลดล็อกตลาดคราฟท์เบียร์ในประเทศไทย โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นเครื่องมือหลักในการแสวงหาข้อเท็จจริง ผ่านการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิที่ครอบคลุมบทสัมภาษณ์ของแกนนำที่เผยแพร่ต่อสาธารณะ การวิเคราะห์เนื้อหาบนสื่อสังคมออนไลน์ และบันทึกเหตุการณ์ทางนิติบัญญัติ โดยนำมาสังเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารเชิงกลยุทธ์และทฤษฎีเครือข่าย

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็นสองมิติหลัก มิติแรก กระบวนการและกลยุทธ์การสื่อสารเครือข่าย พบว่ามีการใช้กระบวนการสร้างฐานความรู้เพื่อสร้างการรับรู้ปัญหา การปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคม และการสร้างพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ ผ่านการบูรณาการกลยุทธ์การสื่อสารทั้งภายในเครือข่าย การสื่อสารข้ามเครือข่าย และการสื่อสารสาธารณะเพื่อกระตุ้นผู้กำหนดนโยบาย มิติที่สอง ปัจจัยกำหนดความสำเร็จของการสื่อสารเครือข่าย พบว่าขึ้นอยู่กับทุนทางสังคม (Social Capital) โดยเฉพาะความไว้วางใจและความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งระหว่างสมาชิก ความน่าเชื่อถือของผู้นำเครือข่าย และความสามารถในการจัดการความขัดแย้งเพื่อแสวงหาจุดร่วมของผลประโยชน์

บทสรุปจากการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แม้ร่างพระราชบัญญัติสุราก้าวหน้าจะไม่ผ่านการพิจารณาของรัฐสภาในวาระแรก แต่กระบวนการสื่อสารเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพได้ก่อให้เกิดพลังกดดันทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ จนนำไปสู่การแก้ไขกฎหมายระดับรองในที่สุด การศึกษานี้จึงไม่เพียงสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมการสื่อสารเครือข่ายในบริบทสังคมไทย แต่ยังนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับภาคประชาสังคม ภาครัฐ และนักวิชาการ ในการพัฒนาศักยภาพการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะ

คำสำคัญ: การสื่อสารเครือข่าย / การเปลี่ยนแปลงนโยบาย / พลังประชาสังคม / คราฟท์เบียร์ / ทุนทางสังคม

¹ผู้รับผิดชอบบทความ: รัตน์สุดา ทองแดง *สาขานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชาเทคนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช E-mail: rutsuda.th@gmail.com*

²นักศึกษา หลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชาเทคนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชาเทคนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

The Power of Network Communication for Policy Change: Deregulation of Thailand's Craft Beer Market

Rutsuda Thongdaeng¹, Korrakoch Kantaboon²,
Wittayatorn Tokaew³ and Sman Ngamsanit³

Abstract

This study aims to analyze the network communication dynamics of the "Beer People" group in driving policy change for the deregulation of Thailand's craft beer market. Employing a qualitative documentary research approach, data were collected from secondary sources, including public interviews with key leaders, social media content analysis, and legislative records. The study utilizes strategic communication theory and network theory as the analytical frameworks.

The findings are categorized into two main dimensions. First, regarding network communication processes and strategies, the study found that the movement employed knowledge creation to raise problem awareness, reframe social attitudes, and build strategic alliances. This was achieved through integrated communication strategies across internal, cross-network, and public levels to pressure policymakers. Second, regarding success factors, the effectiveness of network communication relied heavily on social capital – specifically trust and strong relationships among members—as well as the credibility of network leaders and the ability to manage conflict to create shared interests.

The study concludes that although the Progressive Liquor Bill did not pass its initial legislative review, the effective network communication process generated significant social pressure that ultimately led to subordinate legal amendments. This research contributes to the body of knowledge on network communication innovation in the Thai context and offers policy recommendations for civil society, government, and scholars to enhance communication capacities for public policy advocacy.

Keywords: Network communication / Policy change / Civil society power / Craft beer / Social capital

¹ **Corresponding Author:** Rutsuda Thongdaeng, Communication Innovation for Local Politics and Administration, School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University, E-mail: rutsuda.th@gmail.com

¹ Student of Education program in Communication Innovation for Political and Local Administration, School of Communication Art, Sukhothai Thammathirat Open University

² Assistant Professor Dr. of Education Program in Communication Innovation for Political and Local Administration, School of Communication Art, Sukhothai Thammathirat Open University

³ Associate Professor Dr. of Education Program in Communication Innovation for Political and Local Administration, School of Communication Art, Sukhothai Thammathirat Open University

1. บทนำ

ในยุคที่การสื่อสารได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การศึกษาถึงรูปแบบและกลไกการสื่อสารที่สามารถระดมพลังประชาชนให้เกิดเป็นพลังขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง งานวิจัยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารเชิงกลยุทธ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมืองและการผลักดันนโยบายสาธารณะในหลายประเทศ (Wilkins et al., 2014) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมอย่างต่อเนื่อง การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมเพื่อเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ได้พัฒนารูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายและซับซ้อนขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงนวัตกรรมทางการสื่อสารที่เกิดขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัย การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ชี้ให้เห็นว่าการใช้เครือข่ายการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสามารถสร้างแรงกดดันต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยการสื่อสารไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการแพร่กระจายข้อมูล แต่ยังเป็นกระบวนการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ (Hallahan et al., 2007)

กรณีศึกษาของการเคลื่อนไหวเพื่อปลดล็อกตลาดคราฟท์เบียร์ในประเทศไทยเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของการใช้นวัตกรรมสื่อสารเครือข่ายเพื่อท้าทายโครงสร้างอำนาจและกฎหมายที่ล้าสมัยตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา อุตสาหกรรมเบียร์ในประเทศไทยถูกควบคุมอย่างเข้มงวดด้วยพระราชบัญญัติสุรา พ.ศ. 2493 และที่แก้ไขเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2560 ซึ่งกำหนดให้ผู้ผลิตต้องมีกำลังการผลิตและทุนจดทะเบียนขั้นต่ำสูงมาก ข้อกำหนดดังกล่าวทำให้เกิดการผูกขาดโดยผู้ประกอบการรายใหญ่เพียงไม่กี่ราย ส่งผลให้ตลาดเบียร์ไทยขาดความหลากหลายและการแข่งขันที่เป็นธรรม (Talek et al., 2024) สถานการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง regulatory capture ที่ Hoontrakul และ Songsumphan (2009) ได้ชี้ให้เห็นว่า อุตสาหกรรมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในประเทศไทยมีลักษณะเป็นตลาดกึ่งผูกขาด (oligopoly) โดยธรรมชาติ ซึ่งจำเป็นต้องมีการแทรกแซงของรัฐเพื่อแก้ไขปัญหาภายนอกเชิงลบที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม การนำเข้าคราฟท์เบียร์จากต่างประเทศตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2010 และการเติบโตของวัฒนธรรมการบริโภคเบียร์คุณภาพได้กระตุ้นให้เกิดความต้องการผลิตเบียร์ท้องถิ่น ซึ่งถูกจำกัดด้วยกฎหมายที่เข้มงวด ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมผู้บริโภคที่มีความรู้และเรียกร้องทางเลือกที่หลากหลาย ในขณะเดียวกัน การศึกษาของ Kaewpramkusol et al. (2018) ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีช่องว่างในการควบคุมความพร้อมใช้และการเข้าถึงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยเฉพาะการควบคุมจำนวนร้านจำหน่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้อัตราการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์คงที่ในระดับสูง

การตอบสนองต่อข้อจำกัดดังกล่าว กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงรวมตัวกันเป็นเครือข่าย "ประชาชนเบียร์" ซึ่งประกอบด้วย "คนดื่ม" (ผู้ผลิตและผู้ที่ต้องการเป็นผู้ผลิต) "คนขาย" (ผู้ประกอบการร้านค้าและร้านอาหาร) และ "คนดื่ม" (ผู้บริโภคที่มีความรู้และความสนใจในเบียร์คุณภาพ) เพื่อใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือหลักในการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปกฎหมาย การรวมตัวของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลายนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Bennett & Segerberg (2012) เกี่ยวกับ logic of connective action ที่เน้นว่า

การเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคดิจิทัลมักเกิดจากการเชื่อมโยงของผู้คนที่มีความสนใจร่วมกันมากกว่าการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการ ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารแบบเฉพาะบุคคล (personalized communication) และสื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบการกระทำร่วมกันในยุคปัจจุบัน โดยการสื่อสารทำหน้าที่เป็นกระบวนการจัดองค์การที่อาจทดแทนหรือเสริมรูปแบบการกระทำร่วมกันแบบดั้งเดิมที่อาศัยการระดมทรัพยากร ผู้นำ และการสร้างกรอบการกระทำร่วมกัน

เครือข่ายประชาชนเปียร์ได้ใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายและซับซ้อน ทั้งการจัดกิจกรรมสาธารณะ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ซึ่งสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดเครือข่ายในสังคมร่วมสมัย Castells (2012) ได้อธิบายว่าเครือข่ายเป็นรูปแบบทางสังคมใหม่ของสังคมในยุคข้อมูลข่าวสาร โดยเครือข่ายทางสังคมในยุคอินเทอร์เน็ตมีความสามารถในการเชื่อมโยงผู้คนข้ามพรมแดนทางภูมิศาสตร์และสังคม สร้างพื้นที่สาธารณะใหม่สำหรับการแสดงออกทางการเมืองและการระดมพลัง การศึกษาของ Marcinek et al. (2022) ยังชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีการสื่อสารและเครือข่ายมีบทบาทสำคัญต่อการแพร่กระจายและพลวัตของการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเทคโนโลยีการสื่อสารที่เพิ่มการปฏิสัมพันธ์แบบเกิดขึ้นเอง (spontaneous interaction) ช่วยจุดประกายการเคลื่อนไหวทางสังคม ในขณะที่การปรับปรุงเทคโนโลยีเครือข่ายมีประสิทธิผลในการเร่งการเติบโตของการเคลื่อนไหวในระยะกลาง

การเคลื่อนไหวนี้ได้นำไปสู่การเสนอร่างพระราชบัญญัติสุราก้าวหน้าในปี พ.ศ. 2563 โดยพรรคก้าวไกล (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นพรรคประชาชน) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อลดอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดและส่งเสริมการผลิตเบียร์ขนาดเล็ก แม้ว่าร่างกฎหมายดังกล่าวจะไม่ผ่านการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในครั้งแรก แต่กระบวนการที่เกิดขึ้นได้สร้างพลังประชาสังคมที่สำคัญ และในที่สุดได้นำไปสู่การแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 153 ของพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิตในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งผ่อนคลायข้อจำกัดการผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ทำให้บุคคลทั่วไปสามารถขอใบอนุญาตผลิตและครอบครองอุปกรณ์กลั่นได้ ความสำเร็จนี้สะท้อนถึงพลังของการสื่อสารเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพในการสร้างการเปลี่ยนแปลงนโยบาย แม้จะเผชิญกับอุปสรรคจากผู้มีอำนาจและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเดิม

เพื่อให้ผลการศึกษามีความน่าเชื่อถือในเชิงประจักษ์ บทความนี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักในการแสวงหาข้อเท็จจริง โดยมุ่งเน้นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่ครอบคลุมช่วงเวลาของการเคลื่อนไหว ประกอบด้วย 1) การรวบรวมบทสัมภาษณ์ของแกนนำเครือข่ายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนและสื่อออนไลน์ เพื่อสะท้อนถึงเจตจำนงและยุทธศาสตร์การสื่อสาร 2) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) บนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะเพจ Facebook "ประชาชนเปียร์" เพื่อถอดรหัสรูปแบบข้อความ ภาพ และวาทกรรมที่ใช้ในการรณรงค์ และ 3) การสังเกตการณ์ปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านบันทึกเหตุการณ์ ข่าวสาร และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางนิติบัญญัติ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สังเคราะห์ร่วมกับกรอบแนวคิดทางทฤษฎี

บทความนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์พลวัตการสื่อสารเครือข่ายของกลุ่มประชาชนเปราะบางในสองมิติหลัก ประการแรก การศึกษากระบวนการและกลยุทธ์การสื่อสารเครือข่ายที่ใช้ในการสร้างพลังประชาสังคม โดยมุ่งเน้นทั้งกระบวนการสร้างฐานความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการสร้างพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ ตลอดจนกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้ในแต่ละระดับของเครือข่าย ทั้งการสื่อสารภายในเครือข่าย การสื่อสารข้ามเครือข่าย และการสื่อสารสู่สาธารณะและผู้กำหนดนโยบาย ประการที่สอง การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดความสำเร็จของการสื่อสารเครือข่าย โดยเน้นบทบาทของทุนทางสังคมและความน่าเชื่อถือของผู้นำ กลไกการจัดการความขัดแย้งและการสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ รวมถึงนัยยะต่อนโยบายสาธารณะ และทิศทางการวิจัยในอนาคต

การศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดทางทฤษฎีการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ (strategic communication) และทฤษฎีเครือข่าย (network theory) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ โดยบูรณาการแนวคิดของ Bennett & Segerberg (2012) เกี่ยวกับ logic of connective action กับแนวคิดของ Castells (2012) เกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมในยุคข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการระดมพลังทางสังคม (social mobilization) และการสร้างกรอบความหมาย (framing processes) ในการเคลื่อนไหวทางสังคม ผลการศึกษจะช่วยสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของการสื่อสารในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่มีการผูกขาดและอุปสรรคทางกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Sornpaisarn et al. (2020) ที่ได้ศึกษากระบวนการสนับสนุนนโยบายควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ฉบับแรกของประเทศไทย โดยพบว่าการใช้กลยุทธ์พันธมิตรสามฝ่าย (triangle that moves the mountain) ที่ประสานงานระหว่างพลังนโยบาย ความรู้ และประชาสังคม ประกอบกับกิจกรรมการสนับสนุนผ่านสื่อ สามารถเพิ่มการยอมรับของสาธารณะและรัฐบาลต่อกฎหมายที่เสนอได้

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจว่าการสื่อสารและการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายได้อย่างไร แม้ในบริบทที่มีโครงสร้างอำนาจและผลประโยชน์ทับซ้อนอย่างซับซ้อน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Wilkins et al. (2014) ที่เสนอให้มองการสื่อสารเพื่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลายมิติ ทั้งการใช้การสื่อสารเชิงกลยุทธ์เพื่ออำนวยความสะดวกในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง การใช้การสื่อสารโดยนักกิจกรรมเพื่อระดมพลังทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และการใช้สื่อทางเลือกและสื่อชุมชนเพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นเครื่องมือต่อต้านและยืนยันอัตลักษณ์ที่แตกต่าง บทความนี้จึงมีส่วนสนับสนุนต่อองค์ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับนวัตกรรมสื่อสารเครือข่ายในบริบทสังคมไทย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. พลวัตการสื่อสารเครือข่าย – กระบวนการและกลยุทธ์

2.1 กระบวนการสร้างพลังประชาสังคมผ่านการสื่อสาร

การสื่อสารเครือข่ายของกลุ่มประชาชนเปียร์แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่มีระบบในการแปลงประเด็นปัญหาทางกฎหมายให้กลายเป็นพลังทางสังคมเพื่อการเปลี่ยนแปลงนโยบาย กระบวนการดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็นสองระยะสำคัญที่เชื่อมโยงและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Klandermans (1984) เกี่ยวกับกระบวนการระดมพลังทางสังคมที่เน้นความสำคัญของการสร้างฐานความรู้และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

2.1.1 การสร้างฐานความรู้และการรับรู้ปัญหา ระยะแรกของกระบวนการสื่อสารเครือข่ายเริ่มต้นจากการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างกฎหมายที่จำกัดการผลิตและจำหน่ายเปียร์ แกนนำผู้ก่อตัวนโยบายซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในวงการคราฟท์เปียร์ตั้งแต่แรกเริ่มได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลง (change agents) โดยใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายเพื่อเผยแพร่ข้อมูล ทั้งการจัดสัมมนาทางวิชาการ การจัดงานแสดงสินค้า และการสร้างเพจบนสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน (ปฏิภาณ ชัยช่วย และกุลทิพย์ ศาสตรารุจิ, 2559)

การสื่อสารในระยะนี้มุ่งเน้นการนำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์หลายมิติ ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับข้อจำกัดทางกฎหมายที่สร้างอุปสรรคต่อผู้ประกอบการรายย่อย ผลกระทบต่อทางเลือกของผู้บริโภค และโอกาสทางเศรษฐกิจที่สูญเสียไป รวมถึงแนวทางการแก้ไขที่เป็นไปได้ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ของประเทศไทยอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมคราฟท์เปียร์ กระบวนการสร้างความรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในกลุ่มผู้ผลิตเปียร์เท่านั้น แต่ขยายไปยังผู้บริโภคและสาธารณะทั่วไป โดยมุ่งเน้นการนำเสนอคราฟท์เปียร์ในมิติใหม่ที่เกินกว่าการเป็นเพียงเครื่องดื่มมินิเมา แต่เป็นงานฝีมือที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นได้ (นุชนาท จิรวิภาส, 2564)

การใช้กิจกรรมเชิงประสบการณ์เป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดทัวร์ชมโรงงานผลิตเปียร์ขนาดเล็ก การสอนการทำเปียร์ในระดับครัวเรือน และการจัดงานเทศกาลเปียร์ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ทำให้ผู้คนเห็นถึงมิติที่หลากหลายของคราฟท์เปียร์ ทั้งด้านศิลปะ วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม (อรรถพล ทิพย์ดารา และศิวัช ศรีโกตางกุล, 2564) ความสำเร็จในระยะนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานรองรับ และเข้าถึงได้ง่าย การใช้ภาษาที่เหมาะสมกับระดับความรู้และบริบทของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม การนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่น่าสนใจและเข้าใจง่าย เช่น อินโฟกราฟิก วิดีโอสั้น และเรื่องเล่าจากประสบการณ์จริง ล้วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการสื่อสาร นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญยังช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูลที่นำเสนอและสร้างความชอบธรรมทางวิชาการให้กับการเคลื่อนไหว

2.1.2 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการสร้างพันธมิตร เมื่อกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในระดับหนึ่งแล้ว กระบวนการสื่อสารจะเข้าสู่ระยะที่สองซึ่งมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการสร้างพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทัศนคตินี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการขยายฐานผู้สนับสนุนและสร้างพลังประชาสังคมที่แข็งแกร่งการสื่อสารในระยะนี้มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนกรอบความคิด (reframing) จากการมองเปียร์เป็นเพียงเครื่องมือที่อาจขัดต่อศีลธรรมมาเป็นการมองเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมของอุตสาหกรรมเปียร์ฝีมือ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Snow & Benford (1988) เกี่ยวกับกระบวนการสร้างกรอบความหมาย (framing processes) ในการเคลื่อนไหวทางสังคม

กลยุทธ์สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คือการใช้เรื่องเล่าและประสบการณ์ของผู้คนจริงเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมโยงทางอารมณ์ การนำเสนอเรื่องราวของผู้ผลิตเปียร์รายย่อยที่มีความมุ่งมั่นและความคิดสร้างสรรค์ การแสดงให้เห็นถึงกระบวนการผลิตที่ใส่ใจคุณภาพและความปลอดภัย และการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ล้วนช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันต่อกราฟที่เปียร์และลดอคติที่มีอยู่เดิม นอกจากนี้การเปรียบเทียบกับประเทศที่มีอุตสาหกรรมกราฟที่เปียร์เจริญรุ่งเรืองยังช่วยสร้างแรงบันดาลใจและทำให้เห็นถึงศักยภาพที่สูญเสียไปเนื่องจากกฎหมายที่เข้มงวดเกินความจำเป็น

การสร้างพันธมิตรเป็นส่วนสำคัญของระยะนี้ โดยการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีผลประโยชน์สอดคล้องกัน เช่น เครือข่ายสุราชุมชน สมาคมไวน์ไทย และผู้ประกอบการร้านอาหาร ช่วยให้การเคลื่อนไหวมีความหลากหลายและน่าเชื่อถือมากขึ้น (อรรถพล ทิพย์ดารา และศิวัช ศรีโกดางกุล, 2564) การสร้างพันธมิตรต้องอาศัยการนำเสนอประเด็นในมุมมองที่กว้างขึ้น เช่น การเน้นเรื่องของเสรีภาพทางเศรษฐกิจ สิทธิในการประกอบอาชีพ และการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งช่วยให้เครือข่ายต่าง ๆ สามารถเห็นถึงผลประโยชน์ร่วมกันและเต็มใจที่จะสนับสนุนการเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการสร้างพันธมิตรไม่ได้เกิดขึ้นในชั่วข้ามคืน แต่ต้องอาศัยการสื่อสารที่ต่อเนื่อง มีความสอดคล้องและสร้างประสบการณ์ตรงให้กับกลุ่มเป้าหมาย การใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) ที่ให้ผู้รับสารมีโอกาสแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการเคลื่อนไหว ช่วยเสริมสร้างการเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้เข้มแข็งและยั่งยืนมากขึ้น (พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์, 2556) ตลอดจนนำไปสู่การระดมพลังการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น

2.2 กลยุทธ์การสื่อสารข้ามระดับเครือข่าย

การสื่อสารของกลุ่มประชาชนเปียร์มีความซับซ้อนและครอบคลุมหลายระดับของเครือข่าย แต่ละระดับมีวัตถุประสงค์และกลยุทธ์ที่แตกต่างกัน แต่ทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการเพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกัน การทำความเข้าใจกลยุทธ์การสื่อสารในแต่ละระดับช่วยให้เห็นถึงความซับซ้อนและความชาญฉลาดของการจัดการสื่อสารในการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Gamson & Wolfsfeld (1993) เกี่ยวกับการจัดการเชิงกลยุทธ์ของช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายในการเคลื่อนไหวทางสังคม

2.2.1 การสื่อสารภายในและข้ามเครือข่าย การสื่อสารภายในเครือข่ายมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีของกลุ่ม ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในระดับนี้มักเป็นช่องทางที่ไม่เป็นทางการและสร้างความใกล้ชิด เช่น กลุ่มสนทนาบนแอปพลิเคชันไลน์ การประชุมแบบเผชิญหน้า และการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ (ณัฐวุฒิ จินารัตน์, 2554) เนื้อหาการสื่อสารในระดับนี้มักเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงปฏิบัติ การประสานงาน การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ความสำคัญของการสื่อสารภายในเครือข่ายอยู่ที่การสร้างทุนทางสังคม (social capital) ผ่านความไว้วางใจและความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Klandermans (1984) เกี่ยวกับกระบวนการระดมพลังและการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางสังคม การสื่อสารที่เปิดกว้าง โปร่งใส และให้อิทธิพลต่อการรับรู้ได้รับการรับฟังช่วยสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วมกัน (พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์, 2556)

กลยุทธ์สำคัญในการสื่อสารภายในเครือข่ายคือการสร้างพื้นที่ปลอดภัย (safe space) สำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การฟังอย่างตั้งใจ (active listening) การยอมรับความแตกต่าง และการหาจุดร่วมของผลประโยชน์ การใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ให้อิทธิพลต่อการรับรู้ได้รับการพิจารณาช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย นอกจากนี้ การสร้างกติกาและกลไกในการจัดการความขัดแย้งที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกทุกคนยังช่วยให้เครือข่ายสามารถรับมือกับความท้าทายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสื่อสารข้ามเครือข่ายเป็นกลยุทธ์สำคัญในการขยายพลังและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย การเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีผลประโยชน์สอดคล้องกัน ช่วยให้การเคลื่อนไหวมีความหลากหลายและน่าเชื่อถือมากขึ้น (อรรถพล ทิพย์ดาราร และศิวัช ศรีโคตวงกุล, 2564) การสื่อสารในระดับนี้มุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นปัญหา การหาจุดร่วมของผลประโยชน์ และการประสานการทำงานร่วมกัน ความสำเร็จของการสื่อสารข้ามเครือข่ายขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างวาทกรรมที่ครอบคลุม (inclusive discourse) และตอบสนองความต้องการของเครือข่ายที่หลากหลาย การใช้ผู้นำที่มีความน่าเชื่อถือและมีเครือข่ายกว้างขวางเป็นสื่อกลางในการสื่อสารข้ามเครือข่ายยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเชื่อมโยง

2.2.2 การสื่อสารสู่สาธารณะและผู้กำหนดนโยบาย การสื่อสารสู่สาธารณะมีบทบาทสำคัญในการสร้างการรับรู้ในวงกว้างและระดมการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในระดับนี้ครอบคลุมทั้งสื่อมวลชนแบบดั้งเดิม เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อดิจิทัล เช่น เว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์ และแพลตฟอร์มวิดีโอ เนื้อหาการสื่อสารในระดับนี้มุ่งเน้นการนำเสนอประเด็นในลักษณะที่เข้าใจง่าย น่าสนใจ และสามารถกระตุ้นอารมณ์และความรู้สึกของผู้รับสารได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Entman (1993) เกี่ยวกับการสร้างกรอบข่าว (news framing) ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของสาธารณะ

กลยุทธ์สำคัญในการสื่อสารสู่สาธารณะคือการสร้างเรื่องเล่าที่น่าสนใจและสามารถสร้างการเชื่อมโยงทางอารมณ์กับผู้รับสาร การใช้กรณีศึกษาของผู้ประกอบการที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมาย การนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และการใช้สื่อภาพและวิดีโอที่สื่อความหมายได้ชัดเจน

ล้วนช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ปฏิภาณ ชัยช่วย และกุลทิพย์ ศาสตรระจุ, 2559) การสร้างข่าวและเหตุการณ์ที่มีมูลค่าข่าว (news value) เช่น การจัดงานเทศกาลเบียร์ การได้รับรางวัลระดับนานาชาติ หรือการเผชิญหน้ากับอุปสรรคทางกฎหมาย ก็ช่วยดึงดูดความสนใจจากสื่อมวลชนและสาธารณะ การสื่อสารสู่ผู้กำหนดนโยบายต้องการกลยุทธ์ที่แตกต่างจากการสื่อสารสู่สาธารณะ โดยต้องเน้นการนำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม และการเสนอทางเลือกนโยบายที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวทางสังคมและสื่อมวลชนมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันแบบไม่สมดุล โดยการเคลื่อนไหวต้องการสื่อในการระดมพลัง สร้างความชอบธรรม และขยายขอบเขตของความขัดแย้ง ในขณะที่สื่อมีทางเลือกในการนำเสนอเรื่องราวจากหลายแหล่ง (Gamson & Wolfsfeld, 1993) การสร้างความสัมพันธ์กับนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ และการใช้ช่องทางที่เป็นทางการในการนำเสนอข้อเรียกร้อง ล้วนเป็นส่วนสำคัญของการสื่อสารในระดับนี้ (อรรถพล ทิพย์ดารา และศิวัช ศรีโกตางกุล, 2564) การผสมผสานระหว่างแรงกดดันจากสาธารณะและการนำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการช่วยเพิ่มโอกาสในการเปลี่ยนแปลงนโยบาย

2.3 การปะทะสังสรรค์ทางวาทกรรม: กลยุทธ์การสื่อสารโต้ตอบจากภาครัฐและกลุ่มทุน

แม้เครือข่ายประชาชนเบียร์จะประสบความสำเร็จในการสร้างกระแสสังคม แต่การขับเคลื่อนนโยบายต้องเผชิญกับแรงเสียดทานจากการสื่อสารโต้ตอบ (Counter-communication) ของภาครัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ซึ่งใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างกันในการรักษาโครงสร้างอำนาจเดิม

ในส่วนของภาครัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานที่กำกับดูแลและหน่วยงานด้านสาธารณสุข มักใช้วาทกรรม "การควบคุมเพื่อความปลอดภัยและศีลธรรม" (Discourse of Control for Safety and Morality) เป็นเกราะป้องกัน โดยตีกรอบ (Frame) ว่าการผลิตเบียร์รายย่อยอาจขาดมาตรฐานสุขอนามัย (Hygiene) และยากต่อการจัดเก็บภาษี รวมถึงการใช้วาทกรรมเรื่อง "ผลกระทบทางสุขภาพ" เพื่อสร้างความชอบธรรมในการจำกัดการเข้าถึง (Kaewpramkusol et al., 2018) กลยุทธ์นี้เป็นการผลักภาระในการพิสูจน์ตนเองกลับมาที่ผู้ผลิตรายย่อย และสร้างความหวาดกลัว (Fear Appeal) ให้กับสาธารณะว่าการเปิดเสรีอาจนำไปสู่การบริโภคที่ไร้การควบคุม

ในขณะที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่ มักเลือกใช้กลยุทธ์ "ความเงียบเชิงกลยุทธ์" (Strategic Silence) โดยหลีกเลี่ยงการปะทะคารมโดยตรงกับผู้ผลิตรายย่อยเพื่อรักษาภาพลักษณ์องค์กร แต่ใช้การสื่อสารผ่านกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) และแคมเปญรณรงค์เรื่อง "การดื่มอย่างรับผิดชอบ" เพื่อตอกย้ำสถานะผู้ผลิตที่มีมาตรฐานและมีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social License to Operate) ซึ่งเป็นการสื่อสารทางอ้อมว่าระบบผูกขาด (Oligopoly) ที่มีอยู่เดิมนั้นมีความเสถียรภาพและบริหารจัดการได้ดีกว่า (Hoontrakul & Songsumphan, 2009)

สถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกิด "สมรภูมิข่าวสาร" (Information Warfare) ที่เครือข่ายประชาชนเบียร์ต้องปรับกลยุทธ์จากการ "เรียกร้องสิทธิ" เพียงอย่างเดียว มาเป็นการ "รื้อถอนมายาคติ" (Deconstruction) ของภาครัฐ โดยการนำเสนอข้อมูลเชิงเทคนิคเกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพของผู้ผลิตรายย่อย และการ

ชี้ให้เห็นว่าการผูกขาดต่างหากที่เป็นต้นตอของปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจ ไม่ใช่เรื่องศีลธรรม ส่งผลให้การต่อสู้ทางนโยบายนี้มีความแหลมคมและกินความหมายที่กว้างกว่าเรื่องของเครื่องดืมแอลกอฮอล์เพียงอย่างเดียว

3. ปัจจัยแห่งความสำเร็จและบทเรียนเชิงนโยบาย

3.1 ปัจจัยกำหนดความสำเร็จของการสื่อสารเครือข่าย

การวิเคราะห์กรณีศึกษาของกลุ่มประชาชนเปียร์ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญหลายประการที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการสื่อสารเพื่อสร้างพลังประชาสังคม การทำความเข้าใจปัจจัยเหล่านี้อย่างเป็นระบบช่วยให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.1.1 ทูตทางสังคมและความน่าเชื่อถือ ทูตทางสังคม (social capital) ที่สร้างขึ้นผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างสมาชิกเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างความสำเร็จของการสื่อสารเครือข่าย ผู้นำเครือข่ายที่มีความน่าเชื่อถือมีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาทุนทางสังคมนี้ ผู้นำที่มาจากภาคประชาชนและมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง เช่น ผู้ผลิตเปียร์ มีความน่าเชื่อถือสูงในสายตาของสมาชิกเครือข่ายเดียวกันเพราะมีประสบการณ์ตรงและเข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้ง (ณัฐวุฒิจินารัตน์, 2554) อย่างไรก็ตามการสร้างความน่าเชื่อถือในวงกว้างต้องอาศัยการทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการและผู้ที่มีบทบาททางการเมือง เพื่อให้ข้อเรียกร้องมีน้ำหนักและเป็นที่ยอมรับในวงกว้างมากขึ้น

ความน่าเชื่อถือของผู้นำเครือข่ายสร้างขึ้นจากหลายองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ความรู้และความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ความสม่ำเสมอและความมั่นคงในจุดยืน ความโปร่งใสและความรับผิดชอบ และความสามารถในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ผู้นำที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกเครือข่ายและสาธารณะจะช่วยให้การเคลื่อนไหวมีพลังและความเข้มแข็งมากขึ้น การพัฒนาผู้นำให้มีคุณสมบัติเหล่านี้จึงเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความสำเร็จของการสื่อสารเครือข่าย นอกจากนี้การมีผู้นำหลายคนที่มีจุดเด่นแตกต่างกันยังช่วยให้การสื่อสารเครือข่ายมีความหลากหลายและสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันได้ ผู้นำที่มีทักษะการสื่อสารสาธารณะที่ดี ผู้นำที่มีความเชี่ยวชาญทางวิชาการ และผู้นำที่มีเครือข่ายทางการเมืองที่กว้างขวาง ล้วนมีบทบาทสำคัญในระดับที่แตกต่างกันของการสื่อสารเครือข่าย

3.1.2 การจัดการความขัดแย้งและสร้างจุดร่วม ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในการทำงานเครือข่ายที่มีสมาชิกหลากหลายทั้งในด้านพื้นฐานทางความคิด ผลประโยชน์ และวิธีการทำงาน ความแตกต่างเหล่านี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่ถ้าไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมอาจทำให้เครือข่ายอ่อนแอหรือแตกแยก (ณัฐวุฒิจินารัตน์, 2554) การจัดการความขัดแย้งผ่านกลไกการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการสื่อสารเครือข่าย กลยุทธ์สำคัญในการจัดการความขัดแย้งคือการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงความคิดเห็นและการ

แลกเปลี่ยน การฟังอย่างตั้งใจและพยายามเข้าใจมุมมองของผู้อื่น การยอมรับความแตกต่างและหาจุดร่วมที่สามารถทำงานร่วมกันได้ และการใช้กระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม

ความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งไม่ได้หมายความว่าความขัดแย้งจะเกิดขึ้น แต่หมายถึงความสามารถในการแปลงความขัดแย้งให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนา ความขัดแย้งที่ได้รับการจัดการอย่างสร้างสรรค์อาจนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การหาทางออกที่นวัตกรรมและความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งขึ้น การมองความขัดแย้งในเชิงบวกและใช้มันเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเครือข่ายจึงเป็นทัศนคติที่สำคัญ

การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญในการรวมพลังและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย ถึงแม้สมาชิกเครือข่ายจะมีความสนใจและผลประโยชน์ที่แตกต่างกันในรายละเอียด แต่การหาจุดร่วมที่ทุกคนได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงช่วยให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วิไลลักษณ์ ตรีเมฆ และคณะ, 2562) ในกรณีของกลุ่มประชาชนเปียร์ จุดร่วมของผลประโยชน์คือการปลดล็อกข้อจำกัดทางกฎหมายที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ผลิตรายย่อยสามารถประกอบธุรกิจได้อย่างถูกกฎหมาย ผู้บริโภคได้มีทางเลือกที่หลากหลายและมีคุณภาพ และสังคมโดยรวมได้รับประโยชน์จากการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการทำความเข้าใจความต้องการและความคาดหวังของสมาชิกแต่ละกลุ่ม การนำเสนอวิสัยทัศน์ร่วมที่ครอบคลุมและตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย และการสร้างกลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

3.2 นัยยะต่อนโยบายและข้อเสนอแนะ

3.2.1 บทเรียนสำหรับการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ การศึกษานวัตกรรมการสื่อสารเครือข่ายของกลุ่มประชาชนเปียร์ให้ข้อค้นพบที่สำคัญหลายประการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นอื่น ๆ

ประการแรก การสื่อสารเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพต้องมีความหลากหลายในระดับและรูปแบบ การสื่อสารภายในเครือข่าย การสื่อสารข้ามเครือข่าย และการสื่อสารสู่สาธารณะ ล้วนมีบทบาทสำคัญและต้องทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องและบูรณาการ การมุ่งเน้นเพียงระดับใดระดับหนึ่งอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างพลังประชาสังคมที่แข็งแกร่งและยั่งยืน

ประการที่สอง ทุนทางสังคมและความน่าเชื่อถือของผู้นำเครือข่ายมีผลกระทบอย่างมากต่อความสำเร็จของการสื่อสาร ผู้นำที่มาจากภาคประชาชนและมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงมีความน่าเชื่อถือในกลุ่มเฉพาะ แต่การสร้างความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมในวงกว้างต้องอาศัยความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการและผู้มีบทบาททางการเมือง การพัฒนาความสามารถด้านการสื่อสารของผู้นำและการสร้างทีมผู้นำที่หลากหลายจึงเป็นการลงทุนที่สำคัญ

ประการที่สาม การจัดการความขัดแย้งภายในเครือข่ายผ่านกลไกการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของเครือข่าย การสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงความคิดเห็น การฟังอย่างตั้งใจ และการหาจุดสมมูลร่วมกันเป็นทักษะการสื่อสารที่จำเป็นต้องพัฒนาอย่างจริงจัง

สำหรับภาคประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำและสมาชิกเครือข่ายอย่างเป็นระบบ การสร้างกลไกการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพทั้งภายในและข้ามเครือข่าย และการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารให้เกิดประโยชน์สูงสุด การลงทุนในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร การสร้างเครื่องมือและแพลตฟอร์มการสื่อสารที่เหมาะสม และการสร้างกลไกการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเครือข่ายจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงานเครือข่ายอย่างมีนัยสำคัญ สำหรับภาครัฐและผู้กำหนดนโยบาย ควรเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายผ่านการสื่อสารที่เปิดกว้างและโปร่งใส การรับฟังและให้ความสำคัญกับเสียงจากภาคประชาชนอย่างจริงจัง การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม และการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของภาคประชาสังคมจะช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริง

3.2.2 ทิศทางการวิจัยและพัฒนาในอนาคต สำหรับนักวิชาการและนักวิจัย ควร

ทำการศึกษา

เพิ่มเติมเกี่ยวกับนวัตกรรมการสื่อสารเครือข่ายในบริบทที่หลากหลายเพื่อสร้างความเข้าใจที่ครอบคลุมมากขึ้น การพัฒนาทฤษฎีและกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์การสื่อสารเครือข่ายในบริบทสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม และการสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยเชิงเปรียบเทียบข้ามกรณีศึกษาจะช่วยให้เห็นรูปแบบและปัจจัยสำคัญที่เป็นสากลและเฉพาะบริบท การศึกษาระยะยาวเพื่อติดตามผลกระทบของการสื่อสารเครือข่ายต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายและสังคมในระยะยาว และการพัฒนาเครื่องมือวัดประสิทธิภาพของการสื่อสารเครือข่ายที่มีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นจะช่วยขยายองค์ความรู้ในสาขานี้อย่างมีนัยสำคัญ

การศึกษาในอนาคตควรให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการสื่อสารเครือข่าย การศึกษาผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์และเครื่องมือการสื่อสารรูปแบบใหม่ต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม และการวิเคราะห์ความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเครือข่าย เช่น ปัญหาข้อมูลเท็จและการบิดเบือนข้อมูล นอกจากนี้การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับพลวัตของอำนาจและการเจรจาต่อรองภายในเครือข่าย การวิเคราะห์บทบาทของเพศสภาพและความหลากหลายในการสื่อสารเครือข่าย และการทำความเข้าใจกลไกการสร้างและรักษาทุนทางสังคมผ่านการสื่อสารยังเป็นประเด็นที่น่าสนใจและมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในสาขานี้

4. บทสรุป

การสื่อสารเครือข่ายของกลุ่มประชาชนเปียร์แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการสื่อสารในฐานะเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลังประชาสังคมและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะ แม้ว่าร่างพระราชบัญญัติสุราก้าวหน้าจะไม่ผ่านการพิจารณาในครั้งแรก แต่กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นได้สร้างการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในระดับนโยบาย ในระดับจิตสำนึกของสังคม และในระดับการสร้างทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง การศึกษานี้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับนวัตกรรมการสื่อสารเครือข่ายที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นอื่น ๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงและต้องการรูปแบบใหม่ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคม

การสื่อสารเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือทางเทคนิค แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่สร้างความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และพลังร่วมกันอย่างมีนัยสำคัญ ความสำเร็จของการสื่อสารเครือข่ายขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างสมดุลระหว่างความหลากหลายและความสามัคคี ระหว่างผลประโยชน์เฉพาะและผลประโยชน์ร่วม และระหว่างการต่อสู้และการประนีประนอมอย่างสร้างสรรค์ บทเรียนจากการเคลื่อนไหวเพื่อปลดล็อกคราฟท์เปียร์ไทยเป็นตัวอย่างที่สำคัญของการใช้การสื่อสารเพื่อสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสียงในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริง

5. เอกสารอ้างอิง

- ณัฐวุฒิ จินารัตน์. (2554). กระบวนการผลักดันนโยบายสาธารณะ: ศึกษากรณีร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2550. *วารสารการจัดการป่าไม้*, 5(9), 9–25.
- นุชนาท จิรวินาส. (2564). การเมืองของการต่อสู้นโยบายกัญชาเสรีในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560–2563. *วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ*, 4(4), 203–218.
- ปฎิภาณ ชัยช่วย และกุลทิพย์ ศาสตระรุจิ. (2559). การสื่อสารประเด็นสาธารณะของสังคมไทยผ่านนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการรณรงค์ เว็บไซต์ Change.org. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(2), 1526–1536. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/68012>
- พระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2560. (2560, 20 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 32 ก. พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์. (2556). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม: กลไกในขับเคลื่อนแนวคิดสู่การปฏิบัติภายใต้กระบวนการพัฒนารูปแบบทางเลือก. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 30(2), 23–42. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/HUSO/article/view/32227>

- วิไลลักษณ์ ตริเมฆ, จักรกฤษณ์ อยู่คุ้ม, สุภรณ์ จำปา, สรสิทธิ์ ฤทธิ์รอด, จรินทร์ สารทอง และอุไรวรรณ สิงห์ทอง. (2562). การศึกษาความรู้ พฤติกรรม และทัศนคติ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ของนักศึกษา สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตเพชรบูรณ์. *วารสารวิจัยเทคโนโลยีนวัตกรรม*, 3(1), 91–100. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JIT/article/view/242011>
- อรรถพล ทิพย์ดารา และศิวัช ศรีโกคางกุล. (2564). ข้อเรียกร้องและแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคม ของกลุ่ม “ประชาชนเปียร์”. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 6(7), 365–375. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/248866>
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661>
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. Polity Press.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Gamson, W. A., & Wolfsfeld, G. (1993). Movements and media as interacting systems. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 528(1), 114–125. <https://doi.org/10.1177/0002716293528001009>
- Hallahan, K., Holtzhausen, D., van Ruler, B., Verčič, D., & Sriramesh, K. (2007). Defining strategic communication. *International Journal of Strategic Communication*, 1(1), 3–35. <https://doi.org/10.1080/15531180701285244>
- Hoontrakul, P., & Songsumphan, B. (2009, October 12). *Alcohol, No Ordinary Commodity: Tax Policy Implications for Thailand*. SSRN, <https://doi.org/10.2139/ssrn.1485238>.
- Kaewpramkusol, R., Senior, K., Chenhall, R., Nanthamongkolchai, S., & Chaiyasong, S. (2018). A qualitative exploration of Thai alcohol policy in regulating availability and access. *International Journal of Drug Policy*, 58, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2018.04.012>
- Klandermans, B. (1984). Mobilization and participation: Social-psychological expansions of resource mobilization theory. *American Sociological Review*, 49(5), 583–600. <https://doi.org/10.2307/2095417>
- Marcinek, K., Zutshi, R., Khan, O., Grana, J., Posard, M. N., Helmus, T. C., & Frank, A. B. (2022, June 10). *The role of communication and network technologies in the dynamics of social movements*. RAND, https://www.rand.org/pubs/working_papers/WRA1646-2.html.
- Snow, D. A., & Benford, R. D. (1988). Ideology, frame resonance, and participant mobilization. *International Social Movement Research*, 1, 197–217.

- Sornpaisarn, B., Shield, K., Manthey, J., Limmade, Y., Low, W. Y., Van Thang, V., & Rehm, J. (2020). Alcohol consumption and attributable harm in middle-income South-East Asian countries: Epidemiology and policy options. *International Journal of Drug Policy*, 83, 102856. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2020.102856>
- Talek, M., Vichitkunakorn, P., Assanangkornchai, S., & Wichaidit, W. (2024). Global alcohol policy implementation in Thailand: A narrative review. *International Journal of Alcohol and Drug Research*, 12(S1), S19–S38. <https://doi.org/10.7895/ijadr.443>
- Wilkins, K. G., Tufte, T., & Obregon, R. (Eds.). (2014). *The handbook of development communication and social change*. Wiley–Blackwell.

การจัดการปุ่มกระดูกขนาดใหญ่ หลายตำแหน่งในช่องปากก่อนการบูรณะ ด้วยฟันเทียมถอดได้แบบทั้งปาก: รายงานผู้ป่วย

พงษ์สาร กัศนราพันธ์

Received: April 23, 2026

Revised: May 18, 2026

Accepted: May 20, 2026

บทคัดย่อ

รายงานผู้ป่วยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการปุ่มกระดูกขนาดใหญ่หลายตำแหน่งในผู้ป่วยที่ต้องเข้าสู่ภาวะไร้ฟันสมบูรณ์เพื่อรับการบูรณะด้วยฟันเทียมทั้งปาก โดยใช้เทคนิคการผ่าตัดแบบแบ่งระยะ ผู้ป่วยที่นำเสนอเป็นชายไทย อายุ 75 ปี ที่มีภาวะสันเหงือกไร้ฟันบางส่วน ตรวจพบปุ่มกระดูกขนาดใหญ่หลายตำแหน่ง ประกอบด้วยปุ่มกระดูกด้านแก้มของขากรรไกรบนทั้งสองข้าง กอดยาวตั้งแต่ตำแหน่งฟันหน้าจนถึงฟันกรามซี่ที่สอง และปุ่มกระดูกด้านสันในขากรรไกรล่างทั้งสองข้างที่มีลักษณะเป็นก้อนมน ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคต่อทิศทางการใส่ฟันเทียม ผู้ป่วยมีความประสงค์ที่จะใส่ฟันเทียมเพื่อฟื้นฟูประสิทธิภาพการบดเคี้ยว

แผนการรักษาประกอบด้วยการผ่าตัดตกแต่งสันเหงือกและกำจัดปุ่มกระดูกในขากรรไกรบนและล่างทั้งสองข้าง ร่วมกับการตัดเนื้อเยื่อยึดเกาะริมฝีปากบน โดยใช้แนวทางการผ่าตัดแบบแบ่งระยะออกเป็น 4 ครั้ง เพื่อลดความรุนแรงของอาการภายหลังการผ่าตัด ลดความเสี่ยงของภาวะแทรกซ้อน และส่งเสริมการหายของแผลแบบปฐมภูมิ

การติดตามผลที่ระยะ 1 เดือนและ 3 เดือน พบว่ามีการสมานตัวที่ดี สันเหงือกมีความเรียบมนและมีความกว้างเพียงพอต่อการรองรับฐานฟันเทียม ภายหลังการบูรณะด้วยฟันเทียมทั้งปาก ผลการประเมินคุณภาพชีวิตในมิติสุขภาพช่องปากของผู้ป่วยปรากฏแนวโน้มที่ดีขึ้น ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การวางแผนการรักษอย่างเป็นระบบ และการใช้เทคนิคการผ่าตัดแบบแบ่งระยะสำหรับปุ่มกระดูกขนาดใหญ่หลายตำแหน่ง มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในการฟื้นฟูระบบบดเคี้ยวของผู้ป่วย

คำสำคัญ: ปุ่มกระดูกในช่องปาก / การผ่าตัดตกแต่งสันเหงือก / การผ่าตัดปุ่มกระดูก / การแบ่งระยะผ่าตัด / ฟันเทียมทั้งปาก

ผู้รับผิดชอบบทความ: พงษ์สาร กัศนราพันธ์ 636 ถนนสำราญรินทร์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ 53000

E-mail: pskthatsana@gmail.com

บัณฑิตแพทยศาสตรบัณฑิต กิตติมศักดิ์ชั้นนายทหาร โรงพยาบาลท่าปลา 139 หมู่ 1 ตำบลท่าปลา อำเภوتاปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 53150

The Management of Multiple Large Oral Tori and Exostoses Prior to Complete Dentures Rehabilitation: A Case Report

Pongsakorn Thatsanarapan

Abstract

This case report aims to present a clinical management approach for multiple large oral tori and exostoses in a patient transitioning to a fully edentulous state for complete denture rehabilitation, employing a staged surgical approach. The case involves a 75-year-old Thai male patient with partial edentulism who exhibited multiple large oral tori and exostoses. The lesions included bilateral maxillary buccal exostoses extending from the anterior region to the second molars, and bilateral lobulated mandibular tori, all of which obstructed the prospective path of insertion for dentures. The patient sought prosthetic rehabilitation to restore masticatory function.

Treatment consisted of alveoloplasty and trectomy in both the maxilla and mandible, combined with an upper labial frenectomy. A staged surgical approach was performed in four separate phases to minimize the severity of postoperative symptoms, reduce the risk of complications, and promote primary wound healing.

Follow-up examinations at one and three months revealed excellent wound healing. The alveolar ridges were smooth, well-contoured, and sufficiently wide to support the denture bases. Following rehabilitation with complete dentures, the patient's oral health-related quality of life showed a positive trend of improvement. These findings demonstrate that systematic treatment planning and the application of a staged surgical technique for multiple large oral tori and exostoses play a crucial role in the successful masticatory rehabilitation of the patient.

Keywords: Oral tori and exostoses / Alveoloplasty / Trectomy / Staged surgical approach / Complete denture

Corresponding Author: Pongsakorn Thatsanarapan, 636 Samranruen Rd., Tha-It, Muang Uttaradit, Uttaradit, 53000

E-mail: pskthatsana@gmail.com

Doctor of Dental Surgery, D.D.S., Dentist, Professional level, Tha-Pla Hospital 139 Moo 1, Tha-Pla, Uttaradit, 53150

1. บทนำ

การเตรียมช่องปากก่อนใส่ฟันเทียม (Pre-prosthetic surgery) ถือเป็นรากฐานสำคัญในกระบวนการฟื้นฟูสภาพช่องปาก โดยเป็นขั้นตอนทางศัลยกรรมที่ออกแบบมาเพื่อปรับปรุงโครงสร้างของช่องปากให้มีความเหมาะสม อันจะส่งเสริมประสิทธิภาพสูงสุดทั้งด้านการยึดอยู่ (Retention) การใช้งาน และความสวยงามของฟันเทียม (LakshmanaRao, 2025; Shokraei et al., 2024) แม้ทันตแพทย์จะมีความชำนาญในการประดิษฐ์ฟันเทียมมากเพียงใด หากสภาวะพื้นฐานของสันเหงือกไม่เอื้ออำนวย ความสำเร็จในการรักษาย่อมเป็นไปได้ยาก หัตถการเตรียมช่องปากที่มีความสำคัญลำดับต้น ได้แก่ การผ่าตัดตกแต่งกระดูกสันเหงือก (Alveoloplasty) และการผ่าตัดปุ่มกระดูก (Torectomy) ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อปรับรูปทรงกระดูกเบ้าฟัน ตกแต่งขอบคมของกระดูก และเตรียมสันเหงือกให้มีเสถียรภาพเหมาะสมต่อการรองรับฐานฟันเทียม (Brower, 2025; Rohilla et al., 2019)

ปุ่มกระดูกในช่องปาก (Oral tori and exostoses) เป็นลักษณะทางคลินิกที่พบได้บ่อย มีลักษณะเป็นส่วนยื่นของกระดูกที่เจริญผิดปกติออกจากผิวกระดูกขากรรไกร เนื้อแข็ง ผิวเรียบ และปกคลุมด้วยเยื่อเมือกที่มีลักษณะปกติ การจำแนกประเภททางทันตกรรมแบ่งตามตำแหน่งที่พบ ได้แก่ ปุ่มกระดูกกลางเพดานปาก (Torus palatinus) ปุ่มกระดูกด้านลิ้นของขากรรไกรล่าง (Torus mandibularis) และปุ่มกระดูกด้านแก้ม (Buccal exostoses) ซึ่งมักพบบริเวณกระดูกเบ้าฟันด้านแก้มของขากรรไกรบน (Regezi & Sciubba, 1989) สาเหตุของการเกิดปุ่มกระดูกในช่องปากยังมิได้รับการระบุอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่ามีต้นเหตุจากพหุปัจจัย (Multifactorial etiology) โดยปัจจัยทางพันธุกรรมมีบทบาทสำคัญร่วมกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการทำงานของระบบบดเคี้ยวที่มากเกินไป (Masticatory hyperfunction) หรือภาวะนอนกัดฟัน (Bruxism) ซึ่งกระตุ้นการตอบสนองทางชีวภาพในการสร้างกระดูกเพิ่มขึ้น (Jainkittivong & Langlais, 2000; Kerdpon & Sirirungrojying, 1999)

สำหรับประชากรไทย ปุ่มกระดูกในช่องปากนับเป็นภาวะที่พบได้ไม่น้อย โดยมีรายงานความชุกในภาพรวมประมาณร้อยละ 31.9 ของผู้ป่วยที่เข้ารับบริการทางทันตกรรม รอยโรคมักเริ่มปรากฏในวัยผู้ใหญ่และมีแนวโน้มเจริญเติบโตช้า ๆ โดยจะขยายขนาดสูงสุดเมื่อเข้าสู่ช่วงอายุ 40 ปีขึ้นไป สาเหตุของการเกิดเชื่อกันว่ามาจากปัจจัยทางพันธุกรรมเป็นหลัก ร่วมกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ดังที่กล่าวไปข้างต้น (Kongpan, 2018; Tawkaew, 2020)

เมื่อจำแนกตามตำแหน่งทางกายวิภาค ปุ่มกระดูกเพดานปาก จัดเป็นชนิดที่มีอุบัติการณ์สูงที่สุดในประชากรไทย ด้วยความชุกประมาณร้อยละ 58.1 โดยพบในเพศหญิง (ร้อยละ 67.3) มากกว่าเพศชาย (ร้อยละ 48.8) ที่ช่วงอายุเฉลี่ย 39.2 ปี ส่วนใหญ่ปรากฏบริเวณตำแหน่งฟันกรามน้อยและฟันกรามรองลงมาคือ ปุ่มกระดูกขากรรไกรล่าง ซึ่งมีความชุกอยู่ในช่วงร้อยละ 12.3–26.9 และพบในเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยมีอายุเฉลี่ยที่ตรวจพบประมาณ 30.7 ปี (Kongpan, 2018; Tawkaew, 2020) ส่วนปุ่มกระดูกด้านแก้มแม้จะเป็นชนิดที่พบได้น้อยที่สุดในกลุ่มปุ่มกระดูกทั้งสาม แต่มีลักษณะทางคลินิกที่น่าสนใจ กล่าวคือ มักพบบริเวณขากรรไกรบนมากกว่าขากรรไกรล่างในอัตราส่วน 5.1 ต่อ 1 และพบในเพศชายมากกว่าเพศหญิงในอัตราส่วน 1.66 ต่อ 1 โดยมีแนวโน้มพบบ่อยในกลุ่มผู้ป่วยอายุมากกว่า 60 ปี

(คิดเป็นร้อยละ 21.7) และความถี่ของการตรวจพบจะเพิ่มขึ้นตามอายุ ที่สำคัญผู้ป่วยกลุ่มนี้มีโอกาสตรวจพบปุ่มกระดูกด้านแก้มเกิดร่วมกับปุ่มกระดูกที่เพดานปากและขากรรไกรล่างในคราวเดียวกันสูงถึงร้อยละ 42.6 (Jainkittivong & Langlais, 2000; Chumworatayee, 2025; Tawkaew, 2020)

ในเชิงโครงสร้าง ปุ่มกระดูกบนขากรรไกรประกอบด้วยกระดูกทึบ (Cortical bone) เป็นองค์ประกอบหลัก ในบางกรณีอาจมีกระดูกโปร่ง (Cancellous bone) อยู่ใต้ชั้นกระดูกทึบ โดยพบไขกระดูก (Bone marrow) แทรกอยู่ภายในเพียงเล็กน้อย ส่วนเยื่อเมือกที่คลุมปุ่มกระดูกมักบางกว่าเยื่อเมือกปกติ (Brower, 2025; Chumworatayee, 2025) ปุ่มกระดูกที่มีขนาดใหญ่ขัดขวางแนวการใส่ฟันเทียม (Path of insertion) ร่วมกับการมีสันกระดูกที่คมหรือขรุขระ (Irregularity) การมีส่วนคอด (Undercut) และเยื่อเมือกที่บาง ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดแผลกดทับจากฐานฟันเทียมได้ง่าย และเมื่อเกิดบาดแผลขึ้น บริเวณดังกล่าวมักใช้ระยะเวลาในการสมานแผลยาวนานกว่าเนื้อเยื่อปกติ (Tawkaew, 2020) นอกจากนี้ สันเหงือกที่เหมาะสมสำหรับการใส่ฟันเทียมควรมีความเรียบมน มีความกว้างและความสูงที่เพียงพอ และมีการยึดติดของเยื่อเมือก (Mucosal adaptation) ที่ดี เพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนในระยะยาว เช่น การละลายตัวของกระดูก หรือความเจ็บปวดขณะบดเคี้ยว (Kalyani et al., 2020)

แม้ปุ่มกระดูกขนาดเล็กที่มีผิวเรียบและฐานกว้างอาจไม่จำเป็นต้องได้รับการผ่าตัด โดยสามารถจัดการแก้ไขด้วยการกรอปรับฐานฟันเทียมเพื่อผ่อนปรนแรงกด (Relief) แต่ในกรณีที่ปุ่มกระดูกมีขนาดใหญ่ มีลักษณะเป็นพู (Lobulated) มีส่วนคอด หรือขัดขวางทิศทางการใส่ฟันเทียม การผ่าตัดตกแต่งสันเหงือกหรือผ่าตัดปุ่มกระดูกถือเป็นข้อบ่งชี้ที่จำเป็น เพื่อให้ได้ฐานรองรับฟันเทียมที่มั่นคงและสามารถกระจายแรงบดเคี้ยวได้อย่างสม่ำเสมอ (Ephros et al., 2015; Rohilla et al., 2019) ทั้งนี้การผ่าตัดควรเลือกวิธีที่อนุรักษ์ส่วนของกระดูกทึบไว้ให้มากที่สุด เพื่อป้องกันการละลายของกระดูกที่จะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติในภายหลัง เนื่องจากกระดูกโปร่งสามารถละลายได้เร็วกว่ากระดูกทึบ (Tawkaew, 2020)

ความสำคัญของการเตรียมช่องปากจึงส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการรักษาด้วยฟันเทียมทั้งปาก เนื่องจากความผิดปกติทางกายวิภาค เช่น ปุ่มกระดูกขนาดใหญ่ จะทำหน้าที่เป็นจุดหมุน (Fulcrum) ทำให้ฟันเทียมกระดก ขาดเสถียรภาพ และก่อให้เกิดความเจ็บปวดแก่ผู้ป่วย ส่งผลให้ผู้ป่วยไม่สามารถใช้งานฟันเทียมเพื่อบดเคี้ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม รายงานผู้ป่วยเกี่ยวกับการผ่าตัดตกแต่งปุ่มกระดูกในช่องปากก่อนใส่ฟันเทียมส่วนใหญ่เป็นรายงานในผู้ป่วยที่มีปุ่มกระดูกเพียง 1-2 ตำแหน่ง หรือในผู้ป่วยที่ยังคงมีฟันเหลืออยู่และวางแผนใส่ฟันเทียมบางส่วนชนิดถอดได้ (Kongpan, 2018; Tawkaew, 2020; Chumworatayee, 2025) รายงานผู้ป่วยฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการจัดการปุ่มกระดูกขนาดใหญ่หลายตำแหน่งในผู้ป่วยที่ต้องเข้าสู่ภาวะไร้ฟันสมบูรณ์ (Fully edentulism) เพื่อรับการบูรณะด้วยฟันเทียมทั้งปาก โดยใช้แนวทางการผ่าตัดแบบแบ่งระยะ (Staged surgical approach) ซึ่งยังพบรายงานในวรรณกรรมค่อนข้างจำกัด

2. ผลการศึกษา: รายงานผู้ป่วย

2.1 ข้อมูลทั่วไป ชายไทย อายุ 75 ปี

2.2 อาการสำคัญ มาพบทันตแพทย์ด้วยความประสงค์จะใส่ฟันเทียมเพื่อช่วยในการบดเคี้ยว

2.3 ประวัติทางการแพทย์ สุขภาพแข็งแรง ปฏิเสธโรคประจำตัว และไม่มีประวัติการแพ้ยา

2.4 ประวัติทางทันตกรรม พบว่าเคยได้รับการรักษาด้วยการถอนฟัน อุดฟัน และขูดหินน้ำลาย

2.5 การตรวจสภาพร่างกาย น้ำหนัก 59 กิโลกรัม ส่วนสูง 160 เซนติเมตร ความดันโลหิต 125/49 มิลลิเมตรปรอท ชีพจร 70 ครั้งต่อนาที อุณหภูมิร่างกาย 36.5 องศาเซลเซียส อัตราการหายใจ 20 ครั้งต่อนาที

2.6 การตรวจภายนอกช่องปาก

ผู้ป่วยมีใบหน้าสมมาตร (Symmetrical face) ไม่พบความผิดปกติของรูปทรงใบหน้าหรือการบวมโตใด ๆ ผิวหนังบริเวณใบหน้าและลำคอมีลักษณะและสีตามปกติ ไม่พบรอยโรค รอยแผลเป็น หรือร่องรอยการอักเสบ

การตรวจคลำต่อมน้ำเหลืองบริเวณใต้คางและใต้ขากรรไกรทั้งสองข้าง ไม่พบการบวมโตหรืออาการเจ็บ การตรวจข้อต่อขากรรไกรพบว่าการเคลื่อนไหวที่ราบรื่น สามารถอ้าปากได้กว้างตามปกติ โดยไม่มีเสียงดังหรืออาการเจ็บปวดขณะเคลื่อนไหว กล้ามเนื้อบดเคี้ยวทำงานปกติ ไม่พบจุดกดเจ็บริมฝีปากปิดสนิทเมื่ออยู่ในท่าพัก ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ลักษณะภายนอกช่องปากของผู้ป่วยก่อนการรักษา

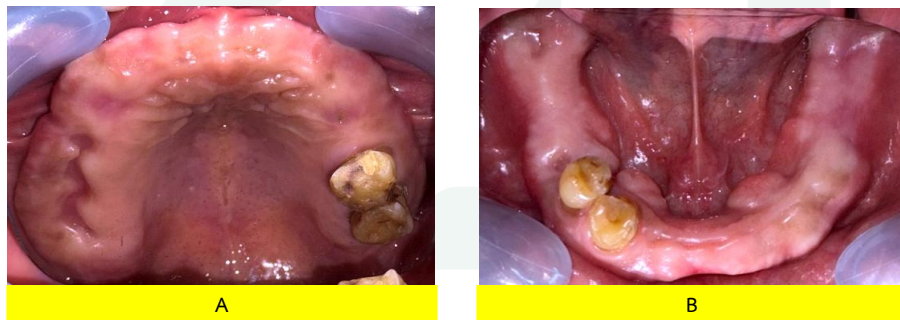
(A) ด้านซ้ายซ้าย; (B) ด้านตรง; (C) ด้านซ้ายขวา

2.7 การตรวจภายในช่องปาก

ในขากรรไกรบน (Maxilla) พบสันเหงือกไร้ฟันเป็นส่วนใหญ่ มีฟันคงเหลือทางด้านซ้าย ได้แก่ ฟันกรามซี่ที่หนึ่ง (26) และฟันกรามซี่ที่สอง (27) บริเวณด้านขวาดั้งแต่ตำแหน่งฟันหน้า (Area 11) จนถึง ฟันกรามซี่ที่สอง (Area 17) ตรวจพบปุ่มกระดูกนูนยื่นออกมาทางด้านแก้ม (Buccal exostoses) ผิวขรุขระ

ตลอดแนว ส่วนด้านซ้ายพบปุ่มกระดูกที่นูนทางด้านแก้มเช่นเดียวกัน ทอดยาวจากบริเวณฟันหน้า (Area 21) ไปจนถึงตำแหน่งฟันกรามซี่ที่สอง (Area 27) นอกจากนี้ยังพบเนื้อเยื่อยึดเกาะริมฝีปากบน (Upper labial frenum) บริเวณฟันหน้าในตำแหน่งที่สูง (High frenum attachment) ร่วมด้วย

ในขากรรไกรล่าง (Mandible) ตรวจพบฟันคงเหลือทางด้านล่างขวา ได้แก่ ฟันเขี้ยว (43) และ ฟันกรามน้อยซี่ที่หนึ่ง (44) ร่วมกับปุ่มกระดูกทางด้านลิ้น ที่มีลักษณะเด่นชัดเป็นก้อนมนสามก้อนเชื่อมต่อกัน ตั้งแต่บริเวณฟันเขี้ยวถึงบริเวณฟันกรามซี่ที่หนึ่ง (Area 46) และพบอีกหนึ่งก้อนบริเวณฟันกรามซี่ที่สาม (Area 48) ทางด้านซ้ายพบปุ่มกระดูกทางด้านลิ้นเป็นก้อนมนสองก้อนติดกัน ทอดยาวจากบริเวณฟันเขี้ยว (Area 33) ไปจนถึงตำแหน่งฟันกรามซี่ที่สาม (Area 38) ปุ่มกระดูกทั้งหมดมีฐานกว้างและมีเนื้อเยื่อปกคลุมที่ลักษณะปกติ นอกจากนี้ยังพบปุ่มกระดูกนูนบริเวณด้านแก้ม ตั้งแต่บริเวณฟันเขี้ยวล่างซ้าย (Area 33) ถึงฟันกรามน้อยซี่ที่หนึ่งล่างขวา (Area 44)

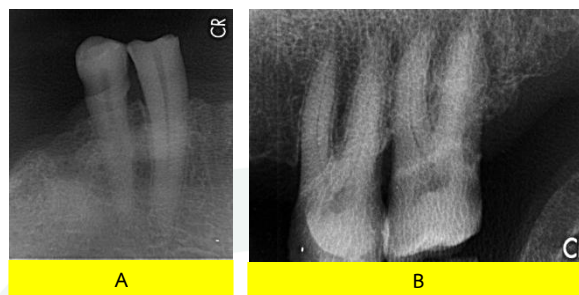
ภาพที่ 2 ลักษณะภายในช่องปาก แสดงปุ่มกระดูกทั่วทั้งปากและฟันที่เหลืออยู่บางส่วน
(A) ขากรรไกรบน; (B) ขากรรไกรล่าง

ภาพที่ 3 ลักษณะสันเหงือกบน-ล่างด้านหน้า พบปุ่มกระดูกด้านแก้มที่นูนใหญ่อย่างชัดเจน และพบเนื้อเยื่อยึดเกาะริมฝีปากบน ในตำแหน่งที่สูง

2.8 การตรวจทางภาพถ่ายรังสี

จากการตรวจภาพถ่ายรังสีบริเวณ ตำแหน่งฟันซี่ 26, 27, 43 และ 44 พบการละลายตัวของกระดูกเบ้าฟันบางส่วน โดยปรากฏลักษณะการละลายตัวรอบรากฟัน อัตราส่วนตัวฟันต่อรากฟัน (Crown-to-root ratio) พบว่าตัวฟันยาวกว่ารากฟันที่ยึดอยู่ในกระดูก และระดับระนาบการสบฟันมีความไม่สม่ำเสมอจากการยื่นยาวของตัวฟัน ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายรังสีรอบปลายรากฟัน (A) ตำแหน่งฟันซี่ 43,44; (B) ตำแหน่งฟันซี่ 26,27

2.9 สรุปผลการตรวจและการวินิจฉัย

การวินิจฉัย : ภาวะสันเหงือกไร้ฟันบางส่วน (Partial edentulism) ร่วมกับ Bilateral maxillary buccal exostoses และ Bilateral mandibular buccal exostoses with Torus mandibularis และเนื้อเยื่อยึดเกาะริมฝีปากบนอยู่สูง (High labial frenum attachment)

ฟันซี่ 26, 27, 43 และ 44 มีลักษณะของ Localized chronic periodontitis ที่มีพยากรณ์โรคน่าสงสัย (Questionable prognosis)

2.10 การวางแผนการรักษา

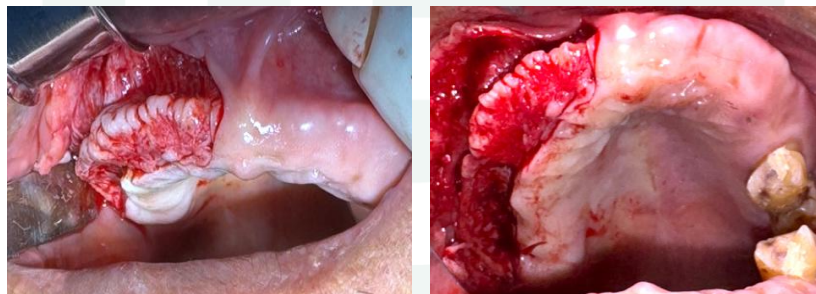
จากการประเมินอัตราส่วนตัวฟันต่อรากฟันของฟันซี่ 26, 27, 43 และ 44 ที่มีพยากรณ์โรคน่าสงสัย การคงฟันเหล่านี้ไว้เพื่อใช้เป็นฟันหลักยึด (Abutment teeth) สำหรับฟันเทียมบางส่วนชนิดถอดได้จึงไม่เหมาะสม เนื่องจากอาจนำไปสู่ความล้มเหลวของการรักษาในระยะยาว ผู้รักษาจึงพิจารณาวางแผนถอนฟันที่เหลือทั้งหมด ซึ่งให้ผลลัพธ์ที่พยากรณ์ได้ดีกว่า ผู้ป่วยเห็นพ้องกับแผนการรักษาและมีเป้าหมายในการใส่ฟันเทียมทั้งปากเช่นเดียวกัน

ปุ่มกระดูกที่ปรากฏในช่องปากมีขนาดใหญ่และตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการวางตัว การรองรับ และเสถียรภาพของฟันเทียมทั้งปากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น การผ่าตัดตกแต่งก่อนการใส่ฟันเทียมจึงเป็นขั้นตอนที่จำเป็น ผู้ป่วยได้รับคำอธิบายเกี่ยวกับแผนการรักษาซึ่งจะมีแบ่งการผ่าตัดปุ่มกระดูกเป็นหลายครั้ง ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น และแนวทางการดูแลหลังการผ่าตัด ก่อนให้ความยินยอมเข้ารับการรักษาดำเนินการตามแผนที่นำเสนอ

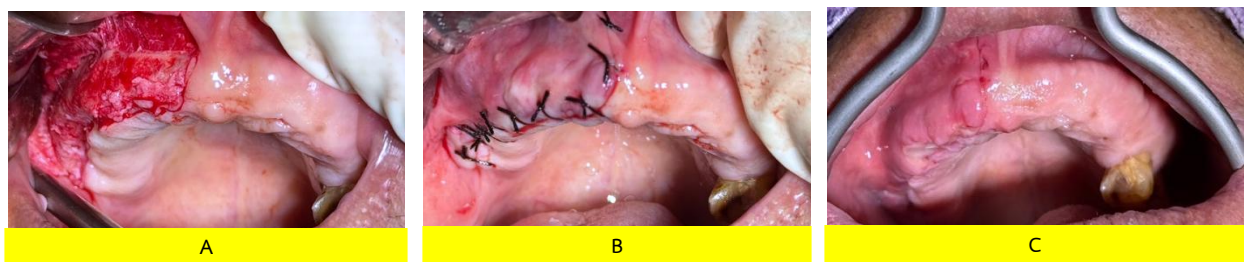
2.11 ลำดับขั้นตอนการรักษา

ภายหลังการตรวจและวางแผนการรักษา ผู้รักษาได้นัดผ่าตัดตกแต่งกระดูกในช่องปาก โดยแบ่งการผ่าตัดออกเป็น 4 ครั้ง เพื่อลดความไม่สบายของผู้ป่วยและส่งเสริมการหายของแผลให้ดีที่สุด รวมถึงการถอนฟันที่เหลือยู่เพื่อให้ผู้ป่วยเข้าสู่ภาวะไร้ฟันสมบูรณ์ ก่อนการผ่าตัดในแต่ละครั้ง ผู้ป่วยได้รับการตรวจประเมินเบื้องต้น ได้แก่ การวัดความดันโลหิตและชีพจร ซึ่งพบว่าอยู่ในเกณฑ์ปกติ

ครั้งที่ 1 การผ่าตัดตกแต่งปุ่มกระดูกด้านแก้มของขากรรไกรบนขวา หัตถการดำเนินการภายใต้ยาชาเฉพาะที่ 4% Articaine ผสม Epinephrine ความเข้มข้น 1:100,000 ด้วยเทคนิค Local infiltration เริ่มต้นด้วยการกรีดเปิดแผล (Incision) บริเวณกึ่งกลางสันเหงือก (Crestal incision) ร่วมกับการกรีดในแนวตั้ง (Vertical releasing incision) บริเวณด้านหน้า เปิดแผ่นเหงือกเต็มความหนา (Full thickness mucoperiosteal flap) เพื่อให้เห็นพยาธิสภาพของกระดูกอย่างชัดเจน ดังภาพที่ 5 ใช้หัวกรอคาร์ไบด์ทรงกระบอก (Fissure bur) เบอร์ 016 กรอตัดแบ่งปุ่มกระดูกออกจากฐาน และใช้หัวกรอทรงมะเฟืองเบอร์ 040 ร่วมกับหัวกรอกลม เบอร์ 023 กรอแต่งกระดูกให้เรียบและกำจัดส่วนคอด (Undercut elimination) ภายใต้อการชะล้างด้วยน้ำเกลือตลอดเวลา เมื่อกระดูกมีความเรียบมนเหมาะสมแล้ว จึงทำการล้างแผลและเย็บปิดด้วยไหมเย็บแบบ Simple interrupted suture การติดตามผลแผลผ่าตัดที่ระยะ 1 สัปดาห์ พบว่ามีการหายของแผลที่ดี ดังภาพที่ 6

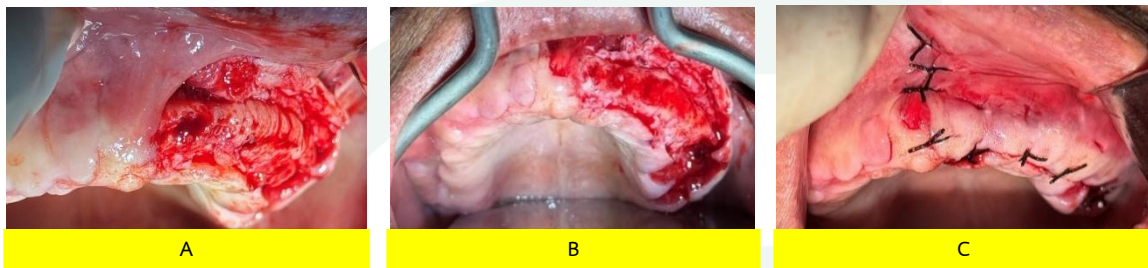

ภาพที่ 5 ภายหลังเปิดแผ่นเหงือกบริเวณปุ่มกระดูกด้านแก้มขากรรไกรบนขวา

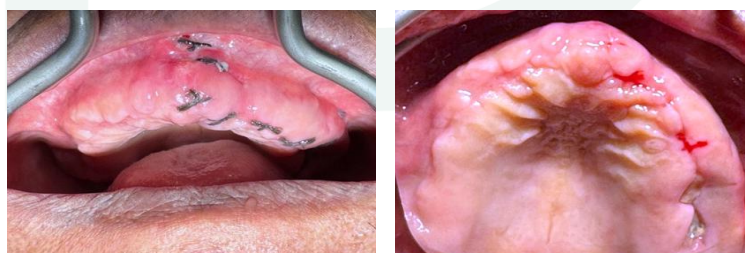

ภาพที่ 6 (A) ภายหลังการกรอแต่งปุ่มกระดูกด้านแก้มขากรรไกรบนขวาให้เรียบ และกำจัดส่วนคอด; (B) เย็บปิดแผล; และ (C) แผลหลังผ่าตัด 1 สัปดาห์

ครั้งที่ 2 การผ่าตัดตกแต่งปุ่มกระดูกด้านแก้มในขากรรไกรบนซ้าย ร่วมกับการถอนฟันที่เหลือนอยู่ในขากรรไกรบนด้านซ้าย ภายหลังการนัดยาชาเฉพาะที่ การตกแต่งกระดูกดำเนินการ เช่นเดียวกับครั้งที่ 1 ควบคู่กับการถอนฟันที่เหลือน ได้แก่ ฟันกรามบนซ้ายซี่ที่หนึ่งและสอง (26 และ 27) ภายหลังเสร็จสิ้นการถอนฟันและปรับแต่งกระดูก จึงดำเนินการผ่าตัดตกแต่งเนื้อเยื่อยึดเกาะริมฝีปากบน (Frenectomy) เนื่องจากตรวจพบว่า การยึดเกาะของ เนื้อเยื่อยึดเกาะริมฝีปากบน บริเวณฟันหน้าบนอยู่ในตำแหน่งที่สูง ซึ่งการตัดแต่งดังกล่าวจะช่วยลดแรงดึงรั้งต่อขอบฟันเทียม (Ephros et al., 2015; Rohilla et al., 2019) จากนั้นจึงเย็บปิดแผล ดังภาพที่ 7 การติดตามที่ระยะ 1 สัปดาห์พบว่าแผลผ่าตัดหายเป็นปกติและไม่มีอาการใด ๆ จึงทำการตัดไหม ดังภาพที่ 8

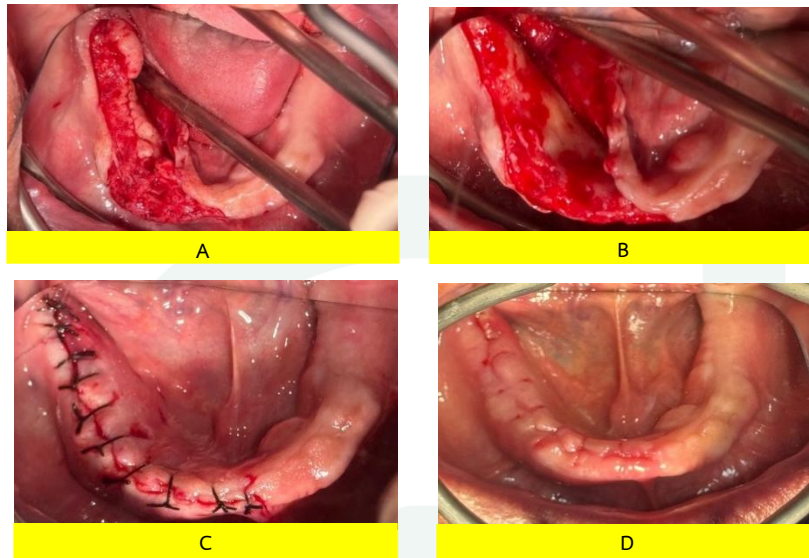
ภาพที่ 7 (A) เปิดแผ่นเหงือก; (B) ตกแต่งกระดูกปุ่มกระดูกด้านแก้มขากรรไกรบนซ้าย ควบคู่กับการถอนฟันซี่ 26 และ 27 และตัด Labial frenum จากนั้น (C) จึงเย็บปิดแผล

ภาพที่ 8 แผลบริเวณขากรรไกรบนซ้ายหลังผ่าตัด 1 สัปดาห์

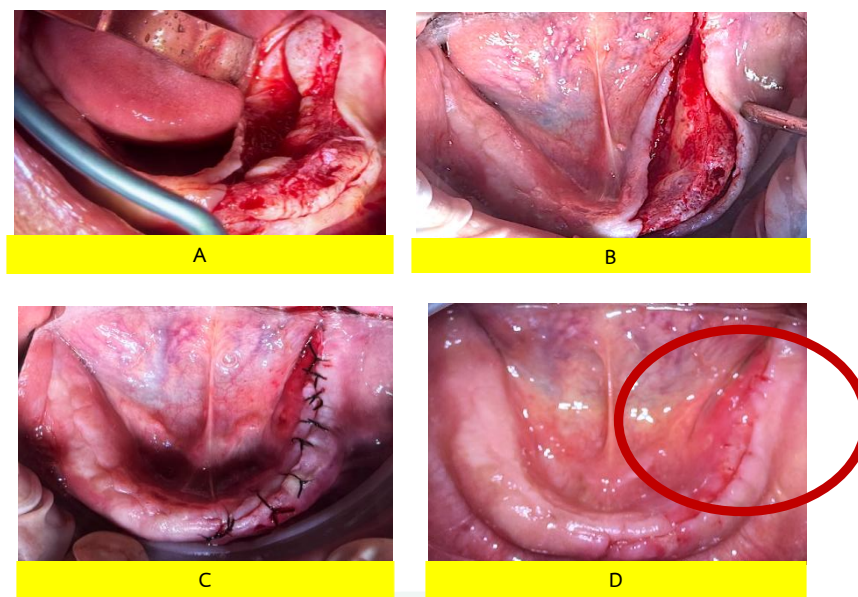
ครั้งที่ 3 การผ่าตัดตกแต่งปุ่มกระดูกด้านลิ้นและด้านแก้มขากรรไกรล่างขวา หัตถการดำเนินการภายใต้ยาชาเฉพาะที่ เทคนิค Inferior Alveolar Nerve Block ร่วมกับ Local infiltration ในส่วนของฟันซี่ 43 และ 44 ทั้งนี้ ผู้ป่วยได้เข้ารับการถอนฟันก่อนหน้าวันนัดผ่าตัด เนื่องจากการสบฟันกระแทก ลิ้นเหงือกคู้สับ ส่งผลให้เกิดความระคายเคือง ในขั้นตอนการผ่าตัด ผู้รักษาได้กรีดเปิดแผ่นเหงือกด้านลิ้น

(Lingual flap) อย่างระมัดระวังเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายต่อเส้นประสาทและท่อน้ำลาย ใช้หัวกรรตัดแบ่งฐานด้านบนของปุ่มกระดูกและใช้คีมตัดกระดูก (Rongeur forceps) คีบกำจัดปุ่มกระดูกด้านลิ้นร่วมกับการตกแต่งปุ่มกระดูกด้านแก้ม จากนั้นกรอแต่งฐานกระดูกให้เรียบสม่ำเสมอ ล้างทำความสะอาดแผลและเย็บปิด โดยเน้นการกดแผ่นเหงือกให้แนบสนิทเพื่อป้องกันภาวะเลือดคั่ง (Hematoma) นัดติดตามอาการและตัดไหม ในระยะ 1 สัปดาห์ ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 (A) เปิดแผ่นเหงือก; (B) ตกแต่งกระดูกปุ่มกระดูกด้านลิ้นและด้านแก้ม
ขากรรไกรล่างขวา; (C) เย็บปิดแผล; และ (D) ติดตามแผลบริเวณ
ขากรรไกรล่างขวาที่ระยะ 1 สัปดาห์ และตัดไหม

ครั้งที่ 4 การผ่าตัดตกแต่งปุ่มกระดูกด้านลิ้นและด้านแก้มขากรรไกรล่างซ้าย โดยดำเนินการผ่าตัดปุ่มกระดูกด้านลิ้น ร่วมกับการตกแต่งปุ่มกระดูกด้านแก้มด้วยวิธีการเดียวกับครั้งที่ 3 ดังภาพที่ 10 ภายหลังการผ่าตัด 1 สัปดาห์พบภาวะแทรกซ้อนเล็กน้อย คือ มีการหลุดลอกของเนื้อเยื่อเหงือกด้านลิ้น (Sloughing) บางส่วน ดังภาพที่ 10 (D) ซึ่งได้รับการดูแลด้วยการรักษาแบบประคับประคอง (Supportive care) โดยให้ผู้ป่วยบ้วนปากด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ Chlorhexidine ความเข้มข้น 0.12% ร่วมกับการปล่อยให้แผลหายเองแบบทุติยภูมิ (Secondary wound healing) จนกระทั่งแผลหายเป็นปกติ

ภาพที่ 10 (A) เปิดแผ่นเหงือก; (B) ตกแต่งปุ่มกระดูกด้านลิ้นและด้านแก้ม
ขากรรไกรล่างซ้าย; (C) เย็บปิดแผล; และ (D) ติดตามแผลบริเวณ
ขากรรไกรล่างซ้ายที่ระยะ 1 สัปดาห์ และตัดไหม พบการหลุดลอก
ของเนื้อเยื่อเหงือกด้านลิ้นบางส่วน

ภายหลังการผ่าตัดในแต่ละครั้ง ผู้ป่วยได้รับคำแนะนำในการปฏิบัติตัวหลังผ่าตัดอย่างเคร่งครัด พร้อมยาประกอบการรักษา ได้แก่ พาราเซตามอล ขนาด 500 มิลลิกรัม รับประทานเมื่อมีอาการปวด และยาปฏิชีวนะอะม็อกซิซิลลิน ขนาด 500 มิลลิกรัม รับประทานครั้งละ 1 แคปซูล วันละ 3 เวลาหลังอาหาร จนหมดจำนวน 20 แคปซูล

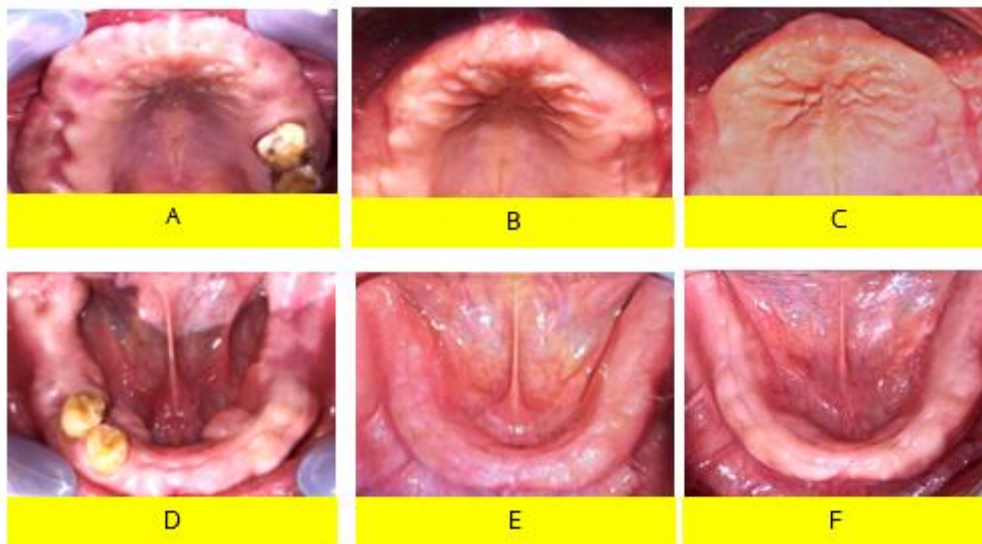
3. ผลการศึกษา และการติดตามผล

ผู้รักษาได้ดำเนินการติดตามผลภาพรวมก่อนและหลังการผ่าตัดในตำแหน่งสุดท้ายที่ระยะ 1 เดือน และ 3 เดือน ดังภาพที่ 11 ภายหลังการผ่าตัดครบ 1 เดือน พบว่าแผลผ่าตัดหายสนิทและสันเหงือกมีความคงตัวดี จึงเริ่มเข้าสู่กระบวนการทำฟันเทียมทั้งปาก ประกอบด้วยการพิมพ์ปากขั้นต้น (Preliminary impression) การพิมพ์ปากขั้นสุดท้าย (Final impression) การบันทึกความสัมพันธ์ของขากรรไกร (Maxillomandibular relation record) การลองฟัน (Try-in) จนถึงการส่งมอบฟันเทียม (Delivery) ดังภาพที่ 12 (B) และ (C) ภายหลังการส่งมอบ ผู้รักษาได้นัดติดตามผลและปรับแก้ไขฟันเทียม

จากนั้นจึงดำเนินการประเมินคุณภาพชีวิตในมิติสุขภาพช่องปากของผู้ป่วยภายหลังการรักษา โดยใช้แนวทางแบบผสมผสาน ประกอบด้วยแบบประเมินผลกระทบของสุขภาพช่องปาก หรือ Oral Health Impact Profile ฉบับย่อ 14 ข้อ (OHIP-14) ฉบับภาษาไทยที่ผ่านการทดสอบคุณสมบัติการวัดทางจิตวิทยาในผู้สูงอายุไทย (Chatalongkorn, 2017) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured

interview) ซึ่งครอบคลุมทั้ง 7 มิติของ OHIP โดยให้ผู้ป่วยเปรียบเทียบสถานะก่อนและหลังการรักษาด้วยตนเอง การประเมินดำเนินการในวันนัดติดตามภายหลังการผ่าตัดตำแหน่งสุดท้ายครบ 3 เดือน และมีการใส่ฟันเทียมทั้งปากมาแล้ว 1 เดือน

ผลการประเมิน OHIP-14 พบคะแนนรวมเท่ากับ 7 คะแนน จากคะแนนเต็ม 56 คะแนน โดยมีผู้ป่วยรายงานผลกระทบ ได้แก่ ความเจ็บปวดทางกาย (มิติที่ 2) ในระดับ "บางครั้ง" ซึ่งสัมพันธ์กับอาการเจ็บบริเวณฟันหน้าล่างเมื่อเคี้ยวอาหารแข็ง ส่วนอีก 6 มิติอยู่ในระดับ "ไม่เคย" หรือ "แทบไม่เคย" ผลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้ป่วยรายงานว่า การพูด การรับประทานอาหาร ความมั่นใจในตนเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงก่อนการรักษา ขณะที่ยังคงมีอาการเจ็บปวดเล็กน้อยจากการปรับตัวกับฟันเทียม

ภาพที่ 11 การเปรียบเทียบสันเหงือกก่อนและหลังการผ่าตัดตกแต่งปุ่มกระดูก ขากรรไกรบน: (A) ก่อนเริ่มผ่าตัด; (B) 1 เดือนหลังผ่าตัด; (C) 3 เดือนหลังผ่าตัด พบสันเหงือกเรียบมน ปราศจากปุ่มกระดูกและส่วนคอด ขากรรไกรล่าง: (D) ก่อนเริ่มผ่าตัด; (E) 1 เดือนหลังผ่าตัด; (F) 3 เดือนหลังผ่าตัด พบสันเหงือกเรียบและมีรูปทรงที่เหมาะสมต่อการรองรับฐานฟันเทียม

ภาพที่ 12 (A) ลักษณะสันเหงือกบน-ล่างภายหลังการผ่าตัดปุ่มกระดูกขากรรไกร
ครบทุกตำแหน่ง; (B) และ (C) ลักษณะภายหลังการส่งมอบฟันเทียมถอดได้
แบบทั้งปาก

4. อภิปรายผล

ปัจจัยสำคัญในการพิจารณาเลือกแผนการรักษาแบบผ่าตัดตกแต่งปุ่มกระดูกในผู้ป่วยรายนี้มาจากลักษณะทางคลินิกของปุ่มกระดูกที่มีขนาดใหญ่และมีส่วนคอดอย่างชัดเจน ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขจะส่งผลกระทบต่อการใช้ฟันเทียมในหลายมิติ ทั้งการเป็นอุปสรรคต่อทิศทางการใส่ การเกิดจุดกดเจ็บ และการขาดเสถียรภาพของฟันเทียม ซึ่งหากปล่อยทิ้งไว้จะกลายเป็นอุปสรรคต่อการใช้งานฟันเทียมอย่างยิ่ง Brower (2025) ระบุว่าควรพิจารณาผ่าตัดกำจัดปุ่มกระดูกเมื่อปุ่มกระดูกขัดขวางการแนบสนิทของฐานฟันเทียม หรือขัดขวางทิศทางการใส่ฟันเทียม ในทำนองเดียวกัน LakshmanaRao (2025) เน้นย้ำว่าความสำเร็จของฟันเทียมมักถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดทางกายวิภาค หากไม่ได้รับการผ่าตัดแก้ไข ปุ่มกระดูกขนาดใหญ่จะทำหน้าที่เป็นจุดหมุน (Fulcrum) ส่งผลให้ฟันเทียมโยกและเกิดแผลกดทับได้โดยง่าย ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ Chumworatayee (2025) ที่ระบุว่าปุ่มกระดูกในช่องปากมักก่อให้เกิดปัญหาต่อการรับประทานอาหารและการบาดเจ็บของเนื้อเยื่อ

การวางแผนการผ่าตัดเตรียมช่องปากอย่างเป็นระบบถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการรักษาด้วยฟันเทียม ไม่ว่าจะเป็นการผ่าตัดเตรียมการทันทีหลังการถอนฟัน (Immediate alveoloplasty) หรือการผ่าตัดแก้ไขในระยะหลัง (Secondary alveoloplasty) เป้าหมายหลักล้วนเป็นไปเพื่อลดอุปสรรคทางกายวิภาคและสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการยึดติด การรองรับ และเสถียรภาพของฟันเทียมในระยะยาว รากฐานของเทคนิคการผ่าตัดบุรณะดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นจากงานวิจัยของ MacIntosh และ Obwegeser ในปี ค.ศ. 1967 (อ้างอิงใน Rohilla et al., 2019) เทคนิคการผ่าตัดที่เลือกใช้ในงานฉบับนี้เน้นหลักการอนุรักษ์กระดูก โดยตัดเฉพาะส่วนที่ยื่นนูนและขัดขวางออก เพื่อรักษาความสูงและความกว้างของสันเหงือก รวมถึงชั้นกระดูกทึบ (Cortical bone) ไว้ให้มากที่สุด อันเป็นการเก็บรักษาพื้นที่สำหรับวางฐานฟันเทียม (Denture bearing area) ให้เพียงพอ นอกจากนี้ การผ่าตัด Frenectomy ร่วมด้วยมีความจำเป็น เนื่องจากเนื้อเยื่อยึดเกาะที่สูงเกินไปจะดึงรั้งขอบฟันเทียม ทั้งยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของผืน

สุญญากาศบริเวณขอบฟันเทียม (Peripheral seal) อันจะลดโอกาสหลุดของฟันเทียมขณะขบปากพูดหรือเคี้ยวอาหาร (Ephros et al., 2015; Kalyani et al., 2020)

เมื่อเปรียบเทียบแนวทางการผ่าตัดแบบแบ่งระยะ (Staged surgical approach) ที่ใช้ในผู้ป่วยรายนี้กับการผ่าตัดแบบครั้งเดียว (Single-stage surgery) ซึ่งเป็นแนวทางที่นิยมใช้เมื่อปุ่มกระดูกมีขนาดและจำนวนไม่มาก พบว่ามีความแตกต่างที่สำคัญหลายประการ การผ่าตัดครั้งเดียวมีข้อดีในแง่การลดจำนวนครั้งของหัตถการ ลดต้นทุนการเดินทางและค่าใช้จ่ายของผู้ป่วย และทำให้ผู้ป่วยเข้าสู่กระบวนการใส่ฟันเทียมได้เร็วกว่า อย่างไรก็ตาม ในกรณีปุ่มกระดูกขนาดใหญ่หลายตำแหน่ง การผ่าตัดครั้งเดียวอาจจำเป็นต้องใช้ยาชาในปริมาณมาก ยิ่งไปกว่านั้น แม้การศึกษาส่วนใหญ่จะเน้นเทคนิคการผ่าตัดแต่การปิดบาดแผล (Wound closure) อย่างไรแรงตึง (Tension-free) ก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกัน (Ristow et al., 2020) เพื่อให้เกิดการหายของแผลแบบปฐมภูมิ (Primary wound healing) การทำหัตถการขนาดใหญ่พร้อมกันทั้งปากอาจเพิ่มความเสี่ยงต่อการแยกของแผล (Dehiscence) การบวมระบบความเจ็บปวดที่ควบคุมยาก และภาวะเลือดออกไม่หยุด นอกจากนี้ ผู้ป่วยอาจสูญเสียความสามารถในการบดเคี้ยวอาหารชั่วคราว จึงควรคำนึงถึงความสะดวกสบายของผู้ป่วยร่วมด้วย ดังนั้น การแบ่งระยะการผ่าตัดจึงช่วยให้ทันตแพทย์สามารถจัดการเนื้อเยื่ออ่อนได้อย่างประณีตในแต่ละส่วน และประเมินผลได้อย่างเป็นระบบมากกว่าการผ่าตัดพร้อมกันทั้งปากในครั้งเดียว

เมื่อพิจารณารายงานผู้ป่วยอื่นที่ใช้วิธีการแบ่งระยะการผ่าตัด เช่น รายงานของ Tawkaew (2020) ที่จัดการ Buccal exostoses ชากรรไกรบนซ้ายร่วมกับ Torus mandibularis ทั้งสองข้าง โดยแบ่งการผ่าตัดเป็นช่วง พบความสอดคล้องกับรายงานฉบับนี้ในด้านหลักการอนุรักษ์กระดูก และการแบ่งระยะเพื่อให้แผลหายสมบูรณ์ก่อนเข้าสู่ขั้นตอนถัดไป อย่างไรก็ตาม รายงานฉบับนี้มีจุดต่างที่สำคัญ ได้แก่ (1) ผู้ป่วยมีปุ่มกระดูกหลายตำแหน่งครอบคลุมทั้ง 4 ส่วนของชากรรไกร ร่วมกับ มีเนื้อเยื่อยึดเกาะริมฝีปากบนในตำแหน่งที่สูง และ (2) ผู้ป่วยจำเป็นต้องเข้าสู่ภาวะไร้ฟันสมบูรณ์ เพื่อรองรับการบูรณะด้วยฟันเทียมทั้งปาก ซึ่งเพิ่มความซับซ้อนของการวางแผนการรักษา

ข้อสังเกตจากการรักษาในผู้ป่วยรายนี้พบปัญหาเรื่องเนื้อเยื่อหลุดลอก (Sloughing) และแผลตึงบริเวณแผ่นเหงือกด้านลิ้น (Lingual flap) ภายหลังการตัดปุ่มกระดูกขนาดใหญ่ ดังนั้น ในการรักษาผู้ป่วยรายต่อไป จึงควรเน้นการออกแบบแผ่นเหงือกให้กว้างขึ้น (Broader flap design) หรือพิจารณาการกรีดในแนวตั้ง (Vertical releasing incision) ในตำแหน่งที่ปลอดภัย เพื่อลดแรงตึง ป้องกันการแยกของแผล ลดอาการปวดหลังผ่าตัด และส่งเสริมการหายของแผลแบบปฐมภูมิอย่างสมบูรณ์ (Ephros et al., 2015) นอกจากนี้ เนื่องจากผู้ป่วยที่ต้องการฟันเทียมทั้งปากส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและอาจมีโรคประจำตัวร่วมด้วย จึงควรมีการทำงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพ (Multidisciplinary approach) เช่น แพทย์และพยาบาล เพื่อรวมประเมินความพร้อมของร่างกายก่อนผ่าตัด และประเมินภาวะโภชนาการหลังจากการใส่ฟันเทียม ซึ่งจะช่วยยกระดับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic care) รวมถึงจัดทำคู่มือหรือแนวทางปฏิบัติทางคลินิก (Clinical Practice Guideline) สำหรับการประเมินลักษณะทางกายวิภาคของสันเหงือกก่อนการทำฟันเทียม

เพื่อเป็นแนวทางสำหรับทันตแพทย์ในหน่วยงาน ให้มีมาตรฐานการคัดกรองและวางแผนการรักษาที่สอดคล้องกัน

ในด้านผลลัพธ์ทางคุณภาพชีวิต ผลการประเมินด้วยแนวทางผสมผสานบ่งชี้ผลกระทบของสุขภาพช่องปากต่อคุณภาพชีวิตในระดับน้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การวางแผนการรักษาเชิงระบบและการแบ่งระยะการผ่าตัดในกรณีที่มีปุ่มกระดูกขนาดใหญ่หลายตำแหน่ง เป็นแนวทางที่ปลอดภัยและเหมาะสมสำหรับผู้ป่วยสูงอายุ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดที่ควรกล่าวถึง คือ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นข้อมูลเชิงพรรณนาในลักษณะการเล่าย้อนหลัง (Retrospective recall) ซึ่งอาจมีความคลาดเคลื่อนจากอคติด้านการจดจำ (Recall bias)

5. สรุป

รายงานผู้ป่วยฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงการจัดการผู้ป่วยที่มีปุ่มกระดูกขนาดใหญ่หลายตำแหน่งภายในช่องปาก ร่วมกับเนื้อเยื่ออ่อนที่ยึดเกาะริมฝีปากบน ด้วยวิธีการแบ่งระยะการผ่าตัด อันสะท้อนถึงความสำคัญของการเตรียมช่องปากอย่างเป็นระบบก่อนการใส่ฟันเทียม การวินิจฉัยและการวางแผนการรักษาที่เหมาะสมส่งผลให้แผลผ่าตัดสมานตัวอย่างสมบูรณ์ เพื่อให้การบูรณะด้วยฟันเทียมทั้งปากมีประสิทธิภาพทั้งในด้านการยึดติด ความสวยงาม และสมรรถภาพการบดเคี้ยว ส่งผลให้คุณภาพชีวิตในมิติสุขภาพช่องปากของผู้ป่วยเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น ทั้งนี้ การประเมินผลลัพธ์ระยะยาวยังจำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมในอนาคต

6. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้ป่วยที่ให้ความร่วมมือและยินยอมเผยแพร่ข้อมูลทางคลินิกเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ ตลอดจนทีมงานกลุ่มงานทันตกรรม โรงพยาบาลท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ให้การสนับสนุนการดำเนินการรักษาและจัดเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาการศึกษา

7. เอกสารอ้างอิง

- Brower, T. (2025). Dental Alveoloplasty: Principles, Techniques, and Clinical Significance in Oral Rehabilitation. *Journal of Medical – Clinical Research & Reviews*, 9(11), 1–2.
<https://doi.org/10.33425/2639–944X.1439>
- Chatalongkorn, S. (2017). Psychometric Properties of Thai Version of the Oral Health Impact Profile (OHIP–14 Thai). *The Journal of Prapokklao Hospital Clinical Medical Education Center*, 34(3), 158–170. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/ppkjournal/article/view/74510/76914>
- Chumworatayee, A. (2025). Torectomy and Alveoloplasty Before Wearing Removable Partial Denture: A Case Report. *Maharaj Nakhon Si Thammarat Medical Journal*, 9(1), 266–279.
<https://he01.tci-thaijo.org/index.php/MNSTMedJ/article/view/280715/187899>

- Ephros, H., Klein, R., & Sallustio, A. (2015). Preprosthetic surgery. *Oral and Maxillofacial Surgery Clinics of North America*, 27(3), 459–472. <https://doi.org/10.1016/j.coms.2015.04.002>
- Jainkittivong, A., & Langlais, R. P. (2000). Buccal and palatal exostoses: Prevalence and concurrence with tori. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology*, 90(1), 48–53. <https://doi.org/10.1067/moe.2000.105905>
- Kalyani, P., Jessy, P., Maiti, S., & Kumar, M. P. S. (2020). Alveoloplasty – Prevalence and prerequisites: Prosthetic point of view. *International Journal of Dentistry and Oral Science*, 7(10), 872–877. <https://scispace.com/pdf/alveoloplasty-prevalence-and-prerequisites-prosthetic-point-2cim2eq2q.pdf>
- Kerdpon, D., & Sirirungrojying, S. (1999). A clinical study of oral tori in southern Thailand: prevalence and the relation to parafunctional activity. *European Journal of Oral Sciences*, 107(1), 9–13. <https://doi.org/10.1046/j.0909-8836.1999.eos107103.x>
- Kongpan, C. (2018). Surgical Removal of large torus palatinus to put dentures. *Region 11 Medical Journal*, 32(4), 1327–1336. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Reg11MedJ/article/view/176449>
- LakshmanaRao, B. (2025). “Pre-Prosthetic Surgery” – A Narrative Review. *International Journal of Advanced Research in Education and Technology*. 12(1), 85–93. https://ijarety.in/admin/img/11_Pre.pdf
- Regezi, J. A., & Sciubba, J. J. (1989). *Oral pathology: Clinical pathologic correlations* (2nd ed.). W.B. Saunders.
- Ristow, O., Rückschloß, T., Moratin, J., Müller, M., Kühle, R., Horn, D., Pilz, M., Shavlokhova, V., Otto, S., Hoffmann, J., & Freudlsperger, C. (2021). Wound closure and alveoplasty after preventive tooth extractions in patients with antiresorptive intake—A randomized pilot trial. *Oral Diseases*, 27, 532–546. <https://doi.org/10.1111/odi.13556>
- Rohilla, P. M., Kumar, M., Majeed, U., & Singh, A. (2019). Preprosthetic surgery: A review of literature. *Chronicles of Dental Research*, 8(1), 28–34.
- Shokraei, G., Agop-Forna, D., & Forna, N. C. (2024). Pre-prosthetic and pre-implant therapeutic management of edentulous patients to improve biomechanical stability of future hybrid prostheses. *Romanian Journal of Oral Rehabilitation*, 16(3), 348–356. <https://rjor.ro/wp-content/uploads/2024/09/PRE-PROSTHETIC-AND-PRE-IMPLANT-THERAPEUTIC-MANAGEMENT-OF-EDENTULOUS-PATIENTS-TO-IMPROVE-BIOMECHANICAL-STABILITY-OF-FUTURE-HYBRID-PROSTHESES.pdf>

Tawkaew, U. (2020). The Management of Torus Mandibularis and Maxillary Buccal Exostosis before Loading Single Complete Denture and Removable Partial Denture. *Journal of the Department of Medical Services*, 45(3), 123–130. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/JDMS/article/view/248649>

ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิ ภายใต้การถ่ายโอนภารกิจสู่ท้องถิ่น ในประเทศไทย : บทเรียนจากอดีต สู่ทิศทางอนาคต

กิตติคุณ คำแถลง¹

Received: July 5, 2026

Revised: August 6, 2026

Accepted: August 17, 2026

บทคัดย่อ

ปัจจุบันระบบสาธารณสุขไทยกำลังก้าวเข้าสู่จุดเปลี่ยนสำคัญจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และแผนการกระจายอำนาจฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ. 2551 การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างนี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบบริการปฐมภูมิรวมถึงงานทันตสาธารณสุขทั้งในมิติด้านบุคลากร งบประมาณ การกำกับคุณภาพและมาตรฐานวิชาชีพ

บทความวิจัยนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมเชิงบรรยาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบเชิงโครงสร้างจากนโยบายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่มีต่อระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิ เปรียบเทียบความแตกต่างเชิงระบบระหว่างก่อนและหลังการถ่ายโอนภารกิจจากกระทรวงสาธารณสุขสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำข้อเสนอเชิงระบบและนโยบายแนวทางการพัฒนาเชิงยุทธศาสตร์สำหรับงานทันตสาธารณสุขในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผ่านกรอบแนวคิด อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต ดำเนินการสืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างปี พ.ศ. 2560-2569 จากฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย ได้แก่ ThaiJO ร่วมกับเอกสารเชิงนโยบาย วิทยานิพนธ์และเว็บไซต์ที่น่าเชื่อถือโดยใช้คำสำคัญ เช่น “ทันตสาธารณสุข” “การถ่ายโอน” และ “โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล” พบเอกสารและงานวิจัยในขั้นต้นรวม 430 รายการเป็นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลออนไลน์และเว็บไซต์ทางการ 260 รายการและข้อมูลจากฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (ThaiJO) 170 รายการ เพื่อนำมาคัดเลือก วิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

บทความนี้เสนอแนวทางพัฒนาเชิงระบบ ได้แก่ การจัดตั้งกลไกกำกับงานทันตสาธารณสุขระดับจังหวัด การกำหนดตัวชี้วัดมาตรฐานร่วม การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและความก้าวหน้าในวิชาชีพ การส่งเสริมทักษะด้านการวิจัยและพัฒนา การเพิ่มความคล่องตัวในการจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์ทันตกรรมเพื่อให้ระบบงานสุขภาพช่องปากปฐมภูมิเป็นไปอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการพัฒนากระบวนการข้อมูลสุขภาพช่องปากและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนดำเนินงานได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้บริบทการกระจายอำนาจ

คำสำคัญ: ทันตสาธารณสุข / การถ่ายโอนภารกิจ / โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล / องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น / สุขภาพช่องปากปฐมภูมิ

ผู้รับผิดชอบบทความ: กิตติคุณ คำแถลง เลขที่ 6 ม.1 ต.ศรีสำราญ อ.น้ำโสม จ.อุตรธานี 41210 E-mail: kittikhun5946@gmail.com

ทันตแพทยศาสตรบัณฑิต ทันตแพทย์ชำนาญการ โรงพยาบาลน้ำโสม กลุ่มงานทันตกรรม เลขที่ 6 ม.1 ต.ศรีสำราญ อ.น้ำโสม จ.อุตรธานี 41210

Primary Oral Health System in Thailand

Under Decentralization:

Lessons from the Past and Future Directions

Kittikhun Khamthalaeng¹

Abstract

Currently, the Thai public health system is entering a major turning point resulting from the enforcement of the determining plans and process of decentralization to local government organization act, b.e. 2542 (1999) and the second decentralization plan in b.e. 2551 (2008). This structural change directly impacts the primary care service system, including primary oral health system, in the dimensions of personnel, budget, quality regulation, and professional standards.

This article is a narrative review aimed at analyzing the structural impacts of the decentralization policy on the primary oral health system, comparing the systemic differences between before and after the transfer of missions, and formulating systemic and policy proposals for strategic development guidelines through the "Past–Present–Future" conceptual framework. A search of relevant documents and research between B.E. 2560–2569 (2017–2026) was conducted from the central electronic journals database of Thailand, namely ThaiJO, in conjunction with policy documents, theses, and reliable websites, using keywords such as "public health dentistry," "transfer," and "Sub-district Health Promoting Hospital" for selection and content analysis and synthesis. Initially, a total of 430 documents and research papers were identified, consisting of 260 items from online sources and official websites, and 170 items from the Thai Journals Online (ThaiJO) database. Following the screening and selection processes, a final total of 16 items were included for content analysis and synthesis in this study. The study results revealed that the system in the past possessed strength in quality regulation, service standards according to professional principles, and the operation of preventive dentistry. Meanwhile, the current system after the transfer has increased management flexibility, yet still lacks a direct regulatory mechanism, resulting in variations in service quality and continuity across different areas. All of these findings have been used as crucial data to determine problem-solving guidelines and directions for systemic and strategic development toward quality and sustainability in the future.

To ensure the quality and sustainability under the decentralized context, this article proposes several systemic development strategies. These include establishing provincial-level regulatory mechanisms, defining shared standard indicators, advancing personnel capacity and professional career progression, and fostering research and development skills. Additionally, enhancing flexibility in the procurement of dental supplies and equipment, developing integrated oral health data systems, and leveraging digital technology are recommended to maintain system continuity.

Keywords: Public Health Dentistry / Decentralization / Sub-district Health Promoting Hospital / Local Government Organization / Primary Oral Health System

Corresponding Author: Kittikhun Khamthalaeng, 6 Moo.1 Srisamran, Namsom, Udonthani, 41210,

E-mail: kittikhun5946@gmail.com

Doctor of Dental Surgery, D.D.S, Dentist, Professional level, Namsom Hospital (Dental Department) 6 Moo.1 Srisamran, Namsom, Udonthani, 41210

1. บทนำ

สุขภาพช่องปากเป็นองค์ประกอบสำคัญของสุขภาพโดยรวมและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยองค์การอนามัยโลกมาระบุว่าปัญหาสุขภาพช่องปากเป็นหนึ่งในภาวะโรคที่พบได้บ่อยและส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพในระยะยาว (World Health Organization [WHO], 2018) ระบบงานทันตสาธารณสุขจึงมีบทบาทสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพและส่งเสริมสุขภาพของประชาชนตั้งแต่ระดับปฐมภูมิ ประเทศไทยได้พัฒนาระบบงานทันตสาธารณสุขภายใต้แนวคิดการดูแลสุขภาพปฐมภูมิ โดยมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เป็นหน่วยบริการด้านหน้าในการดำเนินงานส่งเสริม ป้องกัน และให้บริการรักษาทันตกรรมขั้นพื้นฐาน

การปฏิรูประบบบริหารภาครัฐผ่านนโยบายการถ่ายโอน รพ.สต. จากกระทรวงสาธารณสุขไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการกำกับดูแลระบบสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจหน้าที่และงบประมาณดังกล่าว นำมาซึ่งความท้าทายในการบริหารจัดการกำลังคนด้านทันตสาธารณสุข การจัดซื้อจัดจ้างวัสดุทันตกรรม ตลอดจนการควบคุมมาตรฐานคุณภาพบริการที่อาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้การขาดความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยบริการปฐมภูมิที่โอนย้ายไปกับโรงพยาบาลชุมชนแม่ข่ายในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ยังเป็นจุดเปราะบางที่อาจส่งผลกระทบต่อระบบการส่งต่อผู้ป่วยและการเข้าถึงบริการทางทันตกรรมที่มีประสิทธิภาพของประชาชนในระยะยาว

แม้นโยบายการถ่ายโอนจะมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความคล่องตัวและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น แต่ลักษณะเฉพาะของงานทันตสาธารณสุขซึ่งต้องอาศัยมาตรฐานวิชาชีพ การควบคุมคุณภาพ และบุคลากรเฉพาะทางทำให้เกิดคำถามเชิงนโยบายว่าระบบงานทันตสาธารณสุขจะสามารถคงคุณภาพและความเท่าเทียมของบริการได้เพียงใดภายใต้การกระจายอำนาจ (दाराररण รองเมือง และคณะ, 2567)

อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่าเอกสารส่วนใหญ่มีการรายงานปัญหาการถ่ายโอนด้านทันตสาธารณสุขในภาพกว้างหรือข้อจำกัดในรายพื้นที่แต่ยังไม่มีการสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเชิงระบบระหว่างก่อนและหลังการถ่ายโอนภารกิจอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนยังขาดเนื้อหาในส่วนการบูรณาการองค์ความรู้เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาเชิงระบบและนโยบายที่จะช่วยรองรับความยั่งยืนของงานทันตสาธารณสุข การศึกษานี้จึงเลือกใช้การทบทวนวรรณกรรมเชิงบรรยาย (Narrative Review) เนื่องจากสามารถรวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์หลักฐานจากเอกสาร งานวิจัย รายงานวิชาการ และเอกสารเชิงนโยบายที่มีความหลากหลายทั้งด้านรูปแบบและวิธีวิจัย เพื่ออธิบายพัฒนาการของระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิในบริบทของการกระจายอำนาจอย่างรอบด้าน อีกทั้งช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้จากหลายแหล่งเข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นแนวโน้ม ช่องว่างขององค์ความรู้ ประเด็นที่ยังเป็นข้อถกเถียงและข้อเสนอเชิงนโยบายที่ไม่สามารถได้จากการศึกษารายพื้นที่เพียงอย่างเดียว ทำให้สามารถมองเห็นภาพรวมของระบบ

ที่ครอบคลุมบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในหลากหลายมิติทำให้สามารถสะท้อนภาพเชิงโครงสร้างของระบบได้อย่างครบถ้วน

บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิผ่านกรอบอดีต-ปัจจุบัน-อนาคต เพื่อสะท้อนบทเรียนและเสนอแนวทางพัฒนาเชิงระบบภายใต้บริบทการกระจายอำนาจนี้ โดยประโยชน์ที่ได้รับจากบทความฉบับนี้แบ่งออกเป็นมิติสำคัญ ได้แก่ ในแง่มุมมองของผู้กำหนดนโยบายจะได้รับข้อเสนอเชิงระบบและยุทธศาสตร์รวมทั้งภาพสะท้อนเชิงโครงสร้างเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจปรับปรุงกฎระเบียบ หรือวางแนวทางการกำกับดูแลระบบงานทันตสาธารณสุขในภาพรวมของประเทศ สำหรับผู้ปฏิบัติงานระดับท้องถิ่นจะช่วยให้เข้าใจถึงบทเรียน ข้อจำกัด และรูปแบบแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ในการบริหารจัดการและจัดบริการทันตกรรมภายใต้บริบท อปท. ในส่วนของนักวิชาการจะได้รับองค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลหรือกรอบแนวคิดในการทำวิจัยต่อยอดเชิงลึก และในส่วนของประชาชนทั่วไปจะช่วยสร้างความตระหนักรู้และเข้าใจในสิทธิรวมถึงรูปแบบการเข้าถึงบริการทางทันตกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในบริบทการกระจายอำนาจ

2. ระเบียบวิธีศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมเชิงบรรยาย (Narrative Review) โดยทำการสืบค้น รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบงานทันตสาธารณสุขภายใต้บริบทการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในประเทศไทย ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ดังนี้

2.1 รวบรวมไฟล์เอกสารทางวิชาการและแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ประกอบด้วย วารสารวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานเชิงนโยบาย ตลอดจนข้อมูลจากเว็บไซต์ข่าวสารและเว็บไซต์องค์กรที่เป็นทางการและมีความน่าเชื่อถือ ทำการกำหนดคำสำคัญและฐานข้อมูลในการสืบค้นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้แก่ “ทันตสาธารณสุข” “การถ่ายโอน” “โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล” และดำเนินการสืบค้นผ่านฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ทางการแพทย์และสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศไทย ได้แก่ ฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (ThaiJo) โดยกำหนดขอบเขตเวลาของเอกสารที่เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2560 ถึง 2569 และใช้เงื่อนไขการสืบค้นแบบพหุคูณหลายเพื่อเปิดกว้างให้ครอบคลุมเอกสารที่เกี่ยวข้องมากที่สุด ในการสืบค้นเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2569 พบเอกสารและงานวิจัยในขั้นต้นรวมทั้งสิ้น 430 รายการ จำแนกเป็น ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลออนไลน์ และเว็บไซต์ทางการจำนวน 260 รายการ (ประกอบด้วย วารสารวิจัย 104 รายการ วิทยานิพนธ์ 65 รายการ รายงานเชิงนโยบาย 39 รายการ ข้อมูลจากเว็บไซต์ข่าวสารและองค์กรทางการ 52 รายการ) และข้อมูลจากฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (ThaiJO) จำนวน 170 รายการ

2.2 การคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการคัดกรองโดยการตรวจสอบความซ้ำซ้อนและข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ออก กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกโดยมุ่งเน้นเฉพาะเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานทันตสาธารณสุข เจ้าหน้าที่งานทันตสาธารณสุข การถ่ายโอน รพ.สต. สู่ อปท. และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยพิจารณาคัดเลือกจากความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา ความทันสมัยของข้อมูลและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษาเป็นสำคัญส่งผลให้มีเอกสารและงานวิจัยที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้รวมทั้งสิ้น 16 รายการ

2.3 การสกัดและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาทำการสกัดข้อมูลสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือก จากนั้นนำมาจัดกลุ่มประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ บริบทความเป็นมาและสถานการณ์การถ่ายโอนภารกิจ บทเรียนและปัจจัยความสำเร็จ มุมมองและทัศนคติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบสำคัญเชิงระบบ

2.4 การสรุปผลและนำเสนอข้อเสนอแนะ เป็นการนำผลการทบทวนวรรณกรรมและการสังเคราะห์องค์ความรู้ในขั้นต้นมาเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อบูรณาการเป็นแนวทางการพัฒนาเชิงระบบและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่มีความเป็นรูปธรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนและการบริหารจัดการระบบสุขภาพของปากปฐมภูมิใต้บริบทการกระจายอำนาจ ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาพิจารณาในมิติอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาต่อยอดทางวิชาการในอนาคต

3. ผลการทบทวนวรรณกรรม

3.1 ระบบบริการสุขภาพและระบบงานทันตสาธารณสุขในประเทศไทย

ระบบบริการสุขภาพของประเทศไทยมีโครงสร้างที่ซับซ้อนและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีหมุดหมายสำคัญคือการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (Universal Health Coverage: UHC) และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบบริการสุขภาพผ่านกรอบแนวคิด 6 เสาหลักของระบบสุขภาพ (6 Building Blocks) ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization [WHO], 2022) ประเทศไทยได้จัดวางระบบบริการสุขภาพแบบหลายระดับที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ไปจนถึงตติยภูมิ โดยมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานด้านหน้าในระดับปฐมภูมิ มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรคและการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานเพื่อให้ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึง ในปัจจุบันระบบสุขภาพไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างครั้งสำคัญผ่านนโยบายการถ่ายโอนภารกิจ รพ.สต. ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการ

ของแต่ละพื้นที่ตลอดจนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการระบบบริการสุขภาพของตนเองมากขึ้น (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ม.ป.ป.)

ระบบบริการสุขภาพเป็นระบบที่มีความซับซ้อนและประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายฝ่าย การขับเคลื่อนระบบสุขภาพให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริงนั้น จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญที่เรียกว่า "6 เสาหลักของระบบสุขภาพ" เสาหลักทั้ง 6 ประการนี้มีได้ทำงานแยกส่วนกัน แต่เป็นฟันเฟืองที่ต้องเชื่อมประสานกันอย่างเหนียวแน่น การประเมินผลลัพธ์ของระบบสุขภาพในแต่ละประเทศจึงไม่สามารถวัดจากเสาใดเสาหนึ่งได้ แต่ต้องมองภาพรวมที่มีความเชื่อมโยงภายใต้บริบทและเงื่อนไขเฉพาะของประเทศนั้น ๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสุขภาพของประชากรอย่างยั่งยืน (สมเกียรติ วัฒนศิริชัยกุล, 2562) เมื่อวิเคราะห์ระบบสุขภาพและงานทันตสาธารณสุขร่วมกันผ่านกรอบแนวคิด 6 เสาหลักเพื่อสะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศ จะพบประเด็นสำคัญในเสาหลักด้านระบบการให้บริการ (Service Delivery) ว่าประเทศไทยใช้ รพ.สต. เป็นแกนหลักในระดับปฐมภูมิเพื่อให้บริการเชิงรุกและงานทันตกรรมพื้นฐาน ทว่าการถ่ายโอนภารกิจไปสู่ท้องถิ่นในปัจจุบัน แม้จะสร้างความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานระดับพื้นที่ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ากำลังเกิดความท้าทายในเรื่องการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานวิชาชีพที่อาจมีความแตกต่างกันในแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งลักษณะการกระจายตัวของบริการในระดับปฐมภูมิของไทยนี้มีความแตกต่างจากกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ ที่แม้จะมีระบบบริการหลายระดับเช่นกัน แต่บริการทางทันตกรรมมักกระจุกตัวอยู่อย่างหนาแน่นเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ (Acharya et al., 2024) ขณะที่ในประเทศแถบยุโรปอย่างไอร์แลนด์ รัฐบาลจะใช้วิธีการจัดบริการผ่านรูปแบบการทำสัญญากับทันตแพทย์ภาคเอกชนเพื่อเข้ามาจัดสรรบริการสาธารณสุขให้แก่ประชาชนในภาคบริบาลของรัฐแทน (Leavy et al., 2025)

ในส่วนของเสาหลักด้านกำลังคนด้านสุขภาพ (Health Workforce) ประเทศไทยมีความโดดเด่นในการกระจายบุคลากรโดยเฉพาะในมิติของทันตบุคลากรที่มีสัดส่วนทันตแพทย์ต่อประชากรดีที่สุดที่สุดในภูมิภาคคืออยู่ที่ 1:2,500 อีกทั้งยังประสบความสำเร็จในการบูรณาการบุคลากรระดับกลาง เช่น เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขหรือทันตภิบาลเข้ามาขับเคลื่อนงานส่งเสริมและป้องกันในระดับปฐมภูมิได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Acharya et al., 2024) อย่างไรก็ตามนโยบายการกระจายอำนาจและการถ่ายโอน รพ.สต. กลับส่งผลกระทบต่อเสาหลักนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการเกิดสูญญากาศและความไม่ชัดเจนในสายการบังคับบัญชารวมถึงความก้าวหน้าในตำแหน่งงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ปรากฏการณ์นี้เมื่อเทียบกับต่างประเทศจะพบรูปแบบปัญหาที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยในประเทศเพื่อนบ้านอย่างเมียนมาต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนกำลังคนด้านทันตสาธารณสุขอย่างวิกฤตด้วยสัดส่วนทันตแพทย์ต่อประชากรสูงถึง 1:16,000 และไม่มีโครงสร้างตำแหน่งเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในระบบงานภาครัฐ (Oo et al., 2021) ขณะที่รัฐเกรละของอินเดีย แม้จะมีสัดส่วนทันตแพทย์ในภาพรวมค่อนข้างดีที่ 1:2,200 แต่กลับมี

ทันตแพทย์เพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่เลือกปฏิบัติงานในสถานพยาบาลของรัฐ ส่งผลให้บริการทันตสาธารณสุขในพื้นที่ห่างไกลขาดแคลนทันตบุคลากรเป็นอย่างมาก (Ramanarayanan et al., 2020) ส่วนในประเทศไอร์แลนด์ ปัญหากำลังคนกลับสะท้อนผ่านการลดลงของจำนวนทันตแพทย์เอกชนที่ยินดีจะทำสัญญากับรัฐเนื่องจากระบบค่าตอบแทนและแรงจูงใจทางการเงินจากภาครัฐไม่มีความดึงดูดใจเพียงพอ (Leavy et al., 2025)

สำหรับเสาหลักด้านการเงินการคลังสุขภาพ (Health Financing) ประเทศไทยได้รับความชื่นชมในระดับสากลจากการดำเนินระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าหรือสิทธิบัตรทอง ซึ่งเมื่อบูรณาการร่วมกับระบบประกันสังคมและสวัสดิการรักษายาบาลข้าราชการแล้ว กองทุนทั้งสามนี้สามารถทำหน้าที่ปกป้องความเสี่ยงทางการเงินและป้องกันภาวะล้มละลายจากการเจ็บป่วยให้แก่ประชาชนได้อย่างครอบคลุม ส่งผลให้สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่ประชาชนต้องจ่ายด้วยตนเองสำหรับบริการทันตกรรมต่ำที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยคิดเป็นเพียงร้อยละ 10.5 เท่านั้น (Acharya et al., 2024) สภาพการณ์ดังกล่าวมีความแตกต่างอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับประเทศเมียนมาและบังกลาเทศ ซึ่งประชาชนยังคงต้องแบกรับสัดส่วนค่าบริการส่วนเกินที่ต้องชำระเองสูงมากถึงร้อยละ 74-78 เป็นอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการทันตกรรมของผู้มีรายได้น้อย (Oo et al., 2021) และเมื่อหันไปมองประเทศพัฒนาแล้วอย่างไอร์แลนด์ ประชากรส่วนใหญ่ประมาณ 2 ใน 3 ยังจำเป็นต้องรับผิดชอบค่าบริการทันตกรรมด้วยตนเองหรือหันไปพึ่งพาประกันสุขภาพภาคเอกชน โดยรัฐบาลไอร์แลนด์จะเข้ามาสนับสนุนค่าใช้จ่ายเฉพาะในกลุ่มประชากรที่ถือบัตรสิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ (Medical Card) ที่ออกโดยสำนักงานบริการสุขภาพของรัฐ (HSE) รวมถึงกลุ่มผู้ประกันตนบางรายตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น (Leavy et al., 2025)

เมื่อพิจารณาในเสาหลักด้านระบบสารสนเทศทางการแพทย์ (Health Information Systems) โครงสร้างส่วนกลางของสาธารณสุขประเทศไทยมีความเข้มแข็งในการใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการสาธารณสุข (HMIS) ที่เชื่อมโยงกับระบบสิทธิประโยชน์หลักได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับแนวโน้มการยกระดับระบบข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และการนำเทคโนโลยีการแพทย์และทันตกรรมทางไกล (Tele-medicine/Tele-dentistry) มาใช้เพื่อลดความแออัดในโรงพยาบาลและขยายโอกาสการเข้าถึงบริการในพื้นที่ห่างไกล ทว่าในมิติปฏิบัติของ รพ.สต. ที่ถูกถ่ายโอนไปยัง อปท. ในเสาหลักด้านเทคโนโลยี การเข้าถึงยาและเวชภัณฑ์จำเป็น (Access to Essential Medicines) กลับพบอุปสรรคเชิงระบบในเรื่องความล่าช้าของการจัดซื้อจัดจ้างวัสดุอุปกรณ์ทันตกรรม เนื่องจากหน่วยงานส่วนท้องถิ่นยังขาดประสบการณ์และองค์ความรู้เฉพาะทางในงานทันตกรรม ซึ่งความท้าทายนี้แตกต่างจากประเทศภูฏานและอินเดียที่ระบบสารสนเทศสุขภาพยังคงมีลักษณะกระจายกระจาย ข้อมูลขาดความสมบูรณ์และคุณภาพ ส่งผลให้ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อสะท้อนปัญหาสุขภาพช่องปากที่แท้จริงในแต่ละพื้นที่ได้ (Acharya et al., 2024) ในขณะที่ประเทศเอธิโอเปียและอิหร่าน ความท้าทายกลับมุ่งเน้นไปที่ความจำกัดของโครงสร้างพื้นฐาน โดยประสบปัญหาขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ขั้นรุนแรง ร่วมกับการขาดสิทธิ์การเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เสถียรในสถานพยาบาลระดับต่าง ๆ

(Manyazewal, 2017) ท้ายที่สุด ในเสาหลักด้านภาวะผู้นำและธรรมาภิบาล (Leadership & Governance) ประเทศไทยมีโครงสร้างเชิงนโยบายและแผนพัฒนาระบบบริการ (Service Plan) จากส่วนกลางที่มีความมั่นคงและชัดเจน แต่เมื่อเกิดการปฏิรูประบบบริหารผ่านการกระจายอำนาจ ส่งผลให้กลไกการกำกับดูแลและตรวจสอบมาตรฐานงานวิชาชีพทันตสาธารณสุขจากหน่วยงานส่วนกลางส่งผ่านไปไม่ถึง รพ.สต. ที่โอนย้ายไปอยู่กับ อบต. เกิดเป็นช่องว่างเชิงอำนาจหน้าที่และความไม่ชัดเจนในการบริหารงานบุคคลและการควบคุมคุณภาพบริการ (สุปรียา เครือสาร, 2562; สมฤทธิ์ จิโรจน์วณิชชากร, 2566) ซึ่งในบริบทต่างประเทศ เช่น ประเทศลิเบีย ปัญหาด้านธรรมาภิบาลจะเกิดขึ้นในลักษณะโครงสร้างใหญ่ที่ขาดการวางแผนนโยบายและแผนงานด้านทันตสาธารณสุขที่เป็นรูปธรรมตั้งแต่ต้น (Manyazewal, 2017) ส่วนในประเทศอิหร่าน ปัญหาในเสาหลักนี้กลับฝังรากอยู่ในมิติของทัศนคติ โดยบุคลากรและผู้บริหารในระบบสาธารณสุขมักมีแนวคิดที่มองว่าระบบงานทันตสาธารณสุขหรืองานสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคมันเป็นเพียงภารกิจรองที่สำคัญน้อยกว่างานรักษาพยาบาลทั่วไปในโรงพยาบาล (Farrokhi et al., 2026)

จากภาพสะท้อนของระบบงานทันตสาธารณสุขและระบบบริการสุขภาพทั้งในและต่างประเทศผ่านกรอบ 6 เสาหลักข้างต้น จะเห็นได้ว่าระบบสุขภาพของไทยมีจุดแข็งและต้นทุนที่ค่อนข้างสูงในด้านหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าและการจัดวางอัตรากำลังคน ความท้าทายสำคัญในอนาคตคือการบริหารจัดการเชิงนโยบายและธรรมาภิบาล ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงจากการถ่ายโอนภารกิจปฐมภูมิสู่ท้องถิ่น ซึ่งบทเรียนและตัวแบบจากต่างประเทศเหล่านี้จะเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อออกแบบกลไกเชิงระบบที่ช่วยให้งานทันตสาธารณสุขของประเทศไทยสามารถคงไว้ซึ่งคุณภาพบริการตามมาตรฐานวิชาชีพและความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการของประชาชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

3.2 ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในอดีต

ก่อนการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิของประเทศไทยดำเนินงานภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงสาธารณสุขอย่างเป็นทางการ โดยมีกรมอนามัยเป็นหน่วยงานหลักในการกำหนดนโยบาย แผนงาน มาตรฐานบริการ และแนวทางการจัดบริการสุขภาพช่องปากในระดับปฐมภูมิ ซึ่งเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ระบบดังกล่าวถูกออกแบบให้สอดคล้องกับแนวคิดการดูแลสุขภาพปฐมภูมิ (Primary Health Care) โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคเป็นสำคัญควบคู่กับการให้บริการรักษาทันตกรรมขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนในระดับชุมชน (กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย, 2547) การจัดบริการทันตสาธารณสุขใน รพ.สต. ใช้แนวคิดการดูแลตามช่วงวัย ครอบคลุมประชากรตั้งแต่เด็กปฐมวัย เด็กวัยเรียน วัยทำงาน จนถึงผู้สูงอายุ โดยมีการดำเนินงานเชิงรุกผ่านสถานที่และกลไกในชุมชน เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียน ชมรมผู้สูงอายุ และการออกหน่วยบริการเชิงรุกในพื้นที่ การดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดทันตกรรมปฐมภูมิ (Primary Care Dentistry) ซึ่งให้ความสำคัญกับการป้องกันโรค การดูแลสุขภาพช่องปากอย่างต่อเนื่องและการเข้าถึงบริการในระดับปฐมภูมิ (Singh &

Watt, 2021) ในการจัดบริการสุขภาพช่องปากพบว่า รพ.สต. ส่วนใหญ่สามารถจัดบริการส่งเสริมและป้องกันสุขภาพช่องปากได้ครอบคลุมกลุ่มประชากรเป้าหมายหลัก ได้แก่ เด็กปฐมวัย เด็กวัยเรียน หญิงตั้งครรภ์ และผู้สูงอายุ โดยมีการดำเนินกิจกรรมตามช่วงวัยอย่างเป็นระบบส่งผลให้การดูแลสุขภาพช่องปากในระดับชุมชนมีความต่อเนื่องและครอบคลุมประชากรกลุ่มเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม ในเชิงโครงสร้างระบบงานในอดีตมีความชัดเจนทั้งด้านบทบาทหน้าที่และสายบังคับบัญชาทางวิชาชีพ ทันตบุคลากรใน รพ.สต. ปฏิบัติงานภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอและจังหวัด มีระบบนิเทศติดตามงาน การประเมินผล และการรายงานผลตามตัวชี้วัดมาตรฐานระดับประเทศอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การดำเนินงานด้านทันตสาธารณสุขมีทิศทางที่สอดคล้องกันทั่วประเทศ แม้บริบทด้านทรัพยากรและสภาพพื้นที่จะแตกต่างกัน ในด้านทรัพยากร ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิในอดีตได้รับการสนับสนุนงบประมาณเฉพาะด้านทั้งส่งเสริมและป้องกันสุขภาพช่องปาก รวมถึงลงทุนด้านวัสดุและครุภัณฑ์ทันตกรรม ทำให้ รพ.สต. สามารถพัฒนาศักยภาพการให้บริการได้อย่างต่อเนื่อง มีการกระจายทันตบุคลากรให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่และได้รับการสนับสนุนจากทันตแพทย์โรงพยาบาลแม่ข่าย เพื่อเสริมศักยภาพการจัดบริการทันตกรรมในระดับปฐมภูมิอย่างเหมาะสม

ผลจากการดำเนินงานภายใต้ระบบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิใน รพ.สต. ทั้งในด้านการครอบคลุมคุณภาพบริการ มาตรฐานบริการตามหลักวิชาชีพ ความต่อเนื่องของการดูแลสุขภาพช่องปากและความสามารถในการดำเนินงานเชิงส่งเสริมและป้องกันในระดับชุมชน อย่างไรก็ตามแม้ระบบในอดีตจะมีจุดแข็งด้านการกำกับมาตรฐานและการบริหารจัดการเชิงระบบแต่ก็ยังเผชิญข้อจำกัดด้านการบริหารงบประมาณเนื่องจากส่วนใหญ่ต้องรอการจัดสรรจากโรงพยาบาลแม่ข่าย (ธัญกรณ์ คำค้อ, 2568; เบญจวรรณ จันทระ และคณะ, 2568) นอกจากนี้ยังมีเรื่องของภาระงานของทันตบุคลากรและความก้าวหน้าในวิชาชีพจากการศึกษาของขวัญชีวา ธรรมสโรช และทรงวุฒิ ดวงรัตน์พันธ์ (2564) พบว่าเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้องเผชิญกับสภาวะทางตันของสายงานวิชาชีพ การขาดใบประกอบวิชาชีพและกฎหมายรองรับที่ชัดเจนทำให้เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขขาดขวัญกำลังใจจนมีความต้องการย้ายสายงานหรือลาออกจากระบบ (ศุภชัย ยานะเรือง, 2559) และพบข้อจำกัดในเรื่องความแตกต่างด้านศักยภาพระหว่างพื้นที่ ซึ่งกลายเป็นบริบทสำคัญที่นำไปสู่การปฏิรูประบบสุขภาพและการถ่ายโอนภารกิจของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในระยะต่อมา

3.3 ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายหลังการถ่ายโอน

ภายหลังการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) จากกระทรวงสาธารณสุขไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิของประเทศไทยได้เปลี่ยนผ่านเข้าสู่บริบทการบริหารจัดการแบบกระจายอำนาจ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการกำหนดทิศทางการจัดบริการ การบริหารงบประมาณ และการพัฒนาระบบสุขภาพใน

ระดับพื้นที่ (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ม.ป.ป.; สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ม.ป.ป.) การกระจายอำนาจได้ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขปฐมภูมิอย่างมีนัยสำคัญ ในเชิงบริหารจัดการ การถ่ายโอนภารกิจช่วยเพิ่มความคล่องตัวและลดขั้นตอนระบบราชการ ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมสามารถตอบสนองต่อปัญหาในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (2568) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จของหลายพื้นที่ในการใช้ประโยชน์จากการกระจายอำนาจ โดยเฉพาะการบูรณาการงบประมาณจากกองทุนสุขภาพในระดับท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนงานทันตกรรมป้องกันและการส่งเสริมสุขภาพช่องปากในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ ธัญกรณ์ คำค้อ (2568) พบว่าการดำเนินงานทันตสาธารณสุขยังคงรักษาความเป็นเครือข่ายและมีการประสานงานอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือด้านงบประมาณที่มีความคล่องตัวมากขึ้นและได้รับการสนับสนุนครุภัณฑ์และรถทันตกรรมเคลื่อนที่เพื่อดำเนินงานทันตสาธารณสุขในพื้นที่ นอกจากนี้การที่หน่วยบริการอยู่ใกล้ชิดกับกลไกการบริหารส่วนท้องถิ่นยังช่วยเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนและภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและจัดบริการสุขภาพช่องปากปฐมภูมิให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินงานโดยรวมมีความคล่องตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการจัดซื้อครุภัณฑ์และการดำเนินโครงการสุขภาพช่องปากที่สามารถตอบสนองต่อบริบทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

ภายใต้บริบทดังกล่าวระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจำเป็นต้องปรับตัวจากการดำเนินงานภายใต้การกำกับจากส่วนกลางไปสู่การทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่มากขึ้น แนวทางการพัฒนาและจัดบริการสุขภาพช่องปากภายหลังการถ่ายโอนยังคงยึดหลักการดูแลสุขภาพปฐมภูมิและแนวคิดสุขภาพองค์รวม โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคเป็นฐานสำคัญ ควบคู่กับการให้บริการรักษาทันตกรรมขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน (พุลพฤกษ์ โสภารัตน์, 2564) ทั้งนี้งานทันตสาธารณสุขถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบบริการสุขภาพปฐมภูมิที่เชื่อมโยงการทำงานระหว่างหน่วยบริการภาคีเครือข่าย และชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างความครอบคลุมและความต่อเนื่องในการดูแลสุขภาพช่องปากของประชาชน ในเชิงรูปแบบการจัดบริการภายหลังการถ่ายโอนให้ความสำคัญกับการดำเนินงานเชิงรุกในระดับชุมชนมากขึ้น โดยเน้นการสร้างเสริมสุขภาพช่องปากตามช่วงวัย การพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพช่องปากของประชาชนและการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพช่องปากผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดบริการจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในหน่วยบริการ แต่ขยายไปสู่โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และกิจกรรมในชุมชน โดยอาศัยกลไกภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครสาธารณสุขเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงาน ด้านโครงสร้างการบริหารจัดการภายหลังการถ่ายโอนมีลักษณะการกำกับดูแลแบบเครือข่ายมากขึ้น โดยบทบาทของ

หน่วยงานระดับจังหวัดเปลี่ยนจากการกำกับสั่งการโดยตรง ไปสู่การสนับสนุนทางด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในพื้นที่

อย่างไรก็ตามความชัดเจนของสายบังคับบัญชาทางวิชาชีพด้านทันตสาธารณสุขมีแนวโน้มลดลงส่งผลให้การนิเทศติดตามงานและการประเมินผลด้านคุณภาพบริการทันตกรรมมีความหลากหลายและแตกต่างกันระหว่างพื้นที่ นอกจากนี้ในการศึกษาของ ปฐมพงษ์ กันธิยะ และคณะ (2567) พบว่าบุคลากรในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการถ่ายโอนไปไม่ทั้งหมดและมีจำนวนบุคลากรไม่เป็นไปตามกรอบอัตรากำลังที่มีอยู่เดิมก่อนการถ่ายโอน สะท้อนภาพของปริมาณงานเท่าเดิมแต่ปริมาณคนลดลงจากบุคลากรตามโครงสร้างที่กำหนดไว้ นอกจากนี้บุคลากรบางส่วนยังเกิดความรู้สึกแยกส่วนจากกลุ่มงานทันตกรรมในโรงพยาบาลแม่ข่าย โดยมองว่าตนเองเป็นบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากกว่าที่จะเป็นส่วนหนึ่งของทีมทันตบุคลากรของโรงพยาบาลแม่ข่าย (ขวัญชีวา ธรรมสโรช และทรงวุฒิ ดวงรัตนพันธ์, 2564) ประเด็นดังกล่าวถือเป็นสิ่งสำคัญเช่นกันเนื่องจากสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงานเป็นปัจจัยหลักปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน (รัชนิวรรณ ภูมิสะอาด และวรยา มณีลังกา, 2559) ในด้านทรัพยากรระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิภายหลังการถ่ายโอนอาศัยการบูรณาการแหล่งงบประมาณในระดับท้องถิ่น เช่น งบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกองทุนสุขภาพตำบล เพื่อสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมและป้องกันสุขภาพช่องปาก การจัดสรรทรัพยากรในลักษณะดังกล่าวช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นในการดำเนินงานแต่ในบางพื้นที่เมื่อมีการถ่ายโอนสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพบว่าในระยะแรกเกิดภาวะความหยุดชะงักเนื่องจากการขาดความชัดเจนในระเบียบปฏิบัติและระบบการเงินการคลังแบบใหม่ (ธัญกรณ์ คำค้อ, 2568) อย่างไรก็ตามถึงแม้ท้องถิ่นจะมีการสนับสนุนงบประมาณที่สูงขึ้นตามขนาดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแต่ยังพบปัญหาความล่าช้าในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ทันตกรรมเนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดประสบการณ์ในการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ทางด้านทันตกรรม (เบญจวรรณ จันทระ และคณะ, 2568) ส่งผลให้ขาดความต่อเนื่องของการบริหารทรัพยากรและครุภัณฑ์ทางทันตกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

โดยภาพรวมระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายหลังการถ่ายโอนมีจุดเด่นด้านความคล่องตัวโดยเฉพาะในเรื่องการจัดการงบประมาณ การเชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากขึ้น อย่างไรก็ตามความท้าทายสำคัญยังคงอยู่ที่การคงไว้ซึ่งมาตรฐานบริการ ความต่อเนื่องของการกำกับทางมาตรฐานวิชาชีพ จากการศึกษาของ อนนต์ เฟื่องขจร และคณะ (2567) พบว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนมักประสบปัญหาการรับรองมาตรฐานวิชาชีพที่ไม่ชัดเจน ขาดทันตแพทย์พี่เลี้ยงในการกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดเหมือนระบบเดิมของกระทรวงสาธารณสุข ส่งผลให้เกิดความสับสนในขอบเขตการปฏิบัติงานและความปลอดภัยของผู้รับบริการ นอกจากนี้ยังขาดการวางแผนในการการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและความก้าวหน้าการเลื่อนระดับตำแหน่งในวิชาชีพของทันตบุคลากรอย่างเป็นระบบซึ่งเป็นประเด็นสำคัญ

ที่ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้ระบบสามารถดำเนินไปได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืนภายหลังการถ่ายโอนสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. อภิปรายผลจากบทเรียนสู่การเปลี่ยนผ่านระบบ

ผลการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างระบบสุขภาพช่องปากปทุมภูมิก่อนและหลังการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความแตกต่างสำคัญของทั้งสองระบบไม่ได้อยู่ที่การมีหรือไม่มีบริการทันตกรรมในระดับปทุมภูมิ หากแต่อยู่ที่ “กลไกการกำกับและควบคุมคุณภาพของระบบ” โดยระบบเดิมภายใต้การกำกับของกระทรวงสาธารณสุขมีความเข้มแข็งด้านการกำหนดมาตรฐาน ตัวชี้วัด และการนิเทศติดตามงานทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การดำเนินงานมีทิศทางและคุณภาพที่ค่อนข้างสม่ำเสมอทั่วประเทศ ในขณะที่ระบบภายหลังการถ่ายโอนมีความยืดหยุ่นด้านการบริหารจัดการและการจัดสรรทรัพยากรในระดับพื้นที่เพิ่มขึ้น แต่ยังขาดโครงสร้างรองรับงานทันตสาธารณสุขโดยเฉพาะ ทำให้การกำกับมาตรฐานและการพัฒนาคุณภาพบริการทันตกรรมมีความหลากหลายและแตกต่างกันระหว่างพื้นที่ ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การถ่ายโอนภารกิจเป็นการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างด้านการบริหารมากกว่าการออกแบบระบบบริการสุขภาพช่องปากใหม่อย่างครบถ้วน แม้แนวทางการจัดบริการภายหลังการถ่ายโอนยังคงยึดหลักการดูแลสุขภาพปทุมภูมิและการส่งเสริมป้องกันโรคเป็นฐานสำคัญ แต่การขาดกลไกกำกับเฉพาะด้านทันตสาธารณสุขส่งผลให้การขับเคลื่อนงานทันตกรรมเชิงระบบ เช่น การวางแผนบริการตามกลุ่มประชากร การพัฒนาคุณภาพบริการ และการติดตามผลลัพธ์ด้านสุขภาพช่องปาก ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีเอกภาพเช่นในอดีต ประเด็นด้านทันตบุคลากรถือเป็นบทเรียนสำคัญอีกประการหนึ่งจากการเปลี่ยนผ่านระบบหลายการศึกษาชี้ให้เห็นว่าบทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขและทันตแพทย์ในระบบปทุมภูมิภายหลังการถ่ายโอนมีความคลุมเครือมากขึ้น ทั้งในด้านการบังคับบัญชาทางวิชาชีพ บทบาทในการกำกับงาน และความรับผิดชอบเชิงระบบ ส่งผลต่อการวางแผนบริการทันตกรรมเชิงประชากรและการพัฒนาระบบบริการในระยะยาว (ขวัญชีวา ธรรมสโรช และทรงวุฒิ ดวงรัตนพันธ์, 2564; ศักดิ์สิทธิ์ ชำนาญงาน และสมบุญ คีลากุล, 2566) นอกจากนี้ภาระงานด้านการบริหารและเอกสารที่เพิ่มขึ้นภายใต้ระบบท้องถิ่นเนื่องจากอัตรากำลังไม่เพียงพอ (ธัญกรณ์ คำค้อ, 2568; ปฐมพงษ์ กันธิยะ และคณะ, 2567) อาจส่งผลให้บุคลากรมีเวลาในการดำเนินงานส่งเสริมและป้องกันสุขภาพช่องปากลดลง

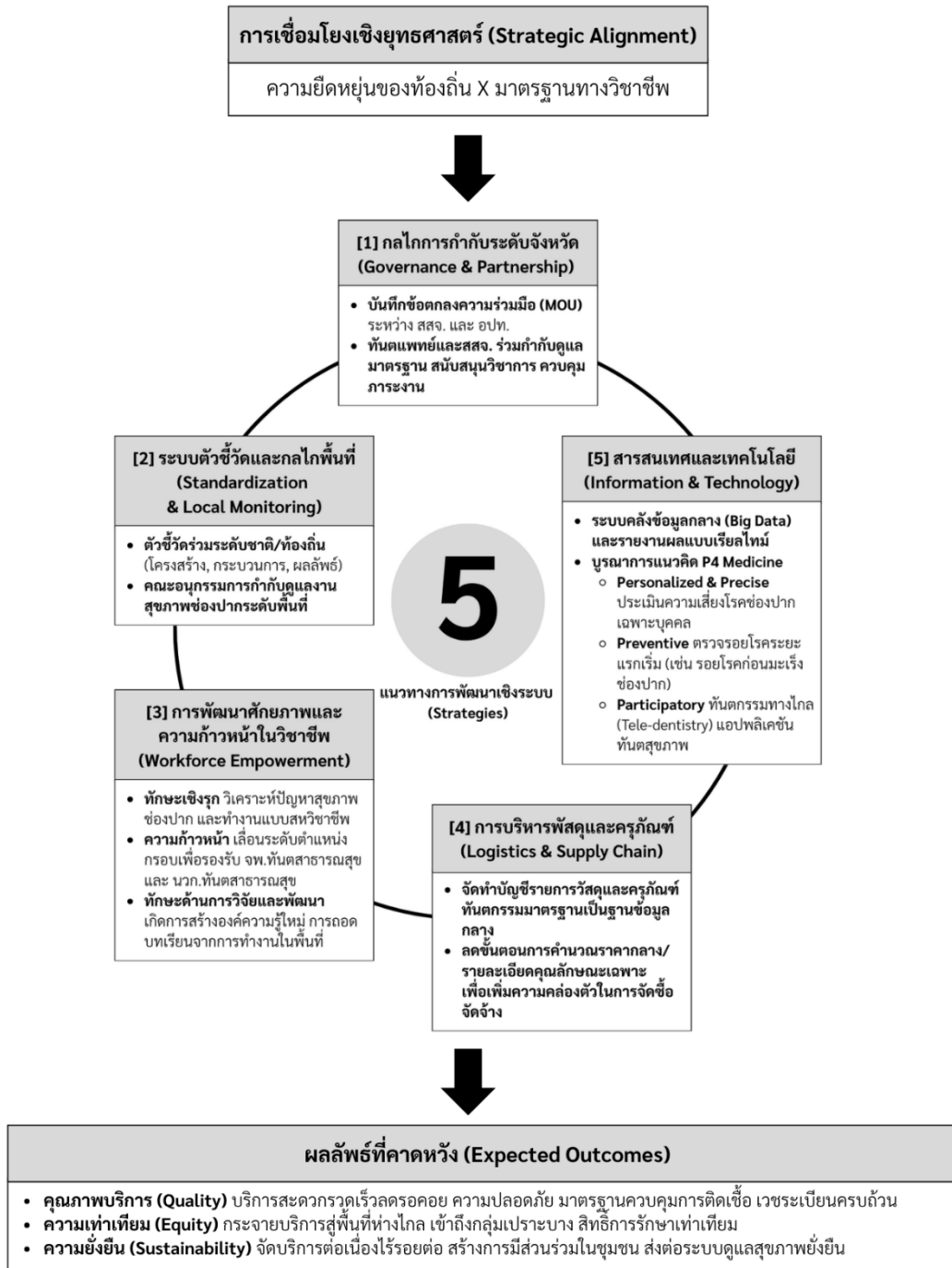
บทเรียนจากการเปลี่ยนผ่านระบบสะท้อนให้เห็นว่า ความท้าทายของระบบสุขภาพช่องปากปทุมภูมิภายหลังการถ่ายโอนไม่ได้เกิดจากข้อจำกัดของหน่วยบริการหรือบุคลากรในระดับพื้นที่ หากแต่เกิดจากการขาดกลไกกำกับเชิงระบบที่สามารถเชื่อมโยงการบริหารแบบกระจายอำนาจกับมาตรฐานวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาระบบในระยะต่อไปจึงควรมุ่งออกแบบกลไกธรรมาภิบาลที่สร้างสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นของการบริหารโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการคงไว้ซึ่งมาตรฐานวิชาชีพ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และระบบกำกับคุณภาพบริการ ซึ่งจะช่วยให้ทันตบุคลากรในพื้นที่มีกลไกกำกับการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและได้รับการสนับสนุนทรัพยากรอย่างตรงจุดซึ่งนำไปสู่ผลลัพธ์ที่

ทันตบุคลากรเกิดความมั่นคงและความก้าวหน้าในสายอาชีพ รวมไปถึงระบบการส่งต่อผู้ป่วยและมาตรฐานการรักษาที่มีความไร้รอยต่อมากยิ่งขึ้นและท้ายที่สุดจะส่งผลกระทบต่อเชิงบวกอย่างเป็นรูปธรรมต่อประชาชน ทำให้ได้รับบริการทางทันตกรรมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และปลอดภัย อันเป็นรากฐานสำคัญในการยกระดับสุขภาพช่องปากและคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในชุมชนอย่างยั่งยืน

5. ทิศทางระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในอนาคต

ทิศทางเพื่อการพัฒนา ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิภายใต้บริบทการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบเชิงระบบที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นด้านการบริหารจัดการของท้องถิ่นกับการคงไว้ซึ่งมาตรฐานวิชาชีพด้านทันตสาธารณสุขเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและยั่งยืน

ภาพที่ 1 ทิศทางระบบสุขภาพช่องปากปทุมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในอนาคต

จากภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าแนวทางสำคัญประการแรก คือการจัดตั้งกลไกกำกับงานทันตสาธารณสุขระดับจังหวัดเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางด้านวิชาการในการกำหนดทิศทางการพัฒนางาน วางแผนบริการ และกำกับมาตรฐานการดำเนินงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานสาธารณสุข กลไกดังกล่าวควรเชื่อมโยงนโยบายระดับประเทศสู่การปฏิบัติ

ในระดับพื้นที่พร้อมสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพบริการอย่างต่อเนื่องโดยอาจกำหนดความร่วมมือผ่านบันทึกข้อตกลงระหว่างองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) เพื่อกำหนดบทบาทของทันตแพทย์ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขในการร่วมกำกับดูแลการบริการให้เป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพ สนับสนุนด้านวิชาการ ควบคุมสัดส่วนการปฏิบัติงานและการะงานให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม การจัดตั้งกลไกร่วมในระดับจังหวัดในลักษณะนี้จะทำหน้าที่เสมือนเป็นพี่เลี้ยงให้แก่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นโดยโครงสร้างนี้จะช่วยลดความเสี่ยงทางกฎหมายและการบริหารงานบุคคลของท้องถิ่นในการจัดบริการสุขภาพที่ซับซ้อน ช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีช่องทางในการปรึกษาและรับการสนับสนุนทรัพยากรจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและโรงพยาบาลแม่ข่าย ส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานสุขภาพช่องปากปทุมภูมิได้อย่างมั่นใจ ถูกต้องตามหลักวิชาชีพ และลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน

ประการที่สอง คือการกำหนดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการทันตสาธารณสุขที่สามารถใช้ร่วมกันในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นโดยตัวชี้วัดดังกล่าวควรครอบคลุมทั้งด้านโครงสร้าง กระบวนการ และผลลัพธ์ ปรับเปลี่ยนและลดจำนวนตัวชี้วัดที่ซ้ำซ้อน เลือกใช้เฉพาะตัวชี้วัดมาตรฐานที่สะท้อนผลลัพธ์ที่แท้จริง มาเป็นเครื่องมือกลางในการติดตามและเปรียบเทียบคุณภาพบริการระหว่างพื้นที่ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความโปร่งใสเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่กำกับดูแลงานด้านสุขภาพช่องปากในระดับพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการวางแผนบริการ กำหนดทิศทางยุทธศาสตร์ และเชื่อมโยงนโยบายระดับชาติให้สอดคล้องกับบริบทปัญหาสุขภาพช่องปากของคนในพื้นที่ การเปลี่ยนมาใช้ตัวชี้วัดผลลัพธ์ร่วมกันที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ในการแสดงผลงานด้านทันตสาธารณสุขต่อประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม ตัวชี้วัดที่สะท้อนคุณภาพและอัตราการเข้าถึงบริการจะกลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้สร้างความชอบธรรมทางการเมือง ยกกระดับความเชื่อมั่นของประชาชนต่อผู้บริหารท้องถิ่น และใช้เป็นเกณฑ์อ้างอิงทางวิชาการเพื่อขออนุมัติงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากแหล่งทุนภายนอกหรือกองทุนสุขภาพระดับประเทศได้ดียิ่งขึ้น

ประการที่สาม คือการพัฒนาศักยภาพทันตบุคลากรซึ่งถือเป็นปัจจัยเชิงระบบที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากงานทันตสาธารณสุขเป็นบริการที่ต้องอาศัยทั้งความรู้ทางวิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และความเข้าใจบริบทชุมชนในแต่ละพื้นที่ จึงต้องมีการพัฒนาบุคลากรให้ครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน การเสริมสร้างทักษะด้านการวิเคราะห์ปัญหาสุขภาพช่องปาก การทำงานแบบสหวิชาชีพ และการพัฒนาคุณภาพบริการ รวมถึงการส่งเสริมทักษะด้านการวิจัยและพัฒนาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การถอดบทเรียนการทำงานในระดับพื้นที่และการพัฒนานวัตกรรม รวมไปถึงการจัดบริการทันตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนซึ่งจะช่วยให้งานประจำกลายเป็นงานวิจัยที่สามารถนำผลลัพธ์ไปพัฒนานโยบายด้านทันตสาธารณสุขในท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนการสร้างเส้นทางความก้าวหน้าในสายอาชีพและการเลื่อนระดับตำแหน่งที่

สอดคล้องกับบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะการขยายกรอบการกำหนดตำแหน่งรองรับเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขหรือนักวิชาการทันตสาธารณสุขที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตร 4 ปี ซึ่งจะช่วยลดข้อจำกัดด้านความก้าวหน้า ยกระดับบทบาทจากผู้ให้บริการสู่การเป็นนักวิชาการและนักวิจัยชุมชนเป็นการเสริมสร้างแรงจูงใจและเพิ่มอัตราการคงอยู่ของบุคลากรในระบบระยะยาว การพัฒนาระบบความก้าวหน้าทางวิชาชีพจะเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดึงดูดและรักษามูลค่าบุคลากรไว้ในพื้นที่ในระยะยาวเพื่อป้องกันปัญหาการสูญเสียบุคลากรและการขอย้ายกลับสังกัดเดิมควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนหลักสูตรพัฒนาศักยภาพเฉพาะด้านเพื่อปรับเปลี่ยนบทบาทของทันตบุคลากรที่ถ่ายโอนมาให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะช่วยขับเคลื่อนการวางแผนยุทธศาสตร์สุขภาพช่องปากเชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

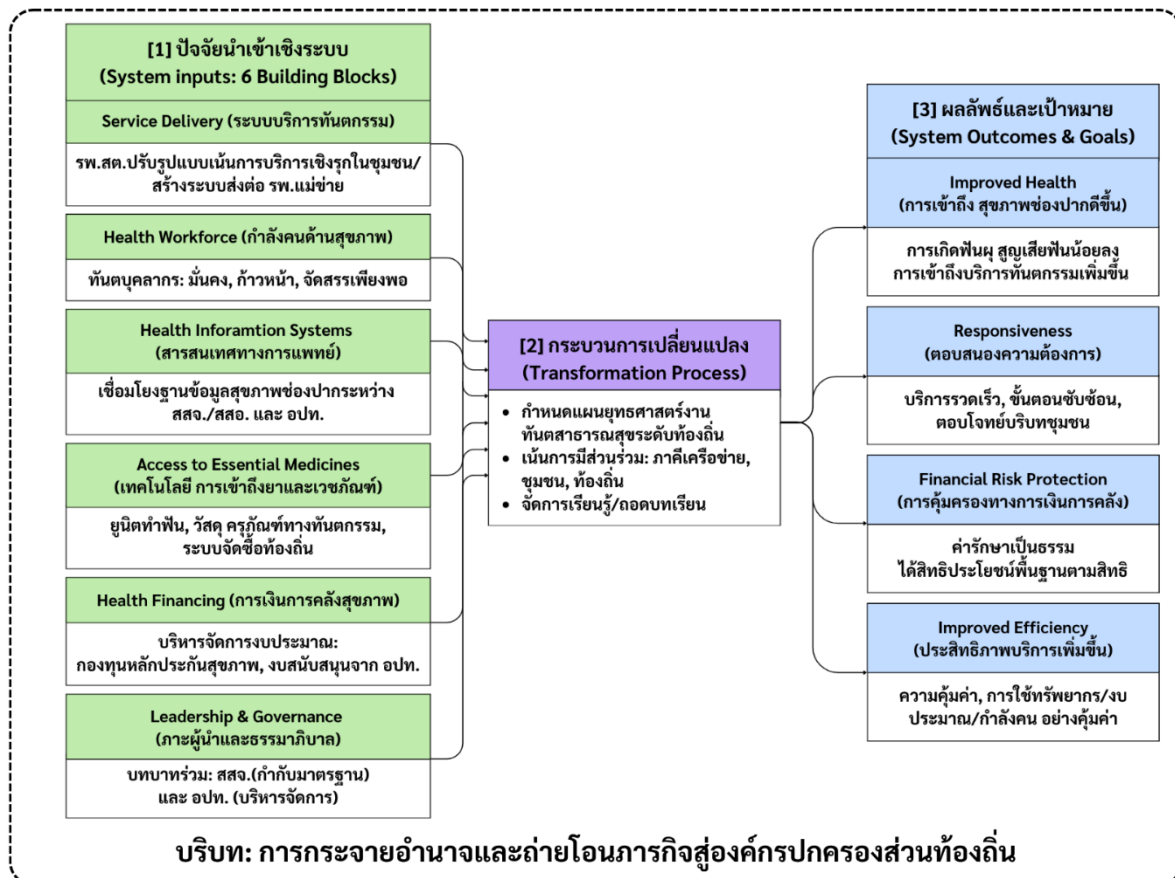
ประการที่สี่ คือการเพิ่มความคล่องตัวในการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ทางทันตกรรม เพื่อลดปัญหาความล่าช้าและข้อจำกัดด้านระเบียบพัสดุภายหลังการถ่ายโอนภารกิจ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทในการจัดทำบัญชีรายการวัสดุและครุภัณฑ์ทางทันตกรรมตามมาตรฐานเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลกลางสำหรับหน่วยงานท้องถิ่นทั่วประเทศ การมีบัญชีมาตรฐานดังกล่าว จะช่วยให้การจัดหาวัสดุอุปกรณ์เป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพ ลดภาระในการกำหนดคุณลักษณะเฉพาะ และการคำนวณราคากลาง ตลอดจนเพิ่มความรวดเร็วในการดำเนินการจัดซื้อจัดจ้าง ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้แต่ละพื้นที่สามารถเลือกจัดหาวัสดุและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับบริบทการให้บริการและความต้องการของประชาชนได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้การบริหารงบประมาณเกิดประสิทธิภาพและความคุ้มค่าสูงสุด กลไกข้อเสนอแนะนี้จะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถใช้ระบบพัสดุของท้องถิ่นในการจัดซื้อจัดจ้างครุภัณฑ์ทันตกรรมได้อย่างรวดเร็ว มีเกณฑ์มาตรฐานรองรับและสามารถต่อรองราคาในระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อความคุ้มค่าของงบประมาณท้องถิ่น

ประการสุดท้าย เกี่ยวกับการพัฒนาระบบข้อมูลสุขภาพช่องปากควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับประสิทธิภาพของระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิในอนาคต โดยการบริหารจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ผ่านการสร้างคลังข้อมูลกลางที่มีความเชื่อมโยงและมีคุณภาพ จะช่วยสนับสนุนการวางแผนบริการเชิงประชากร การติดตามผลลัพธ์ทางสุขภาพ และการประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันการนำระบบรายงานผลแบบเรียลไทม์มาใช้ในการตัดสินใจเชิงนโยบายจะช่วยเพิ่มความแม่นยำและความคุ้มค่าในการจัดบริการสุขภาพช่องปากระดับปฐมภูมิ ยิ่งไปกว่านั้นการบูรณาการแนวคิด P4 Medicine ซึ่งประกอบด้วย ความเฉพาะบุคคล (Personalized) ความแม่นยำ (Precise) การป้องกัน (Preventive) และการมีส่วนร่วม (Participatory) (Di Spirito, 2023) ร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัล จะช่วยสร้างความเปลี่ยนแปลงในงานสุขภาพช่องปากปฐมภูมิของไทย จากการดูแลในลักษณะค่าเฉลี่ยที่มุ่งเน้นการรักษาเมื่อเกิดโรค ไปสู่การบริบาลเชิงรุกที่มีความจำเพาะเจาะจงสูง ในมิติด้านความเฉพาะบุคคลและความแม่นยำ แนวคิดนี้ช่วยเปลี่ยนผ่านจากการใช้แนวทางรักษามาตรฐานเดียวไปสู่การประเมินความเสี่ยงและวางแผนการรักษาตามลักษณะเฉพาะบุคคล โดยวิเคราะห์จากข้อมูลพันธุกรรม พฤติกรรม และปัจจัยกำหนดสุขภาพทาง

สังคม เช่น การประเมินความเสี่ยงโรคฟันผุและโรคปริทันต์เฉพาะบุคคล สำหรับมิติด้านการป้องกันจะมุ่งเน้นการตรวจพบรอยโรคในระยะแรกเริ่ม (Early detection) ซึ่งเป็นระยะที่โรคยังสามารถรักษาได้อย่างทันท่วงที เช่น การคัดกรองรอยโรคก่อนมะเร็งช่องปาก ส่วนในมิติด้านการมีส่วนร่วม นั้น การนำเทคโนโลยีทันตกรรมทางไกล (Tele-dentistry) และแอปพลิเคชันสุขภาพช่องปากมาประยุกต์ใช้ จะช่วยเพิ่มศักยภาพให้ผู้ป่วยสามารถติดตามสุขภาพของตนเองและสื่อสารกับทันตแพทย์ได้แบบเรียลไทม์ ซึ่งการเข้าถึงบริการผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลนี้ จะช่วยลดข้อจำกัดด้านระยะทาง และลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ห่างไกลได้อย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาแพลตฟอร์มข้อมูลดิจิทัลร่วมกัน จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้สิทธิ์เข้าถึง ฐานข้อมูลสุขภาพขนาดใหญ่ของประชากรในพื้นที่ตนเอง ซึ่งเดิมทีข้อมูลเหล่านี้มักติดขัดด้วยข้อจำกัดของระบบราชการ ข้อมูลที่แม่นยำและเป็นปัจจุบันนี้จะช่วยให้วางแผนจัดสรรงบประมาณได้อย่างตรงจุด ลดการสูญเสียงบประมาณไปกับโครงการที่ไม่จำเป็น

โดยสรุปทิศทางการพัฒนาระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในอนาคตควรมุ่งสู่การสร้างระบบที่ผสมผสานข้อดีของการบริหารจัดการโดยท้องถิ่นเข้ากับการกำกับมาตรฐานวิชาชีพอย่างเหมาะสม ผ่านกลไกกำกับระดับจังหวัด การใช้ตัวชี้วัดร่วม การพัฒนาศักยภาพบุคลากร ส่งเสริมทักษะด้านการวิจัยและพัฒนา การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดซื้อวัสดุและครุภัณฑ์ ตลอดจนการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นฐานสนับสนุนการตัดสินใจเพื่อให้ระบบบริการสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ลดความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพช่องปาก กลไกที่ผสมผสานประโยชน์ร่วมกันนี้จะช่วยขับเคลื่อนให้งานสุขภาพช่องปากปฐมภูมิของ รพ.สต. ในยุคกระจายอำนาจสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในระดับพื้นที่ได้อย่างฉับไวและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

แนวทางดังกล่าวข้างต้นสามารถปรับประยุกต์ร่วมกับกรอบแนวคิด 6 เสาหลักของระบบสุขภาพ (6 Building Blocks) ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization [WHO], 2022) โดยสามารถอธิบายความเชื่อมโยงเชิงระบบเป็น 3 ส่วนหลัก ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ระบบสุขภาพช่องปากปทุมธานีภายใต้การถ่ายโอนภารกิจสู่ท้องถิ่น
ปรับประยุกต์ร่วมกับกรอบแนวคิด 6 เสาหลักของระบบสุขภาพ

ส่วนที่ 1 ปัจจัยนำเข้าเชิงระบบ (System Inputs: 6 Building Blocks) ถือเป็นฐานรากและทรัพยากรที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการถ่ายโอนภารกิจ รพ.สต. จากกระทรวงสาธารณสุขไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลักที่ต้องทำงานประสานกัน คือ ระบบบริการทันตกรรม (Service Delivery) ปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการเน้นตั้งรับสู่การจัดบริการเชิงรุกในชุมชนอย่างทั่วถึงควบคู่ไปกับการวางระบบส่งต่อ (Referral) ไร้รอยต่อระหว่าง รพ.สต. และโรงพยาบาลแม่ข่ายในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข กำลังคนด้านสุขภาพ (Health Workforce) โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความมั่นคงและความก้าวหน้าในระดับตำแหน่งวิชาชีพให้กับเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข รวมถึงการจัดสรรบุคลากรให้สอดคล้องกับภาระงานจริงในพื้นที่ สารสนเทศทางการแพทย์ (Health Information Systems) บูรณาการระบบคลังข้อมูลกลาง (Big Data) เพื่อเชื่อมโยงและรายงานผลข้อมูลสถานะสุขภาพช่องปากระหว่างสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด/อำเภอ และ อปท. แบบเรียลไทม์ เทคโนโลยี การเข้าถึงยาและเวชภัณฑ์ (Access to Essential Medicines) พัฒนาระบบการจัดซื้อจัดจ้าง วัสดุ ครุภัณฑ์ทันตกรรม และยูนิตทำฟันให้มีความคล่องตัว แต่ยังคงไว้ซึ่งมาตรฐานทางวิชาชีพ การเงินการคลังสุขภาพ (Health Financing) บริหารจัดการงบประมาณจากกองทุนหลักประกันสุขภาพ

ร่วมกับการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากรายได้ของท้องถิ่นเองเพื่อให้ระบบมีความยั่งยืน และภาวะผู้นำและธรรมาภิบาล (Leadership & Governance) สร้างกลไกการกำกับดูแลร่วมระดับจังหวัดโดยมี สสจ. ทำหน้าที่กำกับดูแลมาตรฐานวิชาชีพ และ อบจ./อปท. ทำหน้าที่บริหารจัดการหนุนเสริมเชิงยุทธศาสตร์

ส่วนที่ 2 กระบวนการเปลี่ยนแปลง (Transformation Process) เป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญที่นำเอาปัจจัยนำเข้าทั้ง 6 ด้านมาหลอมรวมผ่านกระบวนการทำงานในกลไกพัฒนาเชิงระบบ ได้แก่ การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ทันตสาธารณสุขระดับท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความยืดหยุ่นของพื้นที่ การบูรณาการแนวคิด P4 Medicine เข้ามาในงานสุขภาพช่องปากปฐมภูมิ รวมไปถึงการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของภาคีเครือข่าย ชุมชน และกองทุนสุขภาพตำบล และการจัดการเรียนรู้ผ่านการถอดบทเรียนการทำงานในพื้นที่เพื่อนำมาขับเคลื่อนทักษะด้านการวิจัยและพัฒนา (R&D) ในการแก้ปัญหาที่ตรงจุด

ส่วนที่ 3 ผลลัพธ์และเป้าหมายปลายทาง (System Outcomes & Goals) ผลลัพธ์สุดท้ายที่คาดหวังจากการขับเคลื่อนเชิงระบบทั้งหมดสะท้อนผ่านเป้าหมาย 4 มิติ ได้แก่ การเข้าถึงบริการและสุขภาพช่องปากที่ดีขึ้น (Improved Health) ประชาชนมีอัตราการฟันผุ โรคในช่องปาก และการสูญเสียฟันลดลง มีโอกาสเข้าถึงบริการส่งเสริมและป้องกันโรคปฐมภูมิที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงตอบสนองความต้องการ (Responsiveness) ระบบสามารถจัดบริการที่สะดวก รวดเร็ว ลดขั้นตอนที่ซับซ้อน และตอบโต้ภัยบริบทความต้องการเฉพาะของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง การคุ้มครองทางการเงินการคลัง (Financial Risk Protection) ประชาชนและกลุ่มเปราะบางได้รับการดูแล ค่ารักษาที่เป็นธรรม มีสิทธิการรักษาที่เท่าเทียมโดยไม่เกิดวิกฤตทางการเงินจากการมารับบริการทันตกรรม ประสิทธิภาพการบริการเพิ่มขึ้น (Improved Efficiency) เกิดความคุ้มค่าสูงสุดในการบริหารจัดการทรัพยากร งบประมาณ และทันตบุคลากรในระดับท้องถิ่นอย่างมีบูรณาการ

โดยองค์ประกอบเชิงระบบทั้งหมดนี้ ดำเนินอยู่ภายใต้ "บริบทการกระจายอำนาจและการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น" ที่มุ่งเน้นความเป็นธรรม (Equity) คุณภาพ (Quality) และความยั่งยืน (Sustainability) ของระบบงานทันตสาธารณสุขปฐมภูมิในอนาคต

6. บทสรุป

ระบบสุขภาพช่องปากปฐมภูมิภายใต้การถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขสู่ท้องถิ่นสะท้อนบทเรียนสำคัญของการปฏิรูประบบสุขภาพไทยในมิติการกระจายอำนาจ จากการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบพบว่า ระบบเดิมภายใต้การกำกับของกระทรวงสาธารณสุขมีจุดแข็งด้านการกำหนดมาตรฐาน การนิเทศติดตามงาน และการพัฒนาคุณภาพบริการทันตสาธารณสุขอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การจัดบริการสุขภาพช่องปากมีความเป็นเอกภาพและมีคุณภาพใกล้เคียงกันทั่วประเทศ ขณะที่ระบบภายหลังจากถ่ายโอนสามารถเพิ่มความคล่องตัวเชิง

บริหารและการตอบสนองต่อบริบทพื้นที่ได้ดีขึ้น แต่ยังเผชิญความท้าทายด้านการกำกับมาตรฐานและความต่อเนื่องของการพัฒนางานทันตสาธารณสุขเชิงระบบ บทเรียนสำคัญจากการเปลี่ยนผ่านระบบชี้ให้เห็นว่า ความท้าทายของงานทันตสาธารณสุขภายหลังการถ่ายโอนไม่ได้เกิดจากศักยภาพของหน่วยบริการหรือบุคลากรในระดับพื้นที่ หากแต่เกิดจากการขาดกลไกกำกับและควบคุมคุณภาพบริการที่ชัดเจน โดยเฉพาะในมิติการกำกับงานทางด้านวิชาการ การกำหนดตัวชี้วัดด้านทันตสาธารณสุขและการพัฒนาคุณภาพบริการอย่างเป็นระบบ ความไม่ชัดเจนของบทบาทและสายบังคับบัญชาทางวิชาชีพปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการวางแผนบริการทันตกรรมและอาจนำไปสู่ความแตกต่างด้านคุณภาพงานบริการสุขภาพช่องปากปทุมภูมิต่างกันระหว่างพื้นที่ในระยะยาว

นอกจากนี้ประเด็นด้านทันตบุคลากรเป็นอีกหนึ่งปัจจัยเชิงระบบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การถ่ายโอนภารกิจทำให้บทบาทของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขและทันตแพทย์ในระบบปทุมภูมิมีความคลุมเครือมากขึ้น ทั้งในด้านความรับผิดชอบงานเชิงวิชาการ เส้นทางความก้าวหน้า และบทบาทในการขับเคลื่อนงานเชิงระบบ หากไม่มีการวางโครงสร้างอย่างเป็นระบบทั้งในด้านบทบาทหน้าที่สมรรถนะเชิงระบบ และแรงจูงใจในการทำงาน งานบริการทันตกรรมในระดับปทุมภูมิอาจสูญเสียบทบาทเชิงส่งเสริมและป้องกันซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาสุขภาพช่องปากของประชาชน จากบทเรียนดังกล่าวการพัฒนาระบบสุขภาพช่องปากปทุมภูมิในอนาคตควรมุ่งสร้างสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นของการบริหารโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและจุดแข็งในมาตรฐานวิชาชีพของระบบเดิม ผ่านการจัดตั้งกลไกกำกับงานทันตสาธารณสุขระดับจังหวัด การกำหนดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการที่ใช้ร่วมกันในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การพัฒนาระบบข้อมูลสุขภาพช่องปากและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง กลไกเหล่านี้จะช่วยควบคุมคุณภาพบริการลดความเหลื่อมล้ำ และสนับสนุนการวางแผนบริการทันตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานทันตสาธารณสุข หากแต่เป็นโอกาสสำคัญในการออกแบบระบบสุขภาพช่องปากปทุมภูมิรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทการกระจายอำนาจ การพัฒนาระบบในระยะต่อไปจึงควรมุ่งเน้นการสร้างระบบกลไก กำกับและควบคุมคุณภาพที่เข้มแข็งควบคู่กับการเสริมศักยภาพของท้องถิ่นเพื่อให้บริการสุขภาพช่องปากของประชาชนมีคุณภาพ เท่าเทียม และยั่งยืนในระยะยาว

7. เอกสารอ้างอิง

- กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย. (2547). *ระบบบริการทันตสุขภาพในประเทศไทย (Oral health care system in Thailand)*. <https://ppdental.anamai.moph.go.th/elderly/PR/Ebook/system/System.pdf>
- กองบริหารการสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2566). *คู่มือการประเมินมาตรฐานการพัฒนางานสุขภาพช่องปากในหน่วยบริการปทุมภูมิ (PCU) และเครือข่ายหน่วยบริการปทุมภูมิ (NPCU) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566*. <https://mwdph.in.th/wpcontent/uploads/2023/02/PCU.pdf>

- ขวัญชีวา ธรรมสโรช และทรงวุฒิ ตวงรัตน์พันธ์. (2564). ความคาดหวังของทันตแพทย์ต่อบทบาทหน้าที่การปฏิบัติงานของ เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในงานทันตสาธารณสุขไทย. *Thai Journal of Public Health*, 51(2), 121–129.
- ดาราวรรณ รองเมือง, อินทิรา สุขรุ่งเรือง, จีราพร ทองดี, ลลิตา เดชาวุธ, กฤษณี สุวรรณรัตน์, อติญาณ ตรีเกษตริน, ภัทร์พงศ์ อุดมพัฒน์, และจิรัชชาติ เรืองวัชรินทร์. (2567). มาตรฐานบริการสุขภาพปฐมภูมิและความพร้อมให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ประสงค์ถ่ายโอนไปสังกัดองค์การบริหาร ส่วนจังหวัด. *Journal of Health Systems Research*, 18(3), 331–350.
- ธัญกรณ์ คำค้อ. (2568). ผลกระทบของการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดต่อระบบงานทันตสาธารณสุข อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารทันตภิบาล*, 36(2), 75–88.
- เบญจวรรณ จันทระ, วรพจน์ พรหมสัตยพรต, และสุรศักดิ์ เทียบฤทธิ์. (2568). การประเมินสมรรถนะของบุคลากรสาธารณสุขในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนภารกิจไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารศาสตร์สุขภาพและการศึกษา*, 5(3), e273235.
- ปฐมพงษ์ กันธิยะ, นกชา สิงห์วีระธรรม, และสินีนฏ ขาวตระกูล. (2567). สถานการณ์ ความต้องการ และการคาดการณ์แนวโน้มกำลังคนด้านสาธารณสุขในระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด ในภาคเหนือของประเทศไทย. *วารสารวิจัยและนวัตกรรมทางสุขภาพ*, 7(2), e270251.
- พลพฤกษ์ โสภารัตน์. (2564). ระบบงานทันตสาธารณสุขภายหลังการถ่ายโอนสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกรณีศึกษาสถานีนามัยสันนาแม้ง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่. *วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 14(2), 108–118.
- รัชนีวรรณ ภูมิสะอาด และวรายา มณีลังกา. (2559). แรงจูงใจ ขวัญกำลังใจ และความพึงพอใจในการทำงาน ด้านทันตสาธารณสุขของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ประจำตำบลในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารทันตภิบาล*, 27(2), 84–96.
- ศักดิ์สิทธิ์ ชำนาญงาน และสมบูรณ์ ศิลากุล. (2566). สะท้อนปัญหาทางาน “ทันตกรรม” ของทันตภิบาลกรณีถ่ายโอนไปท้องถิ่น หลายแห่งยังขาดทันตแพทย์รับรองตามกฎหมายวิชาชีพ | Hfocus. <https://www.hfocus.org/content/2023/08/28183>
- ศุภชัย ยานะเรือง. (2559). ปัญหาความก้าวหน้าและการประกอบวิชาชีพของทันตภิบาล [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (ม.ป.ป.). *รู้จักการถ่ายโอน รพ.สต.* <https://hsiu.hsri.or.th/th/transfer/knowledge>
- สมเกียรติ วัฒนศิริชัยกุล. (2562). 6 เสาหลักของระบบสุขภาพ. <https://www.hsri.or.th/media-issue/492>

- สมฤทธิ์ จิโรจน์วิชชากร. (2566). ประสิทธิภาพงานทันตสาธารณสุขตามแนวทาง 6 เสาหลักของระบบสุขภาพ ในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เขตสุขภาพที่ 12. *วารสารทันตสาธารณสุข*, 28, 147–160.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2568). *แนวทางการพัฒนาการจัดบริการสุขภาพช่องปาก ระดับปฐมภูมิ สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง*. https://www.nationalhealth.or.th/storage/ebooks_attach/สุขภาพช่องปากระดับปฐมภูมิ.pdf
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *แนวทางการพัฒนาและจัดบริการสุขภาพช่องปาก ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)*. <https://www.nationalhealth.or.th/ebook/65>
- สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (ม.ป.ป.). *แนวทางการดำเนินงานการถ่ายโอนภารกิจสถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินีและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด*. <https://odloc.go.th/transfer/คู่มือแนวทางการดำเนินก/>
- สุปรียา เครือสาร. (2562). การบริหารจัดการระบบบริการสุขภาพช่องปาก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (ปี 2560–2561) ตามกรอบแนวคิด 6 เสาหลักของระบบสุขภาพ. *วารสารทันตภิบาล*, 30(1), 120 – 130.
- อนนต์ เพ็ญขจร, นกษา สิงห์วีระธรรม, พัลลภ เชี่ยวชัยสกุล, และจักรกฤษณ์ วัชรราชวร. (2567). การเปรียบเทียบการเข้าถึงบริการทางทันตกรรมและสภาวะสุขภาพช่องปากของเด็กอายุ 0–12 ปี ระหว่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ถ่ายโอนและไม่ถ่ายโอน ไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 11(2), e268398
- Acharya, S., Mathur, M. R., Tadakamadla, S. K., & Brand, A. (2024). Assessing the status of oral health integration in South East Asian Regional Office countries' Universal Health Coverage – A scoping review. *The International Journal of Health Planning and Management*, 39(2), 262–277. <https://doi.org/10.1002/hpm.3751>
- Di Spirito, F. (2023). Integrating P4 Medicine in teledentistry and M–health in oral, dental, and periodontal care. *Journal of Personalized Medicine*, 13(1), 111. <https://doi.org/10.3390/jpm13010111>
- Duane, B., Couglan, J., Quintonez, C., Johnston, B., Fisher, J., Pasdeki–Clewes, E., & Ashley, P. (2022). Sustainability: The need to transform oral health systems. In B. Duane (Ed.), *Sustainable Dentistry* (pp. 213–236). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-07999-3_12

- Farrokhi, F., Mohebbi, S. Z., Farrokhi, F., & Khami, M. R. (2026). Exploring barriers and facilitators in primary oral health services: Step towards Universal Health Coverage. *BMC Health Services Research*, 26(322), 1–14. <https://doi.org/10.1186/s12913-026-14140-x>
- Foláyan, M. O., Ishola, A. G., Bhayat, A., El Tantawi, M., & Ndembu, N. (2025). Strengthening health systems to tackle oral diseases in Africa: Africa centers for disease control and prevention's role. *Frontiers in Public Health*, 13, 1539805. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1539805>
- Leavy, P., Fleming, P., Daly, B., Barry, S., & Burke, S. (2025). Primary oral healthcare in Ireland: A health systems analysis of publicly funded contracted services delivered by the general dental practitioner workforce. *BMC Health Services Research*, 25(802), 1–17. <https://doi.org/10.1186/s12913-025-12884-6>
- Manyazewal, T. (2017). Using the World Health Organization health system building blocks through survey of healthcare professionals to determine the performance of public healthcare facilities. *Archives of Public Health*, 75(50), 1–11. <https://doi.org/10.1186/s13690-017-0221-9>
- Oo, T. H., Tianviwat, S., & Thitasomakul, S. (2021). Oral health system in Myanmar: A review. *Journal of International Society of Preventive & Community Dentistry*, 11(3), 231–241. https://doi.org/10.4103/jispcd.JISPCD_438_20
- Ramanarayanan, V., Janakiram, C., Joseph, J., & Krishnakumar, K. (2020). Oral health care system analysis: A case study from India. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 9(4), 1950–1957. https://doi.org/10.4103/jfmpc.jfmpc_1191_19
- Singh, A., & Watt, R. G. (2021). Primary care dentistry: Past, present and future. *Journal of Primary Health Care*, 13(2), 89–97.
- World Health Organization. (2007). *Everybody's business – Strengthening health systems to improve health outcomes: WHO's framework for action*. WHO.
- World Health Organization. (2018). *Oral health policy and systems*. Geneva: WHO.
- World Health Organization. (2022). *WHO health system framework 2022: Evolution from 6 building blocks to 6BB plus 2+*. WHO.